

ئیدریس، عەبدوللا ئومەر گومەتی

مەتالە ویرمان نەحیون

لیکۆلینەوهیکی میژوویی ئەدەبیە لەسەر تیرە ی دەربەندیەکان و شیوەزارو پەندەکانیان

مەنتەدی اِقرأ الثقافی

للکتاب (کوردی - عەرەبی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

پروفیسۆر عزمەدین مستەفا پەرسۆل
بەشەکی بۆ نوسین

چاپی یەکەم 2014

ئیدریس عەبدوللا ئومەرگومەتی

هەتالە ویرمان نەچیون

لیکۆلینەوێهەکی میژوویی ئەدەبیە لەسەر تیرە ی دەربەندیەکان و
شیوەزار و پەندەکانیان.

چاپی یەكەم

۲۰۱۴

کوردستان - سلێمانی

ناسنامەى كىتەپ

- * ناوى كىتەپ : هەتا لە وىرمان نەچيون
- * نوسەر : ئىدىرىس عبدوللا نومه رگومەتى
- * بابەت : لىتكوئىنەوہى مېژووى نەدەبى
- * تايپ : نوسەر
- * دىزاین : بەشاربەيامى
- * ھەلە چنكردن : جومعه كانى لەلەبى
- * نۆبەى چاپ : چاپى يەكەم ۲۰۱۴
- * چاپخانى : كەمال (سليمانى)
- * تىراژ : (۵۰۰) دانە

لەبەرپۆبەبرايتى گشتى كىتەبخانى گشتىەكان ژمارەى سپاردنى
(۱۳۹۸) ى سالى (۲۰۱۴) ى پى دراوہ.

.....

ئەم بەرھەمە مافى لەچاپ دانەوہى پارىژ راوہ بۆنوسەر

نوسەر

ئىدىرىس غەبدوللا نۇمەرگومەتى

پێکنە

• بەگیانی پاکێ (جومعە دەریەندی) کە بە باپیرانی دەریەندیەکان
و ناخیوەرانی ئەم شێوەزارە (ئومەرگومەت و سینگردکان
وکانی لەلە) دادەنرێت.

* بەگیانی پاکی باوکم .....، دایکی
میهره‌بانم کە گۆلی جوانی تەمەنی خۆی لە پێناوی
مندا وشک کرد.

* بەهاوسەرە خوشەویسـتە کەم (چوپی خان)،
و ئەمانە جگەرگۆشە و لە دڵاشـیرینە کانم (ناریاس و
نەنەس) زۆریەکی کاتەکانی ئەوانم تەرخان
کرد بۆ نوسینە وە ئەم کتێبە.

سویا سه نه بیه / نینه سه

* برای به پریزم (مهلا قادر) نه ندامی پەرله مانی
عیراق که نه رکی له چاپدانی نه م کتیبهی گرتنه نه ستو.
* مامۆستا (به شار په یامی)، که مانندو بون و
شه و غونیه کی زۆری به دیزاینی کتیبه که وه بینى .

* پروفیسۆر عەزەدین مستفا ره سول که پیداجو نه وه،
پیشه کی کتیبه که ی بۆنوسیم .

* مامۆستا (ده رباز جه وه هه) ، (جمعه کانی
له له یی) که خه م خۆرو هاوکارم بون، له پیدانی
سه رچاوه ی پتیویست له سه ر نه م شیوه زاره .

* هه موو نه و که سانه ی که م یان زۆر هاوکار یان کردووم،
به تایبته ت نه و که سانه ی چاو پیکه وتنم له گه لیان
نه نجامداوه، به داخه وه به شیک له و که سانه وه فاتیان
کرد، مه رگ مه ودا ی نه دان نه م به ره هه مه ببینن.

نومبر پک

لاپهرد	پاښت
۷	ده پټک
۱۲	پښه کی
۱۷	به شش به کم:
۱۸	زمان و ناخفتنی شیوه زاری دهر به ندیه کان- شیوه زاری که لهوری
۲۹	راناو، راناوه که سیه سهر به خوکان له م شیوه زاره و نهر که کانیاں له رسته دا
۳۶	به شش دووم:
۳۷	په ندی پیشینان له لای نه ته وه کانی ترو میلله تی کورد
۳۸	پتناسه ی په ندی پیشینان
۵۳	میژووی سهر هلدانی په ندی پیشینان
۵۸	خاسیه ته کانی په ندی پیشینان
۶۳	جیاوازی په ندی پیشینان له گه ل قسه ی نه سته ق
۶۹	به شش سی به م:
۷۰	شیکرد نه وه و لیک دانده وی په ندیه کان به شیوه زاری دهر به ندیه کان
۲۱۹	لیستی سهر چاره کان
۲۲۸	به شش چواره م: پاشکزی وینه کان

دەسپىك

حاجى قادرى شاعىر دەلى :

لە كوردى ھەزىنە كا كوردى مەلى بۆچى وەيا چۆنە
لە داىكى پىرسىياري كە ئەو بىچووەى لە كووى ھىنا؟؟؟

خوينەرى بەرپىز ئەم كىتەبەى لە بەردەستىدايە بەرھەمى
پەنجو ماندوو بوونى بى وچانى سالانىكى زۆرە لە گەران و لىكۆلىنەو
وچاوپىكەوتن و بەدواداچوون، بۆكۆكردنەو مىژوو و پەگ و
پەچەلەكى تىرەى دەربەندىەكان و وەھۆكارى ھاتنىيان بۆ ئەم ناوچەىە،
لە گەل بەشپىك لەو پەندوو قسە نەستەقانى كە لە سەردەمى كۆنەو
لە لاىەن باب و باپىراغانەو بەكارھاتوون، لە ئەنجامى مەملەتى لە گەل
ژيان و تاقىكردنەو ەيەكى زۆر لە كاروبارى پۇژانەيان بەتايىبەت
لە كاروبارى كۆمەلەيەتى و كشتوكالىاندا . كەبەسەرزارياندا ھاتو

به‌کاریان هه‌ناوه، وه‌ك بره‌گو یاسایه‌ك چه‌سپیوه‌و نه‌وه دوا‌ی نه‌وه له‌سه‌رزاریان ماوه‌ته‌وه وه‌ك مول‌كی‌كی نه‌ته‌وه‌یی نه‌م میلله‌ته‌و ناخه‌وه‌رانی نه‌م شه‌وه‌زاره له‌ ناوچه‌كانی (نومه‌رگومه‌ت و سه‌نگردكان و كانی له‌له‌و سه‌نگانی) به‌جی ماون، نه‌م په‌ندو ووتانه گه‌وه‌ره‌یه‌كی پرپایه‌خ و به‌ه‌دارن و مایه‌ی شانازی و ه‌زیندویتی نه‌م شه‌وه‌زاره ده‌گه‌یه‌نی‌ت، ته‌نانه‌ت ناخه‌وه‌رانی نه‌م شه‌وه‌زاره وه‌ك له‌ پیاوه به‌ته‌مه‌نه‌كان و بیر مه‌ندو شاره‌زاكانی می‌ژوه‌كه‌یانه‌وه ده‌یگه‌یه‌نه‌وه كه‌زیاتر له‌ ۳۰۰ سال‌ تی‌په‌ر ده‌بی‌ت به‌سه‌ر نی‌شته جی بوونیان له‌م ناوچه‌یه كه‌چی تا ئی‌ستاش پارێزگاریان لی‌كردوه‌و هه‌ربه‌م شه‌وه‌زاری لو‌ری-كه‌له‌و‌ری ناخافت ده‌كه‌ن.

بۆیه پارێزگاری لی‌كردنی نه‌م می‌ژوو و كه‌لتور و په‌ندو ووته‌به‌نرخانه له‌له‌ناوچوون نه‌ركی هه‌موومانه‌، نه‌ك ته‌نیا نه‌ركی كه‌سه‌ك . نه‌وه‌ی وا‌ی لی‌كردم و زیاتر هانی دام كه‌ ده‌ست بكه‌م به‌ كو‌كردنه‌وه‌و نویسه‌نه‌وه‌ی می‌ژووی هاتنی نه‌م بنه‌ماله‌یه و كو‌كردنه‌وه‌ی نه‌م په‌ندو ووته‌به‌نرخانه له‌سه‌رزاری كه‌سه به‌ته‌مه‌نه‌كان و شاره‌زایی می‌ژووی نه‌م تیره‌یه ته‌نیا هه‌سته‌یه‌كی نه‌ته‌وه‌یی و نی‌شتمانی به‌هه‌زیبو له‌ناخدا چه‌كه‌ره‌ی كردبوو، هانی دام و هه‌ست به‌به‌رپرسیاریه‌تیه‌كی گه‌وره‌بكه‌م له‌به‌رامبه‌ر میلله‌ته‌كه‌م و

ئاخیوەرانی ئەم شێوەزارە، چونکە بەبەرچاومەوێ ساڵانە چەندان کەس لە کەسەبەتە مەنەکان و ئەوانەی شارەزابوون لە میژووی هاتنی ئەم تیرەییە وەفاتیان دەکردووە لە گەڵ خۆیاندا ئەو گەوهەرە بەنرخەیان دەبەردە ژێرخاکەو، بەداخەوێژکەسی شارەزاو زانای ئەم شێوەزارە کۆچیانکرد کە لە کاتی خۆیدا نەتوانرا ئەو بەسەرھاتوو میژووێ تال و دوورودریژێ یان بخریتە سەرلایەرەکانی میژوو تاکو بۆ نەوێکانی ئێستای بێنییەتەوێ سودیان لێوەرگیرن، هەر بۆیە وەک هەست کردن بە لێپرسراویەتیمان بەرانبەرەبە زمانی شیرینی کوردی بەگشتی و شێوەزاری لۆری-کەلھوری (شێوەی ئاخافتنی دەربەندیەکان) بەتایبەتی ئەرکی ئەم بەدوادا چوێ میژووییە لە نەستۆبگرم و میژووی هاتنی ئەم بێنەمالیە (بێنەمالی دەربەندیەکان) و بەسەرھات و دەردی سەرییان و ھۆکارەکانی هاتنیان لەناوچەکانی (کرماشان لە دەروەند شاھو) بۆناوچەکانی ئێستایان بھەمە ژێر لێکۆڵینەوێ لە گەڵ پاناوێ کەسەسەرەبەخۆکان کەلە ئاخافتنیان بە کاریان دین و ھێنانەوێ نمونەبۆیان، لە گەڵ کۆکردنەوێ و پێکخستنێ ھەمووبەندو ووتەبەنرخەکانیان کەبۆنەتە یاسای ژیان بۆیان و ژمارەیان دەگاتە سەدان پەند.

ھەول دان بۆ كۆكردنەو ۋە ئەرشىف كوردن و پاراستىنى پەند و
 ۋوتە بەنرخەكانيان ئەركىكى ھەنوگەيى و بەرپرسىارىيەتيەكى
 نەتەوھيى و نىشتەمانىيە و دەكەۋىتتە سەرشانى ھەموو كوردىك نەو ۋەكو
 تەنھا رۆشەنبىرانى ئەو بىنەمالەيە، چونكە بەپەندو ئامۇژگارىيەكانيان
 كانياۋى پەندى كوردەۋارى سازگارتردەكەن.

ئەۋەى من لەم كىتەبەدا كۆمكردۆتەۋەو نوسىۋەتمەۋە زۆربەى
 پەندو قسە نەستەقەكانيانە كە بە شىۋەزارى لورى - كەلھورى ناۋچەى
 (ئومەرگومەت و سىنگردكان و كانى لەلە و سىكانى) كەدابەش
 كراون بەسەر چەند بەشىنكدا ۋەك پەندى (مىژۋوبى ، سىياسى ، ئاينى ،
 ئابورى ، كۆمەلەيەتى ، كشتوكالى) بۆھەرپەندىكىش شىكردنەۋەم
 بۆكردو بەشىۋەزارى كرمانجى خوارو كەزمانى نوسىن وخویندە
 لەباشورى كوردستان.

ئامانجىش لەو شىكردنەۋەيە ئەۋەيە خوینەربەباشى لەۋاتاۋ
 مەبەستى راستەقىنەى پەندەكان تىبگەن، چونكە زۆربەى پەندەكان
 لەچەند ۋوشەيەك تىپەرناكات بەلام لەماناۋ ناۋەرۈكدا دەبىت بەچەند
 دىرەك.

ھەولم داۋە بە شىۋەيەك لىكۆلىنەۋەكە بىخەمە بەردەستى
 خوینەرانى كورد تا زۆرتىن كەلك بەخوینەرى مىژوو وئەدەب و

فۆلكلورى كوردى بگەيەنم ھىوادارم ئەم بەرھەمەم بېيىتە بەشېك لە
خەرمانى كىتەبخانى كوردى، بەو ھىوايەم نەدىيان و پۆشەنبىران و
نوسەران و لىكۆلەرەوانى كورد سودى لىۋەرېگرن و لەھەمانكاتىشدا
لەھەرھەلەوكەموو كۆپىيەك كەبەسەرماندا تىپەپىوھ
لەراستكردنەوكەيدا ھاوكارمان بن، بەوھش كىتەبەكە بە پىزىترو
دەولەمەند تر دەكەن نەگەر پەخنەو تىوانجەكانتەن لەكات و شۆيىنى
خۆيداىجەنەپروو.

لەگەل پىزدا

ئىدىرىس عەبدوللا نۇمەرگومەتى

نەورۆزى ۲۰۱۴

پیشەکی

پەنگە لەو کتیبانە دا کە چاپم کردووە یانوو سیومن کتیبی
(ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی) لەناو چەند کتیبێکیان کە بایەخی زۆری
پێدراوە، دوو جار بە کوردی و سێ جار بە عەرەبی بلأو کراوەتەو و
لەهەر چا پە شدا دەستکاری و لێ زیادکردن هەیە.

لەو کتیبەدا باسی (پەندی پیشینان و قسەى نەستەق)
بەشیکی گرنگەو لەدەرگای زمانی کوردیەو چوونە ناوێو و ئەو
باسایە کە لای هەموو گەلاندا شانازی پێوەدەکرێ و هەندیک پیش
گۆرانی دەخەن لەپەیدا بوونی (ئەدەبیاتی گەل) واتە فۆلکلۆردا.

ئێستا کەدەبێ لەرێی کتیبی (هەتا لەویرمان نەچیون) ی کاک
ئیدریس عبدوللّا ئۆمەرگۆمەتی یەوێ شەرەفی نووسینم لەسەر
پیشەکی یەکەى دراوێتى دەبێ بلێم: راستە پەندی پیشینان ئەنجام و
بەرھەمی دنیا دیدەیی و فەلسەفەى کۆمەلێ خەلکەو هەموو
لایەنەکانی ئەو فەلسەفەى دەردەخاوە بە شێکی هەمیشە دروستبووی

فۆلكلۆرە. شتېك ئەمىرۆ قىسە ووتىنە سىبەينى دەبى بەپەندە، پەندى پېشىنان لەزۆر بابەت زياتر دەبى بەغۇونەي يەكىتى گەل و نەتەو. ئەو تا ئەم پەندانەي ئەم كىتەبە بە دىيالىكتى لورى يا بەشە دىيالىكتى كەلھورى يە، بەلام لەزۆر لايەنەو لەگەل پەندى دىيالىكت و بەشە دىيالىكتە كانىتردا يەكن يانزىكن.

ئەو تا سەرەتاي پەندەكانى ئەم كىتەبە بە باسى ژن و دايك دەست پىدەكات كە ژن لەلاي كورد پاىيەكى بەرز ترى ھەبوو. لەو لاي ھەندى مىللەتى دراو سى ھەيە، ژن كارى مال و كشتوكال و پەرورەدەي لەسەر بوو، ئەمە لەيەكەم پەندەو ديارە، پەندى دۈەمىش بە دىيالىكتەكەي خۆي ھەرنەو يە كەلاي ئىمە دەلى: (خەسو لەگەل تۆمە بووكى گويت لى بى) (خەسويلە دەو لە تۆمە وەويلە گويت لەي بووك)، نامەوئ يەكە يەكە لەھەموو پەندەكان بدوئىم، چونكە كاك ئىدىرىس ھەموويانى بەو چەشنە لىكداو تەو كە ئىمە ئەينووسىن. بەلام با بىمە سەرباسەكانى — سەير ئەو يە لەژنەو دەچىتە سەر (گا).

گا لە كۆندا شتېكى گەورە بوو، ئەو مىللەتى كوردەي لە دۆزراوەكانى ئەشكەوتى (چەرمۆ) وە ديارە كەيەكەم مىللەتە دەستى داو تە كشت و كال ، (گا) ھۆي يەكەم، يا ئامىرى يەكەمى

ئەو کشت و کالەبووه، سەیرە لەگەڵ ئەو بایەخە (گا) دا کورد وەك
هەندئ گەلانیتر نەبووه بە (گاپەرست)،

بەلک و ھەروەك نامیتری بەرھەم ھێنان سەیری (گای) کردووہ.
خاوەنی کتیب ئەو چەند (پەندە) ی لەبارە (گا) و ئەو نامیرە
گرنگی تا ئیستاش لە ھەندئ شوێندا ھەربەکار دیت، بەدریژی
لەلایەنی نیجایی و سیلی یەوہ لیکداوەتەوہ، بەلام خۆزگە لە
نیدیومی (گای ھار - نەلتی گای ھارەشمی) لیک نەدایەوہ کە
عەرەبیش ھەیانەو (البقرە الھانجە) ی پێ دەلین.

چەند پەندی گەورە (ژیان ھەبە لەوہ بەنرختر کەلە کۆنەوہ تا
ئیستا بایەخی ماوہ) شەرکەر ناشتیت لەبیر بێ - شەرکەری ناشتی
دواییت لەویر بووک). ئیستاش و لەجاران زیاتر دەبێ ناکۆکی ھەر
بەناشتی چارەسەر کریت.

سەیری ئەم دوو لەیەك چۆنەش بکەن:

(تێریکایی مانگ سەرلە ئیوارە دیارە)

(شەوقی مانگە شوو سەر لە ئیوارە دیارە)

لێرەشدا ھاوتایی (یەکییتی کورد - یەکییتی بیر - قوولیی
پینگە لیکدانەوہ دیارە) - لیکدانەوہی پەندەکەش لەم کتیبەدا
دیارە و دووبارە (ناکەمەوہ).

لە(گا)وہ بۆ(بزن) ، لە(گولەگەنم)وہ بۆ(گولەجۆ) ھەمووی
پەییوەندی بە(کشت و کال) و کۆنی پەندی کوردیەوہ ھەییە .شانازی
بەخۆت و گەلی خۆتەوہ لەم پەندانەدا دیارە (تامال وەستا بیّت-
مزگەوت بەتالە).

ناتوانم، یا نەمەوی یەکە یەکە لەو پەندانە بدویم کەلەم کتیبە
دا ھاتوون، چونکە نووسەر خۆی یەک بەیەک پەندەکانی بەو کوردی
یە لیکداوہتەوہ کەمن پیتی ئەنووسم(ئیتر ناوی ھەرچی یەک بیّت)
بەلام خۆزگە ھەر ئەو لیکدانەوہ رێک و پێک و جوانە بەتەنیا نەبوايە،
بەلکو لای ھەرپەندە ماناکە ی (بەم کوردیەش) دەبوو.

بۆئەوہی بکرایە بەکەرەستە ی بەراوردی ئەم دوو دیالیکتە
کوردی یەش، پاشان خۆزگە یەکیترم ھەییە، ئەویش ئەوہیە کە (پەندی
پیشینان) و (قسە ی نەستەق) ی لە یەکتەر جیا بکردایەوہ، بۆئەوہی
ھەنگاویکیتر بچووینایە پیشەوہ بۆ جیا کردنەوہی ئەم دوو بابەتە کە
ھێشتا لای گەلانیتریش بەتەواوی سنور لە نێوانیاندا دانەنراوہ کەچی
دووشتی جیاوازیان پێ دەلێن، ئەوہتا ئێمە دەلێن: (پەندی پیشینان)
(قسە ی نەستەق)، عەرەب(الحکم) و (الامتال) دەلێن- ڕووس .
پەسلوۆتسا) و(پاگەفۆزکا) دەلێن و بەشکەم لەدەرفە تیکیتەر دا

بەزمانیتر دا دەگەڕام و وامان دەکرد کە سنووری نێوان ئەم دووبابەتە
دیاریبکرایەو بە جیا لی یان بدواینایە.

لەکۆتایدا دەلێم ئەم کتیبە هەمووبەشەکانی بەگشتی و ئەم
بەشە پەندی پیشینان و قسە نەستەقە بەتایبەتی کاریکی بەنرخەو
کتیبخانە کوردی دەولەمەندتر دەکات و پڕبەدڵ پڕۆزیایی و دەست
خۆشی لەنۆوسەر دەکەم.

پڕۆفیسۆر عەزەدین مستەفا پەسۆ

٢٠١٤/٤/١٧ سلێمانی

بہ نشی یہ کہم

زمانی ناخاوتن وشپوہزاری دہربہ ندیہ کان

زمان و شیوەزاری لۆس - کەلهەری (شیوەزاری دەرەندە کاس)

لەبەرەبیانی میژوووە کە مرۆفە کۆنەکان نەشکەوتەکانیان جێ
هێشت و بۆبە دەست هێنانی بۆتوی باشترو زیاتر گەیشتنە
پێدەشتەکان لەو ساوە جوړیک لەناخافت و گفتوگۆ دروست بوو لە
نیوانیاندا، بەرەبەر بە تێپەربوونی کات و بەزیادیبوونی ژمارەیان و
زۆربوونی پێداویستیه‌کانیان و دۆزینەوه‌ی سەرچاوه‌ی بۆتوی نوێ و
دۆزینەوه‌ی دەشتە پان و بەرینه‌کان ناخافتنەکانیان چوار چێه‌یه‌کی
دیاری کراوی وەرگرت و بوو بەزمانی قسەکردنی مرۆفی نەو
سەردەمە، لێرەوه‌ بایەخی زمان بەدەرکەوت و بە تێپەربوونی کات
هەرگروپەو شیوەزاریک لە قسەکردنیان و جوړیک لە زمانی
سەرەخۆی خۆیان وەرگرت، کوردیش بەدەر نەبوە لەم یاسا سروشتیه‌.

هەموو شیوەزاریک لەبنەرەدا زمانیکێ سەرەخۆبوو و کۆمەڵە
خەڵکیک لەکۆندا پیتی دواون ، بەلام لەئەنجامی بەریە کەوتنی
شارستانیەتەکان و دۆزینەوه‌ی جوگرافی نوێ شیوەزاریکێ بە هیرو
بەربلاو هەموو شیوەزارە لاوازه‌کانی دەورووبەری خۆی لەخۆیدا
کۆکردۆتەوه‌ و بەشیوەیه‌ک ناوتیە یەکدی بوون کەبتوان ووشەو
زاراوه‌ هەندیک دەربرینیان لەیه‌کتر وەرێگرن و ئالوگۆریکەن

تا هه موویان پێکه وه زمانێکی سه ره به خو پێکه بهێتن ، هه ربۆیه ده بینن
زۆری نه ته وه زیندوه کانی دنیا فره دیالێکتن و فره شیوه زارن.

گومانی تێدانه زمان به بر بهی پستی دروست بوون و
گه شه کردنی کۆمه لگا و گه شه کردنی ژیا نی شارستانی ته داده نری،
به بی زمان باری کۆمه لا یه تی و به تایبه تی رۆشه نی ری کۆمه لگا په ره
ناسینی، چونکه (زمان په ره وێکی ده نگیه بۆله یه کتر گه شتن و
یه کتر ناسین به کاردی و به هۆی رشته ی وتن و بیستنه وه
له کۆمه لێکی دیاری کراودا کارده کات)، و اتا ژیا ن به بی بوونی زمان
ژیانیکی داخرا و یا ن بلێن به ژیا نیکی نه بو داده نری. ^(۱)

له چا و پێکه وتنی کم له گه ل (پرو فیسۆر دکتۆر عز دین مسته فا
په سول) ^(۲) سه باره ت به زار و شیوه زاره کانی میله له تی کورده به گشتی
و به تایبه تیش شیوه زاری لوپی - که له وری چهند پرسیا ریکم لیکرد
له و لا مدا گو تی: زمانی کوردی وه ک زمان ناسان و لیکۆله ره وانی
بواری زمان ناسی سه لماندوویانه که یه کی که له زمانه کانی هیندو و
ئیرانی، نه می ش وه ک و هه مو و زمانه کانی تری جیهان نه ته وه یه ک
قه سی پێده کات له م سه رزه مینه وه فره دیالێکتیه، و اتا چهند زارا وه
ییکی لی بۆته وه و وه له و زارا وانه ش چهن دین شیوه زاری تری لی
ده بیته وه، هه رشی وه زاریک له م شیوه زارا وانه ش له شو ئینیکی

جوگرافیای دیاری کراو لەم کوردستانەدا دەژین و خەریکی بژێوی ژیاڵی خۆیان بە کشتوکال و ئاژەڵداریهوه خەریکن و ژیاڵی ئاسایی خۆیان دەبەنەسەر.

زمانی کوردی بەپێی لێکدانەوهو بیرو بۆچۆنەکانی زۆریهێ نۆسەرانی کورد دابەش دەبێت بۆسەر چوار زاری سەرەکی کەئەوانیش بریتین لەمانەیی لای خوارەوه:

۱- زاری کرمانجی ژوووو.

۲- زاری کرمانجی خواروو.

۳- زاری گۆزان.

۴- زاری لوپ-کەلهووپ

زاری لوپشێوهزاریکی فراوانهوه فرە دیالێکتە و شێوهزاری کەلهووپیش بەشێکە لە لوپ، وه شێوه زاری کەلهووپ نەک هەر تیرەیی کەلهووپ قسەیی پێدەکەن، بەلکو گشت ئەو هۆزە کوردانە قسەیی پێدەکەن کە لە نیوان کرماشان و شارەباند، بەرپێگای کرماشان-خانەقین، تاسنوری وهچەزاری فەیلی و لەکستان دەژین.

میژوو نۆسی گەورەیی کورد (محمد أمين زه‌کی به‌گ) لە کتێبی خۆلەسەیه‌کی تاریخی کوردو کوردستان لەلایەره ۲۲۰-۲۲۱، لەبارەیی زمانی کرماشانەوه دەلێت: (زمانی کرماشان ، لەگەڵ

زمانی کەھوێ، لە هەجەیه‌کی ته‌واوی کوردیه و زۆر زۆر لەزمانی
لەک ئەکا، کە ئەبێت فەرعیکی زمانی ئێرانی بێ. لەلایه‌کی
تریشه‌وه زۆر فەرقی لەگەڵ زمانی فارسی هەیه‌و بە‌کوردی مەکینه کە
پێ‌ بلێن زمانی (کورد - لەک) لەسنوری کرماشان ئەو عەشیره‌تانه‌ی
هەن لەوناوچه‌یه بریتین لە(عێلی کەھوێ ، عێلی گۆران ، عێلی
سەنجاوی ، عێلی جاف، عێلی لەک) لەمانه‌ عێلی کەھوێ
گه‌وره‌ترینیان و وه‌به‌ هێزترین عەشیره‌ته‌ چ لە‌روی زۆری ژماره‌ی
دانیشته‌وان یان لە‌روی به‌هێزی ده‌سلاتیان به‌سەر ئەم ناوچه‌یه‌دا لە‌دژی
ده‌سلاتی شا‌کانی سه‌فه‌وی.^(٣)

به‌‌پای ئیقبالا سه‌فه‌ری کە‌خۆی خە‌لکی (کرماشانه‌) به‌شیوه‌زاری
کە‌ه‌وێ قسه‌ده‌کات ده‌لێت: شیوه‌زاری کە‌ه‌وێ لە ناوچه‌ی
(کرماشان) و سه‌ری‌ئێلی زه‌هاو ئەوانه‌ی سه‌ربه‌که‌ه‌وێن
وه‌وشیوه‌زاره‌ قسه‌ده‌که‌ن، ئەم شوێنه‌ ده‌گرێته‌وه وه‌ک (گیلانی
پۆژناوا بشیوه، ته‌واوی ده‌شتی شاناباد، نیلام ناوا، ماهی ده‌شت،
ئەیان نیسا له‌سه‌ر بارێزی نیلام تا وه‌ک و میهران له‌ناوچه‌ی کامیاران
و ک‌رن‌دوقازانجی و ناوده‌روه‌ند) (ده‌ربه‌ندشاهو) ئەمانه‌ گشتی کە‌ه‌وێن.^(٤)
به‌‌پای ئیبراهیم باجه‌لان^(٥) کە نۆسه‌ره‌یکی دیاری عەشیره‌تی
باهه‌لانی ناوچه‌ی خانه‌قینه‌ ده‌لێت: له‌‌د‌وا‌ی په‌راگه‌نده‌ بو‌ن‌مان له‌

ناوچه‌کانی کرماشان و سەر پێتلی زەهاو بۆنەم دیو سنور لەناوچه‌کانی خانەقین گیرساوینەتەوه، باجەلانیەکان کە لە ناوچه‌کانی کرماشان و سەرپێتلی زەهاو ژیاون بۆیەش پێ یان وتراوه باجەلانی چونکە خەریکی باج کۆکردنەوه بوون واتا باجگربوونە، بەهیچ شێوەیەک باجیان نەداوه بەسوڵتانیەکانی عوسمانی و شا‌کانی سەفەوی، لە درێژەی قسە‌کانی مامۆستا نیبراهیم دا دە‌ئیت: لەکاتی پەلاماری نادرشا بۆ ناوچه‌کانی کرماشان و سەر پێتلی زەهاو لەسالی ۱۷۳۰ز ئەو نیمچه دەسەلات و خێل و عەشیرەتانی لەو ناو چە‌یه‌بوون کەوتنە بەر ئەو شالاوو نادرشا دەستی نەپاراست لە تالان و کوشتنیان و پراوە‌دونانیان بەتایبەت ب‌نەمالە‌ی میرەکان کە لەناوچه‌ی کرماشان لە (ناودەرۆند-دەرۆندشاهو) دە‌ژیان بۆیە بە‌ناچاری کۆچیان کرد بۆ سنۆره‌کانی خانەقین و کەرکوک. باجەلانیەکان لەشێوە‌زارو قسە کردندا وەک دەرە‌ندیە‌کانی گوندە‌کانی نۆمەرگۆمەت و سینگردکان قسە دە‌کە‌ین بە‌لام نەم شێوە‌زارە باشتەر لە‌لای ئەوان پارێزراوه کە لە بنە‌رە‌تدا شێوە‌زاری لۆر-کە‌لهوڕە.

جگە لە‌مانە‌ی با‌سمان کرد هەروە‌ها ناوچه‌کانی (نۆمەرگۆمەت، سینگردکان، کانی لە‌له، سینگانی، شیوە‌جان، کانی رەش، کانی ماران، کانی وە‌تمان ... هتد، ئە‌مانە‌ش بە شێوە‌زاری لۆری-کە‌لهوڕی

قسە دەكەن. بەلام ئەوانەى بەدرىژاى مېژوو كە شىۋەزارە كەيان پاراستوۋە تائەمپۇش قسەى پىدەكەن ھەردوو گوندى (نومەرگومەت و سىگىردكان و كانى لەلەو سىكانى)، كەتا ئەمپۇش بەو شىۋەزارە قسە دەكەن تەنانتەت منالە بچوكە كانىشىيان كەزمانى داىك فېردەبىتت لەتەمەنى دووساىدا بەم زمانە قسە دەكەن. بۆيە حاجى قادرى شاعىرى گەورەى كورد لەم بارەيەو دەئىت:

ئەگەر كوردىك قسەى بابى نەزانى

موحەققە داىكى حىزە بابى زانى

پەراويزەكان:

- ۱- نەجم خالىد ئەلئوھى : پەندو قسەى نەستەقى كوردى شارى خانەقىن، چاپخانەى موكریان، ھەولتەر ۲۰۰۸، لاپەرە ۲۰.
- ۲- چاۋ پىئەكەوتن لەگەل: پروفېسۆر دكتور عزالدين مستفا پەسول، سلىمانى ، بەرروارى ۲۰۱۴/۲/۲۱، كات ژمىر ۱۱ پىش نىوەرۆ.
- ۳- عەمد ئەمىن زەكى بەگ: خولاسەىكى تارىخى كوردو كوردستان، بەرگى يەكەم و دووهم، دەزگای چاپ و پەخشى سەردەم، سلىمانى ۲۰۰۰، لاپەرە ۲۲۰-۲۲۱.
- ۴- چاۋ پىئەكەوتن لەگەل : اقبال سەفەرى، لەداىك بووى ۱۹۵۳ى كرماشان، لەبەرروارى ۲۰۱۳/۱۰/۱۰، لەقەلەمى حزبى ديموكرات-كۆيە، كات ژمىر ۳ى دواى نىوەرۆ.
- ۵- چاۋ پىئەكەوتن لەگەل : نىبراھىم باجەلان لەداىك بووى ۱۹۴۰ى خانەقىن ، لەبەرروارى ۲۰۱۳/۹/۲۱، لە خانەقىن، كات ژمىر ۱۱ى پىش نىوەرۆ.

شیوہ زاری دہ ربہ ندیہ کان	شیوہ زاری کرمانجی خواروو
وہوی	بووک
دویت	کچ
زمستان	زستان
تاوستان	هاوین
وہار	بہ ہار
واران	باران
وہ فر	بہ فر
رہیل	لیزمہ
چہ رموو	سپی
سویر	سوور
سہوز	کہ سک
کہوو	شین
تیریک	تاریک
رووناک	پوشن
شامی	شوتی - شفتی

شیوہ زاری دہرہ ندیہ کان	شیوہ زاری کرمانچی خواروو
مہویژ	میوژ
کالہک	گندوڑہ
بووستان	بیستان
وہراو	بہراو
ناندین	چیشتخانہ
کوانی	ناگردان
خوہرہ کہوو	خوٰلہ میٹش
ناش	شیو - چیشت
قوین کانی	ناگردان و چیشتخانہ
چووستہک	پیلاو
ساقو	قہم سہلہ
سہرین گولان	زیلدان
چرینہوہ	بانگ کردن
کامیز	شایان
کی	کا
دوہ لیا	لہ گہ لیدا

شیوه زاری ده ریه ندیه کان	شیوه زاری کرمانجی خواروو
کئی نی	کانی
نه را	له به رچی
که ندر	جو م
کو تان	هه وار
کوور	نا بینا
مویش	مشک
نو خان	نینۆک
سه رینگا	بالیف
قوغ	که پر
قوغه ل	گوند
نا وایی	گوند
مینگ	دۆل
سو ئیره مووز	زه نگه سوره
که ور	نه شه کوهوت
پی	پینگا
غهک	خو ئی

شیوہ زاری دہریہ ندیہ کان	شیوہ زاری کرمانجی خواروو
قجیری	ژالہ
وایم	کالہ شین
کوشیاو	کوشتن
مامر	مریشک
موتہ وا	راو کہ
لاس	سہرگین
کئی یان	کادین
حوجرہ	دیوہ خان
پاساری	چۆلہ کہ
دہرزن	دہرزی
گندووژ	سوژن
قہ لہماسنگ	قۆچہ قانی
بن شہوال	بہن دۆخین
لوویت	کہ پوو
لالہ	کاک
ئاسیاو	ئاش

شیوہ زاری دہرہ ندیہ کان	شیوہ زاری کرمانجی خواروو
بارہ سیاو	باراش
درہو	دروینہ
کیٹی	کانیاو
ٹہسٹیر	بہنداو
نہردہوان	قادر مہ، پدیژہ
بان ہہربان	تابقی سہرہوہ
سہر شور دک	حہمام
پاخہسوی	بہربوک
خورچ	جوال
ٹاروو	خدیار
واستن	ویستن
ٹہرا	بوچی
خوہش	خوش
مہورہ، مہوو	مہیرہ، مہیہ (نہری "ہاتن" ہ)
بیار	بہینہ
تہمیچ بوون	پہند وہرگرتن

ھىشتەر	چىتر
مىتندى	ماندوو
شىت	شىت
ۋارڭ	بارۇڭكە(نىۋان مريشك و جوجك)
جوايز بىينەۋە	جودابوونەۋە
مەدوونەم	مەم دوينە
ئەۋ قەرە ، ئەى قەرە	ئەۋەندە
كەسەر	خەفەت
چوئ	چى
كۈرە	كۈئ
چوين	چۆن
پا	بۆ
بىن	بوون
خوئندىن	خوئندىن
نويسىن	نويسىن
خەندىن	پىكەن
چەۋ	چاۋ

واتن	ویستن
چم	دەچم
کو	کۆیه
چمه کو	دەچم بۆ کۆیه
چما	بۆچی
دویرکەفتن	دوورکەوتەوه
خليچك	زۆر خاو لە هەڵسوکەوت

* لە نەنگامی چاو پێکەوتنە کام لە گەڵ ژن و پیاوه بەتەمەنەکان و بیرمەندەکانی دەرەندێهەکان توانیم نەم وشانەیی سەرەوه کە لە شێوەزاری خۆیان بە کاریان دەهێنن، نەم وشانەش لەزاری نەوانەوه وەر بگرم و لەنەمان لەناوچون بیان پارێزم. لەکتێبە کەشدا بە شێوەی بەراورد کردنی لە گەڵ شێوەزاری کرمانجی خوارودا بە کارم هێناوه بۆ ئەوەی خۆنەر بەباشی لەواتاکانی بگات.

زانـاـو :

١- زانـاـو: ((وشەیه که لە زمانی کوردی دا دەوړیکێ گرنځ ده‌بینیت وه‌له‌بری که‌سێک ، یان شتێک، به‌کارده‌هێتریت له‌ ناخاوتندا)).

٢- زانـاـو: ((وشەیه که ناوی که‌سێک یان شتێکی تایبەت نی یه، به‌لام شویتنی که‌سێک یان شتێک ده‌گریت که‌ده‌لاله‌ت له‌ که‌سێک یان شتێکی تایبەت ده‌کات)).

زانـاـو که‌سییه‌ سه‌ربه‌خۆکان له‌ رسته‌دا به‌کارده‌هێتریت له‌ شویتنی که‌سه‌ تاک و کۆیه‌کان و که‌سه‌کانیش بریتین له‌:

یه‌که‌مه‌

١. که‌سی یه‌که‌می تاک بۆ نمونه‌ :

من هه‌وای خاوین هه‌لمژم. (من). من هه‌وای پاک هه‌لده‌مژم. (من).

٢. که‌سی یه‌که‌می کۆ بۆ نمونه‌: نیمه‌ دژ به‌ دوژمن شه‌ردکه‌ین. (نیمه‌). نیمه‌ دژی دوژمن ده‌جه‌نگین. (نیمه‌).

دووه‌مه‌

١. که‌سی دووه‌می تاک بۆ نمونه‌ :

تو گۆڵ ده‌چیت. (تو). تو گۆڵ ده‌چیت. (تو).

٢. که‌سی دووه‌می کۆ بۆ نمونه‌: نیوه‌ چیا هه‌لکۆلن. (نیوه‌). نیوه‌ چیا هه‌لده‌کۆلن. (نیوه‌).

بىرىنچى

۱. كەسى سى يەمى تاك بۆ نمۇنە:
نەوى غەردە كە وژار كەيك. (نەوى). نەو زەويە كەبۇاردە كات. (نەو).
۲. كەسى سى يەمى كۆ بۆ نمۇنە :
نەوان غامە كە چىتاند ن. (نەوان). نەوان نەمامە كەيان چاند. (نەوان).
* نەوى، كە تىبىنى دەكرى لە بارەى راناو كەسىيە سەربەخۆكان
لە شىۋەزارى كەلھورى نەم ناۋچەيە و جياوازى لە. گەل راناو
كەسىيە سەربەخۆكان لە شىۋەزارى كرمانجى ناوەرەست نەوئەيە
كەتەنھا چەند فۆنيمىك لە شىۋەزارى كەلھورى نەم ناۋچەيە
گۆرانىيان بەسەردا دىت ، كە برىتىن لە:
۱. فۆنىمى (ى) لە كەسى يەكەمى كۆ (نىمە) لە شىۋەزارى
كرمانجى ناوەرەست دەگۆرى بۆ (ى) لە شىۋەزارى كەلھورى نەم
ناۋچەيە واتە كەسى يەكەمى كۆ دەبىتە (نىمە).
۲. فۆنىمى (ۆ) لە كەسى دووھمى تاك لە شىۋەزارى كرمانجى
ناوەرەست دەگۆرى بۆ (و) لە شىۋەزارى كەلھورى نەم ناۋچەيە
واتە كەسى دووھمى تاك دەبىتە (تو).

۳. فۆنیمی (ئ) له کهسی دووهمی کۆ (ئیوه) له شیوه‌زاری کرمانجی ناوه‌راست ده‌گۆڕی بۆ (ی) له شیوه‌زاری کهلهوری نهم ناوچهیه واته کهسی دووهمی کۆ ده‌بیته (ئیوه).
۴. کهسی سی یه‌می تاک له شیوه‌زاری کرمانجی ناوه‌راست (نهو) ده‌گۆڕی بۆ (ئهوی) له شیوه‌زاری کهلهوری نهم ناوچهیه واته فۆنیمی (ی) بۆ زیاد ده‌بیته

پاناهه کهسی یه‌سه‌ربه‌خۆکان له شیوه‌زاری کهلهوری نهم ناوچهیه به‌م شیوه‌یه ده‌رده‌که‌وێت :

که‌سه‌کان	تاک	کۆ
یه‌که‌م	من	ئیمه
دووه‌م	تو	ئیوه
سی یه‌م	ئه‌وی	ئه‌وان

پاناوێ کەسی یەسەرێخۆکان لە شێوەزاری کرمانجی ناوەراست
بەم شێوەیە دەردەکهوێت:

کۆ	تاک	کەسەکان
ئێمە	من	یەکەم
ئێو	تۆ	دوووەم
ئەوان	ئەو	سێ یەم

*بۆ یاسکردنی پاناوێ کەسیە سەرێخۆکان سودم لە لێکۆلینەوەیەکی دەرجونی
بلاوێ کراوەی خۆتێندکار (هەلمەت حەمەدەمین) بێنیوێ بەناو نیشانی (پاناوێ کەسیە
سەرێخۆکان لە شێوەزاری لۆری) کە لە ساڵی ٢٠٠٨ ز بێش کەش بەزانکۆی کۆیە کراوە
بۆ دەست هێنانی پروژانەیی بە کالۆریۆس لە زمان و ئەدەبی کوردی.

همه

له وهر چوئ بهس بوش له وهر چوئ (له بهرچی پیم بلی له بهرچی)
 بهم دویشی دهست لهم که ره وه (پیم ده لیتیت دهستم لی بکه ره وه)
 چوئ وه تیوم... چوئ کردیوم (چیم ووتوه... چیم کردوه)
 را کوشیه م به که سه ره وه (بۆ ده مکوژی به خه فه ته وه)

***

له وهر چوئ ناخر ده وه لما (له بهرچی ناخر له که لما)
 وایی ره حمانه ره فتار که ی (وا بی به زه بیانه ره فتار ده که ی؟)
 را مه لی ناسوده ی دلم (بۆ مه لی ناسوده ی دلم)
 له هیلانه ی عیشت تار که ی (له هیلانه ی عیشت ده تارینی؟)

***

به دکار له بن گویت خوهنده سته ی. (به دکار له بن گویتی خویندوی)
 وادوودل بیت له دل داری (وا دوو دل بویت له دل داری؟)

یا هەر بەنەقلە شیتانەت   (یاخود بە بیری شیتانەت)
لە خۆرا واز لەم دیاری   (بەبێ هۆ واز لە من دینیت؟)
* * *

نا... نا بگەردەوه سەرخوەت   (نا نا بگەرێتو سەر خۆت)
نەکە ی دوودلی و پارایی   (نەکە ی دوو دلی و پارایی)
دەخیل لەم جوایزنەبیەوه   (تکایە لێم جیا مەبەوه)
دوێتە جیم مەیل بەتەنیایی   (کچی جیم مەهیلە بە تەنهایی)

ههتا له ویرمان نهچیون

بهت نهوه تم (پیتم نهووت؟)
 دویته بروی..... دل بهت نیده م (کچی برۆ.. دلت پی ناده م)
 دویره وه کهف... مهوره سهر پیم (دوور که وه لیم.. مهیه سهر پیم)
 واز له م بیار (وازم لی بینه)
 سویتند خواردیوم (سویتندم خواردووه)
 سویتند ههزار جار (سویتند ههزار جار)
 قهت ههچ دویتیک (هه رگیز ههچ کچیک)
 نیلاو نم و.. قهت ههچ دویتیک (نالایتمه وه هه رگیز ههچ کچیک)
 تینگرم به یار...؟! (ناگرم به یار)
 * * *

بهت نهوه تم (پیتم نهووت؟)
 له وه نهوه ی (له بهر نهوه ی)
 نهو قه ره دویت (نهو هه موو کچه)
 درو دهو له اکردیون (درۆیان له گه ل کردووم)
 ته میح بیوم (به ند م وه رگرتووه)
 به ندو ده رس وه رگرتیوم (به ند و وانهم وه رگرتووه)

له‌عیشق و دل‌داری کردن (له‌عیشق و دل‌داری کردن)
یه‌کجاری ده‌ست هه‌ل‌گرتیوم (یه‌کجاری ده‌ستم هه‌ل‌گرتوه)

***

به‌ت نه‌وه‌تم (بی‌تیم نه‌ووت؟)
به‌سه‌با هی‌شتر نه‌ویشم (به‌سه‌با چی‌تر نه‌ل‌تیم)
خوه‌ت به‌مه‌وه می‌ندی مه‌که (خۆت پی‌مه‌وه ماندوو مه‌که؟)
مه‌دونه‌م و ..... به‌لامامه‌و (مه‌م دو‌ینه‌و و به‌لاما مه‌یه)
جاریک تر هه‌ل‌نی‌خه‌له‌تم (جاریکی تر فریو ناخۆم)
به‌قسه‌ی خوه‌ش (به‌قسه‌ی خۆش)
به‌خه‌ندین و به‌ جوانی چه‌و....؟! (به‌ پێکه‌نین و جوانی چار)

-----

* نهم دوو پارچه هۆنراوه‌یه (له‌وه‌رچوئ و به‌ت نه‌وه‌تم)
له‌دیوانه شیعرى (نۆته‌ی ئاوازیکی نوی) ی برای به‌پێزم فاتح بی لان
تاله‌بانی وه‌رگیراوه که له‌ سالی ۲۰۰۴ به‌چاپ گه‌یه‌نراوه که به‌
شیوه‌زاری ده‌ربه‌ندیه‌کانی ناوچه‌ی نومه‌رگومه‌ت و سینگردکان و
کانی له‌له‌ نوسراوه‌.

بەشی دووەم

پەندی پێشینان

لای نەتەوهکانی ترو مێلەتی کورد

پېئاسەن پەندى پېئىنىنان

پەندى پېئىنىنان گەۋھەرىكى بەھادارى مىللەتە ۋە بەرھەمىكى فۆلكلورىيە كەلە نەتەۋەيەكەۋە بۆنەتەۋەيەكى تر بەھۆى زمانەۋە دەگۈزىتەۋە، نەم پەندانە لە ھىزروو خەيالى خەللى بەنەزمون و بېرمەندو شارەزا دەمىنەۋە لەكاتى پېئىست دا خەللى بۆنامۇژگارى بەكارى دەھىنن، پەندىش لەنەنجامى تاقىكارىەكانى ژيانەۋە بۆنەۋەكان بەجى دەمىنەت، ياخود پرووداۋىك كەپىشتەر پروياندەۋە خەللىكەنەك كە نەو پرووداۋانەيان بېنىۋە لە قاللىكى شەرىدا ياخود ۋەك پەندى پېئىنىنان كورتىان كىرەتەۋە دەريان بېرىۋە، تابىنە وانەيەكى بەسود بۆكەسانى تر تا ھەمان ھەلەۋە پەلەۋ كەموو كورتى و ناتەۋاۋى دووبارە نەكەنەۋە.

بۆمۈنە(دايكە بۆينەۋە دۆيتەبىخاۋە دلت ھىچ نەكەيك پەرەۋازە) يان (لەناۋ خەۋەيك لەپەر خەۋەيك) يان (گالە گىرەي گاۋس خەۋى سەرى ژان كەيك)، ھەلبەتە پىاۋە دانائۇ ژىرەكانى نەو سەردەمە كارە سات و پرووداۋە كۆمەلەيەتى و كارە نەخاۋازاۋەكانىيان بېنىۋە پاشان لەچوار چىۋە پەندو ۋوتەي نەستەقدا ھۆنىۋ يانەتەۋەۋە رېكىيان خستەۋە.

بۆئەۋەى بزانين پەندى پېشىنان چىەو چ ماناىەك دەبەخشىت،
 ۋاۋ بۆچونى ھەندىك لەزاناۋ نوسەرى نەتەۋەكانى تر دەخەينە بەرچاۋ،
 بۆزىاتر تىگەشىستمان دەربارەى ئەم بەشە زىندەۋى فۆلكلۇ، چۆن
 پەندى پېشىنان لاي مىللەتى كورد جىگەى شانازىەو بەرزوۋ بەنرخە،
 ناۋاش لاي مىللەتانى تر بەرزوۋبەنرخ بوەو جىگەو بەھاۋابايەخى
 خۆى ھەيە، نوسەران و فۆلكلۇر دۆستانى ئەۋانىش گەلىك پېناسەو
 بىرو بۆچونى جيا جيا يان ھەيە لەسەر پەندى پېشىنان، يەكىك
 لەشارەزاينى ئەو بۋارە (بۆرى سىكۆلۇڭ) ى روسىيەو پىيى ۋايە: ( )
 پەندى پېشىنان لەپرستەى كورت و سوك وئاسان پىك ھاتوۋە، لە
 ناخاۋتنى رۆژانەى خەلك دا بەسەر زماندا دىن بېرگەو ووشەكانى
 بەجۆرىكەن چەشەنە مۆسىقاىەكى تايبەتيان ھەيە (۱). ئەم شارەزاىە
 ۋاى بۆدەچىت كەپەندى پېشىنان ئەو وشانەيە كەلەكاتى دەر بېرىن
 لەسەر زارمان قورساىى دروست ناكەن، ياخود ئەم جۆرە دەر بېرىنە
 شوئىنى تايبەتيان بۆدىارى نەكراۋە، لىرەدا مەبەستمان ئەو شوئىنە
 گىشتيانەيە ۋەك كۆرۋو كۆبۈنەۋەو ياخود ھەرشوئىنىكى تر ھەر لەناۋ
 خەلكداۋ بەشىۋەيەكى ناساىى دەر دەپ درىت و ناسانىشە لەدەبېرىن،
 رەنگە لەكاتى ناخاۋتن بەشىۋەيەكى زۆر سادە دەرېرىن، زۆر بەشيان
 لەچۋار چىۋەى ۋەزن و قافىيە رىتكىخراۋن.

لینکۆلەری نینگلیزی (ئارتەرتایلور) رای تایبەتی خۆی ھەیمو دەلی:

(پەندی پیشیان رستەیه کی رێک و پێک و جوان و دارێژراوە وەک و تەیه کی بە توێکڵ و پەرمانا لە ناو خەڵکدا بلۆ بۆتەو)^(۲).

بە بۆچونی ئەم لینکۆلەرە ناودارە سەبارەت بە پەندی پیشیان رای وایە کە پەندی پیشیان لە ئەنجامی پەرمانایی ووشەکان وادەکات شیوە رستەیه کی جوان خۆی پیشان بدات لە ئەنجامی جوانی و پەرمانایی لای خەڵک جیگە سەرنج راکێشانی خەڵکە کە یە .

(مەرزوقی) دەربارە پەندی پیشیان وای بۆدە چیت کە (پەند پوختە کە لە قسە ، کە لە سەر چاوە یە کەو وەر گیراوە یان لە پەر بە دەمدا ھاتوو ، کە واتە پەند وەکو نیشانە یە ک ، یان بە واتایە ک ناسراوە ، وە دە گوێز ریتەو بۆ ھەر شتیکی تر کە ھەمان واتا و مەبەست بگە یە نیت ، زۆر جار پێدە چیت واتا و مەبەستی یە کەم نەزان ریت ، بە لām پەندە کە خۆی دە ماو دەم گوێزرا بیتەو)^(۳) . بە رای (مەرزوقی) پەند جۆرێکی پوخت و ناسک و جوانە لە قسە کردن ، کە ناتوانن ئەم پەند گوتنە کات و شوێن و سنوری بۆ دیاری بکەن بەو پێیە یی رووداوە کۆمە لایە تە کە کان شوێن و کات و جۆر و شیوە یان نادیارە ، واتا سنور نیە بۆ پەند و تن لە کاتی ناخاوتن .

په‌ند گوزارشته له‌واتایه‌ك ده‌گوازیتته‌وه یاخود په‌نگه نه‌زانین واتای یه‌كه‌می چیه، یان ئەم په‌نده بۆچی وتراوه، به‌لام په‌نده‌كه‌وه‌ك و خۆی ماوه‌ته‌وه. هه‌روه‌ها نوسه‌ری عه‌ره‌بی (أحمد أمين) له‌باره‌ی په‌ندی پیشینه‌وه بۆچونی خۆی هه‌یه و ده‌لیت : (قسه‌ی پیشینه‌ن (الامثال) جۆریكه له‌ جۆره‌كانی ئەده‌ب و به‌ووشه‌ كورتی و ماناجوانی و په‌وانبیژی له‌ ئاخاوتنی ئاسایی جیا ده‌كریتته‌وه)⁽⁴⁾.

به‌بۆچونی ئەم نوسه‌ره په‌ند گوتنیکی بێ چوار چپوه نیه به‌لكو گوتنیکی پێكخراوه‌و ماناو واتایه‌کی دیاری كراو به‌ده‌سته‌وه ده‌دات، په‌نگه له‌كاتی قسه‌ كردنماندا له‌باره‌ی بابته‌یكه‌وه یان هه‌ر شتیکی تر به‌شیوه‌یه‌کی درێژ له‌سه‌ری بدوین، به‌لام ده‌ربرینه‌كانمان له‌په‌وانگه‌ی په‌نده‌وه ته‌نها به‌وشه‌یه‌ك یاخود به‌ده‌ر برینییکی كورت جیگه‌ی ئەو شیوازه زۆر وتنه‌ بگریته‌وه.

زانای فۆلكلۆریستی ئەلمانیش (فرید ریش زایلر) له‌باره‌ی په‌ندی پیشینه‌وه بۆچونی وایه... (په‌ندی پیشینه‌ن چهند ده‌ربرینییکی پێك و پێك وپته‌ون به‌زۆری شیوه‌ی فیركردن، نامۆژگاریان پێوه دیاره و خۆیان له‌ روخسارو شیوه‌ی ئاخاوتنی ئاسایی ده‌نوینن)⁽⁶⁾.

پێشتریش ئاماژه‌مان پێكرد كه‌په‌ند شیوه‌یه‌کی پێك و جوانی خۆی هه‌یه هه‌روه‌ها له‌شیوازی ده‌ربرینیش پرمانیی خۆیان ده‌نوینن

کە شیوەی و فێرکردن یان نامۆژگاری لێبکەوتیتەو یان زۆر جاریش
وێک تانەو تەشەر بەکار هاتو بەرامبەر بەکەسەکان.

ئەمانەکی کەلە سەرەو بەسماں کرد ڕاو بۆچونی چەند نوسەرێکی
بیانی بوو لەسەر پەندی پێشینان و قسە نەستەق کە هەر یەکەیان
بەشیوەی جیا جیا لێکدانەویان بۆکردبوو، دەبێ ئەوەش بزانی
نوسەران و پۆشەنبیرانی خۆشان دەربارە پەندی پێشینان چیان
نوسیوە کەلە خوارە ناماژە پێدەکەین.

(د.عیزەدین مستەفا رەسوڵ) گەرەترین فەیلەسوفی بواری
ئەدەب و فۆلکلۆری کوردی پێی وایە:-(پەندی پێشینان ڕستەو
وتەبەکی کورتە مانایەکی فراوان و قوڵی تێدا یە .... هەرلەسەر
پەندی پێشینان بەردەوام دەبێ دەلیت : ئەم پەندە هەمیشە لەلای
گەلانی سەرەتایی و سادەدا فەلسەفەی راستەقینەیی و لەکاری لە
خۆوە، هەمووسەرە داوێکی ژیاڵی ئادەمیزاد، هەموو کردارێک،
یاچاک یان خراپ، هەموو گەشتنە ئەنجامێک کە میلەت
گەشتبێت، دەربارە هەرچێک بیت ئەچیتە تەرازووی پەندی
پێشینانەو^(١).

دەتوانین بۆچونەکە (د.عزەدین مستەفا رەسوڵ) واخۆ ینینەو
کە ناتوانین پەند وێک شیرو چیرۆک و پەخشان یان وێک هەر بەر

هەمیتکی تری ئەدەبی ناوی خواوەنەکی دیاری بکەین، چونکە پەند بەشیکە لە فۆلکلۆر، هەلبەتە فۆلکلۆریش میللەت خواوەنیەتی و بەرھەمی تاقی کردنەووە ئەز مۆنەکانی ژبانی هەمووتاکیەکانی کۆمەڵگەیە ھەروەکو پیشتریش ناماژەمان پیتی دا کەپەند فووتە و دەر برینیکی لەروخساردا سادەییەو لە ناوەڕۆکیشدا پرمانایە.

(عەلی معروف شارەزوری) لە بارە پەندی پیشینانەووە سەرخی تایبەت بەخۆی ھەیەو بۆچونی وایەکە دەلێت :- (پەندی پیشینان کۆمەڵە وتارو نامۆژگاریەکی کاریگەر و ڕێک و پێک، پرشنگذارو بەنرخە، لە باو باپراڤان و داو داپراڤانەووە کەپیش چەندەھا ساڵ لەمەو پێش وتویانەو بەکەلە پور بۆمان بەجێ ماوەو دەمینیتەووە...) (٧). مەبەستی ئەوەیە کەپەندی پیشینان کۆمەڵێک وشە نامۆژگاری جوانە، کە ئەمانەش بەرھەمی نەنەو باو باپیرمانە بۆمان بەجێ ماوە وەکو مولکو سامانیککی نەتەوایی تاوەکو سودی نەوتۆی لیوەرگەری، ئەمەش بۆسەردەمانیککی زۆر لەمەو پێش دەگێڕ دریتەووە.

بیر مەندی گەورە (مسعود محمد) بەھەمان شێوە پێناسەییەکی پەندی پیشینانی کردووە ناماژەبی بەو داووە کە :- (فۆلکلۆری کوردی

هی هەموو کۆردەو دڵ و دەرونی هەموویاخود دڵ و دەرونی تێکرای
خەڵکە کە دوبارە دەکاتەو^(۸).

لێرەدا مەبەستی ئەوەیە کە پەندی پیشینان بەرھەمی هەموو
تاکێکی کۆردەو بێ جیاوازی لە نێوان ڕەگەزەکان کەوێت بۆ بابە تێکی
دەرونی دڵ و دەرونی هەموو خەڵکی دوبارە دەکاتەو.

(کەریم شارەزا) لەبارەی پەندی پیشینانەو بیرو پرای وایە
:پەندی پیشینان بەشیکی گەرم و بەنرخێ ئەدەبی فۆلکلۆری گەلە،
لەئەنجامی بەسەرھاتی کاریگەر و تاقی کردنەوی بیرو پیشینانەو
گوتراو و کەو تونەتە سەرزمانی گەرەو بچووک و تارادەیک بوون
بەپەندی دەستوری ژبانی کۆمەڵایەتی و ئابوری و سیاسی میللەتی
کۆردو بەبەشیکی جودانەکراوەی ژبانی ماددی پۆلەکانی
کۆمەڵگا^(۹). بۆچونەکی کەریم شارەزا هەلقولای بەسەرھات
و پرووداوەکانی ناو کۆمەڵگەی کۆردەواریە و زادەیی هەموو ئەو
ئەزموون و تاقی کردنەو تال و ناخۆشانەیکە بەدەریژایی پۆزگاری
کۆن لەناو تاکەکانی کۆمەڵگەی کۆردی دا بوون بە گۆتەیی ناودارو
پەندو ئامۆزگاری هەموو کۆمەڵگا..

(علان دین سجادی) سەبارەت بە پەندی پیشینان بۆچونی خۆی
دەر دەبرێت و دەلێت: (پەندی پیشینان بریتین لەچەند وتەیکە

کورتی کوردی پێکەوه نوسیتر او مانایەکی بەرزیان تێدا یە
 لەزەمانیکی کۆنەوه کەوتونەتە سەرزمانی خەلک و ناو زمان و
 پیزمانی کوردیەوه، چۆنیەتی ژیان و ڕەوشت و بیرو باوەڕیان پیشان
 دەدەن^(۱۰). بەهەمان بۆچونی نوسەران و ڕۆشەنبیرانی کورد کە لە
 پیشوتردا باسمان کرد ئەمیش بۆچونی وایە پەندی پیشینان چەند
 دەرپرینیکی کورت و مانایەکی تەواو دەدەن بە دەستەوه کە هەلە کاغان
 راست دەکەنەوه یاخود دەبێت بە ئاماژەیەکی ڕوون بۆ ئەوهی ئیستا
 تاپەندو دەرە نەستەقەکان بۆ ژیاانی ئیستایان بکەن بەزەخیرەو
 پێسایەکی دروست و لەکارو باری ژیاانی ڕۆژانە سودی لێ وەرگرن.

بەلام مامۆستا (عومەر شیخەلا) دەلێت: - (پەندی کوردی
 بریتیه لە ڕستەیهکی کورتی سادەو لێکدراوی سەرزاری ڕەمەکی
 مەردەم وەیا پەخشانیکی ڕازاوه یان یەك دوو هۆنراوهن چەمک و
 واتایەکی گەوره دەدەن بە دەستەوه، لە بۆنەیهکی کوردیدا داریژراون)
 وەیاخود بەهەمان شیوهی پیشوتره ڕسەبارەت بە پەند ئاماژە دەکات و
 دەلێت: - (پەند چەشەیهکی ناسکی ئەندێشە ی باب و باپیراغانە،
 لە ئەنجامی بەراورد و تاقیکردنەوه یەکی دوورو درێژی ڕۆژگارەوه
 هاتونەتە کایەوه، چۆنیەتی ژیان و بەسەرھاتی باری ئابوری و نەری و
 کۆمەلایەتی دەرەبەر^(۱۱)). لێرەدا مامۆستا (عومەر شیخەلا) پێی

وابو هەندى کوردی بەشیکی دانە براوو گرنگی ئەدەبی کوردیە، واتا
وێکۆ بەر هەمیکی ئەدەبی سەیری کردوو لەپۆی جوانی و پوخسارو
شیوەی دارشتنیان لەهەمان کاتیش بەشیوەیەکی زۆر جوان پڕمانای
خۆیان دەدەن بەدەستەوه وەهەرە ها لە هەمانکاتیشدا دەتێت:-
(پەند لەئەنجامی ژیاى پۆزگارى باو باپیرانەوه یاخود لە ئەنجامی
تاقیکردنەوهی کارەکانی پۆزانەى خەلک لەو پۆزگاره یاندا هەوینێک
بوون بۆ سەرھەلدانى پەندى کوردی و سەرکەوتن یاخود
تاقیکردنەوهیان لەو پۆزگاره پەندى کوردی سەریھەلداوه. هەرەها
بەلای مامۆستا (جەمال بابان یشەو) پەندى کوردی :- (ئەو وتراوه
کورتە جێماوه کەلە بیرو باوەری گەلەو، لەئەنجامی تاقیکردنەوهو
بەراوردە هەلقولاًو). لێرەدا مەبەستی ئەوێە کەپەند وتراویکی
کورتە جێماوه بۆخەلک ئەمەش لەباوەری گەلەوێە، هۆکاری ئەمەش
لە ئەنجامی تاقیکردنەوهی ژیاى خەلکەو هەلقولاًو.

هەرەها (شیخ محمى خال) یش سەرنج و پامانى خۆی لەسەر
پەندى کوردی دەرپریوە و دەتێت: (وتاریکی کورتی، رێک و پێک،
جوانی، بەتامی، بەتەوژمی کاریگەر، کەدل و دەرونیکی، بێداری،
ناوەدانی، ناگاداری پێشینانەو هاتبێتەدەرەو، لەدوای بەراورد وو
تاقیکردنەو یەکی دوورو درێژ)^(١٢). هەرەها سەبارەت بە پەندى

پیشینان ده لیت :- (فهلسه فهی ژیان و دهنگی تاقیکردنه وهی جیهان و بهری ره وانبیژی (بلاغه) و ره وانبیژانه که له باو باپیران له ههزار ساله وه، به که له پوریکی وێهیی، بۆیان به جیهیشتوین، تا بیانکهین به ئاوێنه ی روناکی ژیان بۆخۆمان). دوباره هه سهارهت به پهندی پیشینان ده لیت: (له هه موو شتیک کاریگه رتره له دلّی رۆله کانی کۆمه لّی کورده واریدا، چونکه له دهرونی خۆیا نه وه هه لقولاوه وله سه ر په ری دلّیان هه لکه ندراره، له بهر نه وه هه موو که سیك به لایه وه جوانه و له کاتی قسه کردندا بۆ به هیز کردنه وهی قسه کانی خۆی ده لیت وه که پهندی پیشینان ده لّی). ههروه کو پیناسه کانی پیشو ناماژه به وه ده کاته وه که پهندی پیشینان و تاریکی چرو په ره له پری کورتی و پرمانایی و رهوانی و ده رس وه رگرتن یاخوت راست کردنه وهی بیری خه لکی له کاره کانی رۆژانه ی نه مهش له نه نجامی به راورد کردنیکی زۆری ماوه ی رۆژگار دیته ناراره، به هه مان شتیه باسی خۆمالّی پهندی کردوه نه مه له لایه که له لایه کی ترکاریگه ری له دلّ و دهرونی خه لکه، نه مهش به هۆی نه وهی که پهنده که خۆی خۆمالّیه، نه مهش وای کردوه که که سی قسه که ر بۆ به هیزکردنی قسه کانی و جوانی و باوه ر بون به قسه کانی بۆکه سی گۆیگر وه که و تهیه کی جوان دووپاتی ده کاته وه و ده لّی :- وه که و پهندی پیشینان

وتویانە واتا پەندە کە وەك و نمونە یەکی کاریگەر و جوان دەهێتێتەو
تالەگەل واتای قسەکانیدا یەك بگرنەو کەسی بەرامبەر تیبگات لە
مەبەستی. وەهەر وەها پەندی پیشینان لای نوسەر (حەمید گەردی
(بەم شێوە یە لێکدانەوێ بۆکردووە بەبۆچونی ئەو دەلێت: - (پەندی
پیشینان، و تارێکی رێک و پێکی جوان و رازاوێ بەتام و بەتینی
کاریگەر، پەندی پیشینان میرات و کەلە پورێکی ئەدەبیە، باب و
باپیرانمان لە هەزاران ساڵ لەمەو بەر بۆیان بەجێ هێشتوین)^(۱۳).

بەپرای ئەم نوسەرە پەند و تارێکی جوانە، وەك شتیکی جوان
رازاوێتەو ئەمە لەلایەك لەلایەکی تر جوانی بەتام و کاریگەری لە
دەرونی خەلک و دەرس وەرگرتن لەپەند پێناس دەکات، لەهەمانکاتدا
سەبارەت بەو هەش کەمۆلکی خەلکی خۆمانە واتا بەرھەمی باب و
باپیرانمانە بۆمان بەجێماوێ. وەهەر وەها روناک بیر خاتو (نوخشە محمد
ابراھیم) لەبارەی پەندی پیشینانەو بەبۆچونی وایە (پەندی پیشینان
بریتییە لەرستە یەك یان چەند رستە یەکی کورتی پوخت کە واتایەکی
فراوانی هەیە و میراتیکی گەورە نەتەوێمانە و تا ئێستاش بۆتەو
کردنی قسە بەکار دەهێنرێت)^(۱۴). بەلا ئەم بەرپێزە هەندێک لەپەندە
کوردیەکان بەناپەسند دەزانێت، چونکە دژی ئافرەت و تراوێ. بەلام
بەپرای من ئەو بەباشی لەواتاکانی حالی نەبۆە ئەگینا میللەتی کورد

جیاواز لە چاو میللەتانی تری سەر ئەم گۆی زەمینە پێزی بۆ ئافرەت
 داناوە و تەنانەت لە بەشیك لە حکومەت و میر نشینە کوردیە
 کانیشدا پلە ی سەربازی و ئەمیرایەتیشیان دراوەتی. بەهەمان شیوەی
 نوسەرانی پێشوتر کە باسمان لێوە کرد بۆچونی ئەمیش سەبارەت
 بەپەندی پێشینان پێی وایە کە پەندی پێشینان لە رێستەیک یان چەند
 رێستەیک بەشیوەیەکی کورت و پوختە کە لە هەمان کاتدا لە تەنیشتی
 کورتی رێستە کە یەو مانایەکی فراوانی هەیە کە جیاوازی زۆری هەیە
 لە تەنیشتی ئەندازە ی وشەکان، کە ئەمەش مولکی باب و باپیرانمانە
 بۆمان بەجێماوە. کە لە هەر کاتی کدا کە هەستمان کرد بە لاوازی
 دەربڕینمان دەتوانین بۆ پتەو کردنی یان پرمانایی قسەکانمان بەکاری
 بهێنین.

پاش شیکردنەوەی رای هەریەک لە وزانان و نوسەر و پوناک بیرو
 کە لە شاعیرانە، دەتوانین ئێمەش بلێین پەندی پێشینان و تەیهکی
 کورتی پرمانان و جوان و رازاوەیە، پوختە ی تاقیکردنەوە بە سەرھاتی
 رۆژانە ی خەڵکە کە لە هەرقۆناغ و سەر دەمێکدا، بە ئاوەنە ی
 راستە قینە ی ژبانی رابردوو، ئێستای میللەت دادەنرێت، بە زمانیکی
 رەوان و شیوازیکی جوان و بیرو باوەری چینیەکانی ناو کۆمەڵگا
 دەردەبردێت. ئەوەی جێگە ی باسە لە ناو رۆکی هەموو

پێناسەکاندا ئەو مان بۆ دەردەخات کە شیوەی ژیاڵی مەرۆ و
چۆنیەتی هەڵسوکەوتی لەگەڵ خۆیی و دەورووبەرو ژینگەکەیدا
هەرلەکۆمۆنی سەرەتاییەو تادەگاتە پۆژگاری ئەمڕۆش بوون بە
هەوێنی دەرکەوتن و دەربرین و دەستکەوتنی سەدان و بگرە هەزاران
پەندو ووتە بەنرخ کە هەریەکیکیان بە شیوەیەک لە شیوەکان
هەلقولای کارو پەفتارو هەلسو کەوتە پامیاری و کۆمەڵایەتی و
ئابوری و فەرھەنگیەکانی کۆمەڵگە بوە بەگشتی، ئەوێ جینگە
سەرنج دانە بەشیکی زۆری پەندە کوردیەکان پەیوەست بوە بە شیوەی
ژیاڵی کۆمەڵگە کوردەواری و ئەو قۆناغی تیایدا گوزەری کردووە
هەرلەکاری هەرەوێزی و سەپانی و جوتیاری و کشتیاری و پینە دۆزی
و کاری خەمانەو ناژەڵداری و گلکاری و پیشە سازیه سەرەتایەکان و
تەنانەت زادهی کۆڕو کۆبونەوێ دیوێخانان و حیکایەت خوان و
دەستەو تاجە پۆشنبیرەکانیش بوە، ئەوێ جینگە شاناڵی کردنە
بەشیکی زۆری پەندەکان مۆزکیکی تەواو کوردەواریانە هەیه و
باوەرمان وایە جگەلە کورد هیچ نەتەوێکی تر خاوەنی هەندێک لە
پەندەکان نیە.

- ١- د. شوکریه ڕەسول: نەدەبی کوردی و ھونەرەکانی ئەدەب ، سالی چاپ ١٩٨٩، لاپەرە ١٧٤.
- ٢- کەریم شارەزا: پەندی پێشینان لە شعرێ کوردیدا، لە چاپکراوەکانی کۆری زانیاری کورد، بەغداد ١٩٧٦، لاپەرە ٩.
- ٣- محمد ابی بکر عبدالقادر رازی: امتال الحكم ، انتشارات، دانستگها، تهران، ١٣٦٨ش، لاپەرە ١٥.
- ٤- د. شوکریه ڕەسول: نەدەبی کوردی و ھونەرەکانی ئەدەب ، سالی چاپ ١٩٨٩، لاپەرە ١٧٤.
- ٥- د. عزەدین مستفا ڕەسول : لێکۆڵینەوی نەدەبی فۆلکلۆری کوردی، چاپی دووھم ، بەغداد، ١٩٧٩، لاپەرە ٨٥.
- ٦- د. عزەدین مستفا ڕەسول : لێکۆڵینەوی نەدەبی فۆلکلۆری کوردی، چاپی دووھم ، بەغداد، ١٩٧٩، لاپەرە ٨٦.
- ٧- د. شوکریه ڕەسول: نەدەبی کوردی و ھونەرەکانی ئەدەب ، سالی چاپ ١٩٨٩، لاپەرە ١٧٥.
- ٨- کەریم شارەزا: پەندی پێشینان لە شعرێ کوردیدا، لە چاپکراوەکانی کۆری زانیاری کورد، بەغداد ١٩٧٦، لاپەرە ١٠.
- ٩- علا ئەدین سەجادی: دەقەکانی نەدەبی کوردی ، لە چاپکراوەکانی کۆری زانیاری کورد، بەغداد، ١٩٧٩، لاپەرە ١٠٦.
- ١٠- عومەر شێخەلا دەشتەکی: پەندی کوردی ، چاپی یەکم، چاپخانە کوردستان ، ھەولیر ١٩٧٢، لاپەرە ٢.
- ١١- شێخ محمد خال: پەندی پێشینان ، چاپی سێ یەم، چاپخانە پەخشی سەردەم، سلیمانی ، ٢٠٠٠، لاپەرە ٧.
- ١٢- حەمید گەردی : سامان و پەندی گەردی، چاپی دووھم، ھەولیر، ٢٠٠٦، ١٢.
- ١٣- نووشە محمد ابراهیم: بیری ناپەسند لەپەندی پێشینانی کوردیدا، گۆڤاری سابات، ژمارە (٤،٥)، سلیمانی نوورۆزی ٢٠٠٧، لاپەرە ٥٦٠.

میژووێ سەرھەلدانی پەندی پیشینان:-

نەگەرمانەوێت بەشیوەیەکی وردو زانستیانه بگەرێن بۆدەست نیشانکردنی هاتنەکایەو سەرھەلدانی پەندی پیشینان دەبێ ئەوە لەبەرچاو بگرین کەھەر پەندەو میژوو یەکی تایبەت بەخۆی ھەیە، ھەرکۆمەلگایەکی بگری پریەتی لە پەندو بەسەرھاتی خۆش و ناخۆش، بێ گومان ئەو بەسەرھات و کارە ساتانە کەسانی خاوەن تەجرووبە و بەنەزمون وتویانە یان بلایان کردۆتەو، لەراستیدا ھەروا ئاسانی نە کە میژوو کەیان دیاری بکری، چونکە ھەرپەندەو لەقوناغیکی جیاواز و بۆ مەبەستیکی تایبەت گوتراوە.

(پەند سەرھەتا لەلی وردبۆنەو یەکی قولی ناودل و دەرو نیکی. پاکی تاکەکەسی یەو چەکەرە ی کردووە و سەری ھەلدووە، لە ژیا نی ناوە دانێوە، بەھۆی مل ملانی ژیا نەو، لەنەبۆنەو ھاتۆتەبۆن، بەھۆی بلای بۆنەو پەرە سەندنی بەنیو پۆلەکانی میللەتدا تاسو چیژیان وەرگرتووە)^(۱)

کەواتا پەند بۆیە کەم جار بەھۆی پوداویکەو گوتراوە، کە بەدریژایی میژوو بەتیپەر بونی کات بەسەرچونی پۆزگار ناوی

بىۋەرە پاستەقىنەكەى خۇى لەسەر زارى خەلكى ترازاو، لە ئەدەبى مىللىيەۋە گۆردراۋە بوە بەئەدەبى فۆلكلۇر.

(سەرچاۋەى سەرھەلدانى گشت پەندىك سەرەتايەكى ھەيە ئەۋىش بۆ چىرۆك و كارەسات و پروداۋ و لى قەۋ مانىك و مال وىرانىيەك دەگەپتەۋە. ئەۋ ھەموو ئارەزۋەى كەلە ناخياندا پەنگى داۋەتەۋە بەۋتەيەكى كورتى پىرمانا بۆئەۋەى مەبەستىكى زياتروۋ فراۋانتر بدەن بەدەستەۋە، ھەربۆيە پەندوۋ قسەى نەستەق پەيۋەندى بەبارى تايىبەتى كۆمەلەۋە ھەيە لەپروى مېژۋوى و سىياسى و ئابورى و كۆمەلەيەتى و پۆشەنپىرەۋە)^(۲)

پەندى پىشىنان لە ھەرقۇناغىكىدا بىت مېژۋوى تايىبەتى خۇى ھەيە، كەۋاتا ھەموو ھەۋلدا نىكى مرۆڭ مېژۋو يەكى دىارى كراۋى تايىبەت بە خۇى ھەيە كە بە كارىكى تايىبەتى لە مېژۋو يەكى دىارى كراۋدا دە يكات، ھەر لەبەر ئەمەشە ناتۋانن لە مېژۋو دايىپىر، چۈنكە پەند بۆيەكىك لە قۇناغەكانى ژيانى مرۆڭايەتى دەگەپتەۋە.

(سەرچاۋەى گشت پەندىك سەرەتايەكى ھەيە بۆ چىرۆك و كارەسات، ياخودلىقەۋ مانىك) كەۋاتا كۆمەلگا بەپلى يەكەم شۋىنى لەدايك بوون و سەرھەلدان و ھاتنە كايەى پەندە، جا ئەۋ كۆمەلگايە تاچەند ئەۋپەندانەلەناۋى پەنگى دايىتەۋە. تاچەندجى

پەنجەمی کەسانی خاوەن توانا بە ئەزموون و بەهرەمەندی پێوە دیارە،
 بۆنەوی ئەو پەندانە بنووسنەوێ و کۆیان بکەنەوێ و بیانکەنە
 بەرھەمی کۆمەڵگاکەیان کەنرخێ زۆر گرنگی دەبێت بۆنەوێکانی
 دواي خۆی (پەند زادەي بیرو باوەری گەلە، وەدەست کردی
 کۆمەڵەیکە، بێ ئەوێ بزانرێت خاوەنەکی کێیە)

دەرکەوتن و دەستکەوتن و کورتی و پوختی و واتاداری پەندی
 پیشیان بەندە بە ناستی تیگەیشتنی تاکەکانی هەرکۆمەڵگایەک
 کەتاچ رادەیک پەندو نامۆژگاری باوانیان کردۆتە یاساو رێسای
 ژیانیان و چۆن رەفتاریان لەگەڵ کردوێ و چۆن نەوێ دواي نەوێ لە
 تێکدان و فەوتان و زەوت کردن پاراستیانە.

پەند:

(سەرەتا لەلی وردبۆنەوێکی قولی تاکەکەسی چەکەرەي
 کردوێ و سەری هەڵداوێ، لە ژیانێ ناوێ دانێوێ، لەنەبۆنەوێ هاتۆتەبۆون،
 بەهۆي بلاو بۆنەوێ پەرەسەندن بە نێو رۆڵەکانی ولاتدا زاخ و پێزیان
 وەرگرتوێ)^(٣)

(بۆیەکم جار بەهۆی ڕوداویکەوه گوتراوه، بەدریژایی ڕۆژگار،
ناوی بیژەرەکەمی لەسەرزاران ترازاو، لە ئەدەبی میللیهوه بۆتە
ئەدەبی فۆلکلۆر، کەبۆههپەند)

پەندی پیشینان خۆی لەڕوداویکەوه یان چیرۆکیکەوه سەرچاوهی
گرتو، بۆتە پەند یان بلێن پەندی لی دروست بوو، ئەم پەندەش
لەسەر زاران ترازاو بە هەموو ناوچەکاندا بۆ و بۆتەوه وەك و
نامۆزگاریهکی لیهاوتە بۆکەسی قسە کەرو گوێگر، پەندی پیشینان
لەبەر بەهێزی و شیوازی ڕێکخستنی زۆر بەخێرای پەری سەندوو
بەناو خەلک بۆتەوه و ئەم پەندانەش لە ووتە بەنرخەکانی باب و
باپیراغانەوه کەوا بەهۆی ئەزمۆن و دنیا دیدەیی خۆیان دایان ڕشتو و
سەری هەڵداوه و بەناو خەلکدا بۆتەوه.

دەشیت بلێن دیاری کردن و دۆزینەوهی کات و سەردەمی
هەرپەندیککی کوردی بۆتۆزینەوهیهکی ناوھا کاریکی ئەستەمه،
چونکە میژووی پەندەکان بۆچەندین سەده بەرله نیستا دەگەریتەوهو
بەهۆی ناله باری هەلو مەرجی سیاسی و نابوری و کۆمەلایەتی ئەو
قۆناغەیی گەلی کورد نەتوانراوه پەندەکان خاوەنداریتی بۆ دیاری
بکەیت، وەنه بیّت ئەم نەبوونی خاوەنداریتی تەنها کێشەیی

رۆشنیرانی کورد بێت بەلکو کێشەى هەموو نەتەوێ زیندوێکانى
تریشە کەتا ئیستا نەیانتوانیوێ میژووی پاستەقینەو خاوەنى پەسەنى
پەندەکان بدۆزنەوێ.

- ١- غومەر شێخەلا دەشتەکی: پەندى کوردی، بەرگی دووهم، چاپخانهى وهزارەتى
رۆشەنبیری، هەولێر ١٩٨٠، لاپەرە ٦- ٧،
٢- د. شوکرێه پەسول: نەدەبى فۆلکلۆرى کوردی، چاپخانهى زانکۆى سەلاحەدین، ١٩٨٤،
لاپەرە ٦٤.
٣- شێخ محمد خال: پەندى پیشینان، چاپى چوارەم، چاپخانهى شقان، ٢٠٠٧، لاپەرە ٨.

خاسىيەتە كانى پەندى پىشېنغان:

پەندى پىشېنغان زۆر جار بەشئۆيەكى گىشتى لەراستىيەكى
ناشكرادەدوى كەبە شئۆيەكى سادە وكورت و ناسان و رىك و پىك
دارىژراۋە تاكو زۆر ترين كەس تىبىگەن.

بەراي ھەندى لە زانايانى فۆلكلۇر پەندى پىشېنغان دوو
خاسىيەتى پىئەدىارە ئەۋانىش (لە شئۆيە فىركردن و پەندو
نامۇزگاريدان، ھەروەھا كورت برى و ھەست و خۇلى لەدارىشتا)^(۱)
نەم دوو خاسىيەتە بونەتە مايەى بىلا و بونەۋەى بەناۋ ھەموو چىن و
تويۇەكانى جىھان و بەكار ھىنانى لە ناخاۋتنى رۇزانەياندا.
فۆلكلۇرناس (بۆگز) دەلى پىئويستە دوو مەرجى سەرەكى لەو نەدەبە
فۆلكلۇرىيەدا ھەبن ئەۋانىش (پىئويستە قسەو پەندى زىندوبىن و بۆ
سەرەمى ئەمىرۇمان بەكار بىت، دىسان پىئويستە ۋەكو مىراتىكى
نەتەۋەى بى لە پىشتىكى كۆنەۋە بۆ پىشتىكى نوي بەجى مابى)^(۲).

بى گومان پەندى كوردىش ۋەكو ھەموو گەلانى تر ھەندى
خاسىيەتى تايبەت بەخۇى ھەيە لەۋانە (پەندى كوردى بەلگەنامەو
ناۋىنەى مېژۋوى ھەزاران سالەى نەتەۋەى كوردەكە زمانى رەش و

پووت و چەو ساوھەو رەنج كىشى گەلەكەمانەو كۆمەلە نامۆزگارىيەكى
ويژەيى و گەنجىنەيەكى ھەمىشەيى و بەكەلكە^(۳).

كەواتا دەتوانىن بلىن زۆر بەي پەندە كوردىيەكان وەك پىتوهرىك
وان بۆ پىتوانەي رادەي ھۆشيارى و كارامەيى و لىھاتويى رۆلەكانى
نەتەوھەكەمان، ديارە ئەمەش بۆ بىر مەندى باو باپىراغان دەگەرپتەو،
لەلايەكى ترەو ئەم پەندانە لەزۆر بواردا بونەتە رابەروو پى
نیشانەرى خەلك و چارەسەرى باش بۆ كىشەو ئاستەنگەكانى ناو
كەرمەلگەي كوردەوارى دۆزىوھتەو، چونكە لە پىش دانانى ياسا
دەستور لەكۆمەلگەي مەژىايەتى دا وەك پەندى ياسا كاريان پىكرەو
و لە دوايدا بوون بە پەندى دەستور و ياساى مىللەتان بۆ نمونە
ياساى رۆمانى لەسەر پەندە قسەي نەستەق دامەزراو و لايەنىكى
گەرەش لەياساى گىشتى ئىنگىلىزى تا ئەمەش لەسەر گەنجىنەي ئەو
پەندى پىشيانانەي كەدەماو دەم لە پىشتى كۆنەو بۆيان ماوھتەو
دامەزراو^(۴).

(بەگىشتى پەندى كوردى وشەو پەيلى كوردى خۆي ئەم پەندە
دەتوانىن سودىكى زۆرى لى وەر بگىرىن بۆ دارشتن و ھەلسەنگاندنى
وشەي تازەي پەسەنى كوردى)^(۴).

خاسیەتیکی تری پەندی پیشینان ئەوێه کەوشەو پەیقی
 ڕەسەنی کوردی دەگریته خۆی و بەزمانی زکماکی بیژەرەکە
 نوسراوەتەو لەناوەڕۆکیکی ئاشکرا دەستکاری نەکراوە، نەگەر
 دەستکاریش کرا بی ئەوا تەنها گۆرانکاری لەڕوخساردا ڕووی داوە
 کەوشەیهک لە جیاتی وشەیهکی تر بەکار هاتوو ئەگینا ناوەڕۆکەکە
 هەر هەمان واتای هەیه.

ئەمەش ئەو راستیە دەسەلمێت کەبەشی هەرەزۆری پەندە
 کوردیەکان پەندی کوردی ڕەسەن و لە میللتانی تر وەرەگیراون و
 زادهی خەم و دەردو ناخۆشیەکانی کورد خۆی بوە.

(پەندی پیشینان گەلیک تاقی کردنەوی بەسودمان نیشان
 دەدات ئەم پەندانە هەریەکە بەرھەمی تەجروبیەکن)^(١).

کەلەرۆژگاری ڕابردوی باب و باپیرانمانەو بۆمان بەجی ماون لە
 ئەنجامی ئەو ڕوداوانە کەبەسەریان هاتو لەڕۆژگارە خۆش
 و ناخۆشەکان، بەھۆی نیش و کارەکانیانەو لە کشتوکال و ئاژەلداری
 و بوارەکانی تری ژیاڵیان بۆیە دەگریت ئەو پەندانە ببە ڕینگە
 نیشانەریک بۆ ئێمە لە کاروو بارەکانی ڕۆژانەماندا.

(زۆربەى پەندە کوردیەکان پێوەرن بۆ پێوانەى پادەى ھۆشیاری
و کارامەیی و لێھاتویی پۆلەکانى نەتەوەیی کە زۆر جار بۆ تەراپەری پێ
پیشاندەری خەلک) (٧).

بەپای من پەندى کوردی یەكەم جار كەسێك بە ھۆی
پروداوەكەو گوتیەتی و بەدریژایی میژوو ناوی بیژەرەكەى نەماوە
لەئەدەبى میللیەو بوو بە ئەدەبى فۆلكلۆر كە بۆ پەند نەم
خاسیەتانەى تیا بەدى دەكریت.

(سەرچاوەى پەیدا بوونی پەند راستەو خۆ پەيوەندى
بە پروداوەكانى ناو كۆمەڵەو ھەيە، كە پۆلێان گێژاوە لە پروی ئابوری
و كۆمەڵایەتى و پامیاری كە بەسەر نەتەوەكەماندا ھاتووە) (٨).

(پەندى واھەيە سەردەم لەدواى سەردەم بەدریژایی میژوو
پروداوەكەى لەیاد نەكراوە، پەند ھەيە راستەو خۆ لە پروداوەكەو كاتى
پروداوەكەدەگەیت، پەند ھەيە تاییبەت بەچینیك یان توێژێكە، پروداو
ھەيە چەند پەندیكى دراوەتەپال، پەند ھەيە لەدەرپرین وواتادا
لەپەندى ترنزیك دەبیستەو بەلام بۆ دوو پروداوى جیاواز وتراوە) (٩).

ھەموو ئەمانەى كە باسمان كرد خاسیەت گەلێكەن لە پەندى
كوردی بەروونی بەدیار دەكەون .

پەراویزەكان:

- ١- کەرم شارەزا: پەندی بەراورد کاری، چاپخانەی سەمیرامیس، بەغدا، ١٩٨٣، لاپەرە ٦،
- ٢- کەرم شارەزا: هەمان سەرچاو، لاپەرە ٨،
- ٣- زمان و نەدەبی کوردی، پۆلی سێ یەمی ناوەندی، لاپەرە ١٥٣-١٥٤،
- ٤- کەرم شارەزا: هەمان سەرچاو، لاپەرە ٩.
- ٥- د. عیزەدین مستەفا رەسول: لیکۆلینەوێ نەدەبی فۆلکلۆر، چاپخانەی زانکۆی سلێمانی، چاپی دووەم، سلێمانی، ١٩٧٦، لاپەرە ٨٢
- ٦- د. عیزەدین مستەفا رەسول: هەمان سەرچاو، پیشو، لاپەرە ٨٣،
- ٧- زمان و نەدەبی کوردی: پۆلی سێ یەمی ناوەندی، بەرپۆڕ بەرایەتی پرۆگرامەکان، چاپی دووەم، ٢٠٠٨، لاپەرە ١٦٨،
- ٨- د. شوکریە رەسول: نەدەبی فۆلکلۆری کوردی، چاپی یەکەم، دەزگای موزیک، هەولێر، ٢٠٠٨، ٦٧،
- ٩- عۆمەر شێخلا دەشتەکی: پەندی کوردی، چاپی یەکەم، بەرگی چوارەم، چاپخانەی پاک، هەولێر، ٢٠٠٢، لاپەرە ٦٠.

بیواواری پهندي پيشينان له كهل قسهی نهستوي

سهره تا دهبيت بزاین قسهی نهستق چۆن ناسراوه به چ شیوازیک پیناس کراوه، قسهی نهستق(بریتیه له ناخاوتنیکی چروپری مانادار که دهخړتیه پال کهسیک، یاخود نوسهریک یان مروځیکي ناودار، قسهی نهستق خاوه نه کهی دیاره که ده زانریت کی وتویه تی، شیوهی پهندي هدی، به لام له ههمان کاتیش وه که نهو نیه، همر مروځیک بیه ویت له ریگهی قسهی نهستق یاخوت به هوئی ههمو و بیرو نه ندیشه و فلسفه ی خوی له پرسته یه کدا پوخت یاخود کوکراوه ته وه به چه شنیک وه کو ناوینه و نهو بیرهی که له ناخیدا هه لیگرتوه تییدا رهنگ بداته وه^(۱). که واتا قسهی نهستق به ره می داهینراوی می شکي تاکه مروځیکه که نهو مروځه بیر یکی زیندو و ترو کاملتر و به هیزتری له چاو که سانی تری ناو کومه لگادا هیه، ماموستا (عبداللین سجاد ی) له بارهی قسهی نهستقه وه ده لیت:- (نهستق به مانای نه نتيکه و نایاب، والیک نه دریته وه که قسهی نایاب و نه نتيکه، له پرمانایی ناو نراوه، چونکه نهو چند وشه یه نه وه نده به ماناو نه نتيکه یه بویه پیی ده لیتن قسهی نهستقه

ۋاتا ئەو جۆرە وشانە دانىسقەيە كەم كەس تواناى دەربېرىيان
ھەيە^(۲).

قىسەى نەستەق زىياتر ئەو قىسەو رېستانە دەگرېتتەۋە كەجىاۋازن
لە گىفتوو گۆى ئاساىى رېۋزانەى خەللك و ماناىەكى زىياترو بە پېز تر
دەبەخشن و ئەگەرچى لە رېۋزانەشدا زۆر بەكار دېت، بەلام
بەرادەيەكى كەمتر لە چاۋ قىسەى ئاساىى و پەندى پېشىنان.

بەھەمان شېۋە مامۆستا (علاندىن سجادى) نامازبەۋەش
دەكات و دەلېت: - (ئەم قىسەى نەستەقىش ۋەكو پەندى پېشىنانە
چەند وشەو رېستەيەكى كەمن، بەلام ماناكانيان زۆر زىياترو بەھىزتر
قولترو گەۋرە ترن لە وشەو رېستەكان، ۋەھەرۋەھا ئەمانەش لە
زەمانىكى كۆنەۋە لەناۋ زمانى كوردىدا دروست بوون، بەلگەن
بۆرەسەنى و كۆنى زمانەكەمان، بەلام ئەۋەى جىاى دەكاتەۋە لەپەندى
پېشىنان ئەۋەيە كەقىسەى نەستەق خاۋەنى ديارەو ون نەبۋە). قىسەى
نەستەق چەند وشەو رېستەيەكى كەمن بەلام ماناكانيان زۆرن، كەچى
مامۆستا (علاندىن سجادى) ھەرچەندە بەشېۋەيەكى راستەو خۆ
ناۋى قىسەى نەستەقى نەناۋە لەو قىسە نەستەقانى كەلە بابەتى
(كوردو فەلسەفە)دا كوردونى بە نمونەبۆلىكۆلىنەۋەى فىكىرى فەلسەفەى
كورد، بەلام دەتوانىن قىسەكانى بىكەينەدەروازەيك بۆ پىكەۋە بەستنى

قسەى نەستەق و فەلسەفەكە ئەمە خۆى لەخۆیدا يەكێكە لە نامرازە سەرەكیەكانى جیاكردنەوێ پەندى پێشینیان و قسەى نەستەق هەر لەم ڕووەوە مامۆستا (جەمال بابان) بەشیوەیەكى زانستیانه ئەم دوانەى جیاكردۆتەو و دەلێت:-(پەندى پێشینیان خاوەنەكەى دیار نیە و ناشزانرێت كێ و تۆبەتى بەلام قسەى نەستەق خاوەنەكانیان دیارو ناسراون وەك قسەنەستەقەكانى (یەزدان) لە قورئانى پیرۆزدا یان وەك ئەوانەى (پێغەمبەر)ى ئىسلام لەفەرمودەكاندا كەهەریەكەیان بۆ بابەتێك و تراون یان وەك وتەكانى (خولەفاكانى راشیدین) یان وەك وتەكانى (ئىمامى شافیعى) یان وتەكانى (نەفلاتون) كەدەلێت: (مرۆڤ لەكاتى نەبونیادا تاقى دەكرێتەو)^(۳).

ئەوێ شایەنى باس كردنە مامۆستا (جەمال بابان) تەنیا دیار بوون و دیار نەبوونی خاوەنى پەندو قسەى نەستەقى كردووبە بناغەى جیاكردنەوێ دادەنێت. ئەوێ شیاوی باسكردنە لێك چونی زۆر هەیه لە نێوان قسەى نەستەق و پەندى پێشینیاندا بەلام بەتەواوەتى لێك جودا نەكراونەتەو، لێكۆڵەرانی لەلێكۆڵینەوێكانیاندا هەردوو بابەتیان پێكەوێ باسكردو، زۆر بەى جار لەم نێوەندەدا خاوەنەكان و نكراون بەتایبەت كە خۆمان باش دەزانین قسەى نەستەق خاوەنى خۆى هەیه مولكى كەسەكانە نەك كۆمەلگا، بۆیە زۆریەى پەندەكانى پێشینیان

قسەى نەستەقیان لە خۆیاندا وون کردووە و بە جۆریك ئاوتیتە بوون کە
ناسان لەیەکتر جیا نەکرینەووە و خەریکە قسە نەستەقەکان بێن بە
بەشیک لە پەندى پیشینان، هەر بەناوی ئەوێناوێ لەقەلەم دەدرێن. لە
گەل ئەوێشدا خالی جیاواز بەدى دەکریت لە نیوان پەندى پیشینان و
قسەى نەستەق

ئەوانیش ئەم خالانەن:-

١- قسەى نەستەق خاوەنەکەى دیارو ئاشکرایە، بەلام پەندى
پیشینان خاوەنەکەى دیار نیەو نازانریت کى خاوەنەکەىەتى کى
گتویەتى). بۆیە پەندى پیشینان دەدریتە پال میللەت و قسەى
نەستەقیش دەدریتە پال کەسێکى دیارەو بەواتایەکى تر پەندى
پیشینان هەمووکەس خۆى بەخاوەنى دەزانیت، بەلام قسەى نەستەق
قسەى کەسێکى دیارەو هەر ئەو خۆى بەخاوەنى دەزانیت.

٢- پەندى پیشینان لەناوێرۆکدا لەقسەى نەستەقەوێزیکە، بەلام
هیچیان ناتوانن جیگەى ئەوێتریان بگرنەووە، ئەگەر سەرئەج بەدەین
بەوردی (قسەى نەستەق کەمتر مەبەست ئەدات بەدەستەووە، واتا
ماناکردنەوێ زۆر روشن نیە هەمووکەس لێى تیناگات و لە
قسەکانى خۆیدا دەرناکەون^(٤). لێرەدا مامۆستا (جمال بابان) ئاماژە
داوە: نەستەق دەکات بەو شێوەیە هەموو بوارێک یاخود لە

هەندیک قسەى نەستەق دا ماناکەى پون و ناشکرا نیە ئەگەر
خوێنەرێکی زیرەك نەبێت ناتوانێت لە واتاکەى تیبگات یاخود
بە جوانی شیبکاتەو.

۳- لەبەر جوانی و پاراوی و توانای گونجانی لەگەڵ هەموو
سەردەمێکدا، پەند بۆتە بەرھەمیکی گشتی و تێکەڵ بە خوێرەوشت
و ناداب و ویژدانی کۆمەلگابو و لەلایەن هەموو چین و
دەستەیکەو بەکار دەھێنرێت، بەلام قسەى نەستەق بەتایبەتى
نەوانەى خواوەنەکانیان دیارن زیاتر لەناو دەستەیکەى دیاری کراودا
ماونەتەو.

۴- بەشیوەیکەى گشتی (پەند خوێ لەرەوانبێژی دەدات و بەناسانی
دەتوانێت رەگەزەکانی رەوانبێژی وەکو رۆنبێژی و جوانبێژی و
لێکچون درکەو هەندیک مەبەستى ئەدەبى تر وەکو هەجوو، شانازی
موبالەغەکردنى تێدا دەست نیشانبکریت، بەلام قسەى نەستەق بایەخ
بەولایەنە نادات، بەلکو زیاتر دەیەوێت بەبابەتیک، تێپامانیک
دەربخات و رەگەزى خەیاڵ ئەفسانەى تێدا بەدەر کەوێت^(۵).

۵- پەند بەرھەمیکی ئەدەبى بەربلاو لەناو رۆلەکانى میلەت دا
و زۆربەى خەلک بیستویەتى و زۆرجاریش لەدانێشتن و کۆزو
کۆبونەکاندا وەك پالپشتى بۆقسەکانیان بەغونە دەیھێننەو،

ھەرچى قسەى نەستەقە لەناوژمارەيەكى كەمى خەلك دا بەربلاوھو
ھەمووكەس قسەى نەستەقى نەبيستوھ و كەم جارىش دەكرىتە
پالپشت بۆقسە كردن.

پەراويزەكان:

- ۱- د. موحسین ئەحمەد عومەر: فەرھەنگى زاراوھى ئەدەبىي، چاپى يەكەم، لە بلاوكراوھكانى ناراس، ھولير، ۲۰۰۵، لاپەرە، ۸.
- ۲- عەلاندىن سجادى: دەقەكانى ئەدەبىي كوردى، چاپخانەى كۆزى زانىيارى كورد، بەغداد، ۱۹۷۹، لاپەرە ۱۵۸-۱۵۹.
- ۳- جەمال بابان: قسە ھەزارە دوانى بەكارە، لىكۆلىنەوھيەكى پەندى پىنشىنان، دەفتەرى كوردەوارە، بەرگى يەكەم، بەغدا، ۱۹۷۰.
- ۴- د. عەزەدىن مستەفا رەسول: ئەدەبىي فۆلكلورى كوردى، چاپى دوھم، چاپخانەى زانكۆى . سلىمانى، ۱۹۷۹، لاپەرە ۵.
- ۵- نېم خالىد نەلۆھنى: پەندو قسەى نەستەقى كوردى، شارى خانەقەن، چاپى يەكەم، ۲۰۰۸، لاپەرە ۶۶.

بەشی سێ یەم

شیکردنەوێو لێکدانەوێ پەندەکان

شیکردنەوه و لیکدانەوهی پەندەکان

دەریەندیەکان بەهۆی نەزموون و کارامەیی و شارەزاییانەوه
 خاوەنی گەوهەریکی زۆرو زەوه‌ندو بەنرخن لە پەندی پیشیان و
 ووتەي نەستەق بەلام نالەباري هەلو مەرجی سیاسی و کۆمەلایەتی
 ناوچەکەو گەشەکردنی خێرایي ژيان و کەمی ژمارەي نەوانەي
 خوێندەواربوون بەشیک لەو پەندو ووتە نەستەق و بەنرخانە لەناوچوون
 و هەندیکیشیان بەهۆي نە نویسنه‌وه‌یان و تۆمارنەکردنیان لەبەر
 چۆنەتەوه و نەگەیشتونەتە دەست وەچەي نوێ، هەروەها ووتە نەستەق
 و بەنرخەکانیش جگە لە هەندیکیان نەبیّت نەوانی تر لەگەڵ مردنی
 خاوەنەکانیان وون بوون و فەوتاون بەمەش گەلی کورد سەروەتیکی
 گەورەي لەپەندی پیشیان و ووتەي نەستەقی لەکیس چۆه.

پەنگە راڤەو لیکدانەوهي پەندەکانی پیشیان لە کەسیکەوه بۆ
 کەسیکی تر جیاواز بیّت هۆي نەم جیاوازیەش بۆچری و پری و
 پوختی پەندەکان بگەریتەوه کە هەمووکەس نەتوانیّت لیکدانەوهو
 راڤەي دروستیان بۆ بکات.

هەرچەندە زۆربەي پەندەکان تارۆژگاری نەمڕۆش لەکۆڕو
 دانیشتنی دیوہ‌خان و مالان و شوینە گشتیەکاندا وەك نمونە

دەگوتریتەو و دەکرێنە پال پشت بۆ ڕاو بۆچونیکی دیاری کراو، بەلام
لەگەڵ ئەوێشدا پەندەکان لەهەلو مەرجی دواکەوتویی کۆمەڵگەو
کەمی خۆیندەواری گوتراون و ھۆنراونەتەو و زۆربەشیان بۆکاروباری
جوتیاری و سەپانی و کاری ھەرەوێزی و ناژەلدار و لەپێرەسمە
کۆمەڵایەتیەکانی شای و زەماوەند و پرسە و ھەرەھا لەپووداوە
کۆمەڵایەتی و میژووویەکاندا گوتراون و ڕێک خراون ھەربۆیە
ھەندیکیان لەگەڵ ھەلو مەرج و بارو دۆخی ژیانی ئیستای
کۆمەڵگەدا ناگونجی و ڕێک ناکەون تەنانەت دەتوانین بڵێین
ھەندیکیان ھەربەشیار نازانرێن، بەواتایەکی تر بەشێک لەپەندەکان
گوزارشتی کردووە لە شیوەی ژیانی چەندین سەدە بەرلە ئیستا و بۆ
ئەو سەردەمە گوتراوە نەک بۆئیستا.

بۆمۆنە پەندی (ژن شەرمن شاریک دیاریک، بەلام پیاو شەرمن
شانەیک نیاریک)، ئەم پەندە لەسەردەم و ھەلو مەرجی دواکەوتویی
کۆمەڵگە بەگشتی و توێژی ژنان بەتایبەتی گوتراوە و ناکریت و
ناشیت بەو پەندە مامەڵە لەگەڵ ژنی ئەم سەردەمە بکەین، چونکە
ژنان لە ئیستادا خاوەنی چەندین کۆمەڵەو ڕێکخراوی تایبەت
بەخۆیان و ئاوتتەمی ھەموو پیشکەوتنەکانی کۆمەڵگە بوون و
ھەزاران شاعیر و نوسەر و خەلکی بلیمتیان تیا ھەلکەوتووە بەشدارن

له بهرپوهبردنی ولات و دهستیان گه‌یشتۆته ناوه‌نده‌کانی بریار دانه‌وه،
 هه‌رچه‌نده نه‌گه‌رلێک‌دانه‌وه‌ی قوڵ بۆ‌ووشه‌ی (شه‌رمه‌ن)ی ناوه‌نده‌که
 بکه‌مه‌ین په‌نگه‌ بکه‌مه‌ینه‌ نه‌و واتایه‌یی که‌مه‌به‌ست لێی نه‌وه‌ بو بێت که
 پێویسته ژنان رێک پۆش و رێک و پێک و خاوه‌نی که‌سایه‌تی به‌رزو
 پاک بێت.

به‌لام که‌سه‌یر ده‌که‌یت به‌شێکی زۆری نه‌و په‌ندو ووتانه‌ که
 سه‌دان ساڵ به‌ر له‌ نه‌مپۆ له‌لایه‌ن پیاوه‌ بیرمه‌ندوو به‌ئه‌زمونه‌که‌نه‌وه
 وتراون که‌چی له‌گه‌ڵ پۆژگاری نه‌مپۆدا زۆرگونجاون و خه‌لکی له‌ کارو
 باری پۆژانه‌یان یان له‌ کۆپو کۆبونه‌وه‌کانیان وه‌ک به‌لگه‌ بۆ په‌شت
 راست کردنه‌وه‌ی قسه‌کانیان به‌کاریان ده‌هێنن بۆ‌نونه‌"

﴿سه‌ردوو وه‌ران له‌ مه‌جده‌لیک نێ کولێک﴾ یان ﴿زانایک بایک
 له‌ت باشت‌ره‌ له‌وه‌ی نه‌زانیک خزمه‌تت بکه‌یه‌ک﴾

❖ دايكەى بويىنەو دویتەى بخوازە،

دلت ھىچ نەكەيك پەرەوازە ❖

واتاى نەم پەندە كچ نەچیتەو سەرھەمان رېيازو رېچكەى
دايكى خۇى، چونكە دايك بەرپرسيارى يەكەمە لەپەرۋەردە كەردنى
مندالدا بەتايىبەت كچ، لەبەرئەوئەى لەكۆمەلگەى كوردیدا بە
شېۋەيەكى زۆر ھەستىار مامەلە لەگەل كچان دەكریت و زۆر بەوردى
لەلایەن دايك وياوكەو چاۋەدېرى دەكریت كەمتر لە كور ئازادى پى
بەخشاۋە، بەتايىبەتیش دايك بەبەرپرسيارى يەكەم دائەنریت
لەپەرۋەردە كەردنى كچدا، بۆيەكاتىك كورپك بەنيازە ژيانى ھاوسەرى
پىك بىننیت لەلایەن ھاۋرپو دۆستەكانىەوئەم قسەيەى
ئاراستەدەكریت بەراستەو خۇيان ئاراستەوخۆ، يانىش نەگەر دايك
وباوك مالى كچەكەيان بەدل نەبو يان ئەو بنەمالە يان لاپەسند نەبو
ئەوا بەكۆرەكە ئەلین دايكە بويىنەو دویتەى بخوازە، واتا سەيرى
خوپرەۋشتى دايكى بگە ئىنجا داۋاى كچەكەى بگە .

﴿خهسویله دهوهل تومه وهویله گویت لهی بووک﴾

نهم پهنده تانهو تهشهریککی ناراسته و خۆیه له کهسیک گیراوه
 بنچینهی پهنده کهش لهووه هاتوه کاتیک بوک له ماله غهزورانی
 توشی ههلهیهک دهییت غهزوری راسته و خۆبوکه که لهو ههلهیه
 ناگادارناکاتهوه نهوه کا بهخۆیدا بشکیتتهوه یان دلگران بییت ،
 ههربۆیه گوتراوه (خهسوله لهگهڵ تومه بوکه گویت لی بییت)
 واتا په لاره که لهخهسو گیراوه بهلام نامانج لی ی ناگادار
 کردنهوهی بوکه که بوه تاههلهی وادوباره نهکاتهوه.

﴿گالە لە گىرەى گاوس خوەى سەرى ژان كەيك﴾

ئەم پەندەش لەسەردەمى كشتوكال و ناژەلدارى وتراوہ ، ديارە
 كەكاتى خۆى جووت و جوتيارى بەگا دەكرالە گوندەكانى كوردستان،
 چونكە بۆئەو سەردەم باشتىرىن كەرەستەى كشتوكالى بوو، باب و
 باپىراغان زۆر بەجوانى ئەو گايەيان پەرۋەردەكردبوو كەلەكاتى جووت
 كردندا زەوئەكەى بەباشى دەكىتلا ، بەلام مەبەستمان لە(گاوس)
 خۆراك و ئالىكى ناژەلەكەيە واتا ئەو گايەى كە لەبن نىرا خەرىكى
 جووت كردنە ، وتويانە لەكىتلانى ئەو زەوئەى كەبۆ بەرھەم ھىنانى
 ئەو ئالىكە كراوہ كە بۆخۆيشى بووہ زۆر بەجوانى نەى كىتلا وە، بەلام
 ئەم پەندە مەبەستى زىاتر بۆمرۆقەكانە كەھەندى لەمرۆقەكان
 لەكارى خۆيان سەريان ژان دەكات و ھەزبەكارى خۆيان ناكەن بەلام
 بۆ يەك ئافەرىنىك نامادەن باشتىرىن ئىش بۆخەلك بەكەن بەبى ئەوہى
 ھەست بەماندوو بوون بەكەن.

﴿خەت چەفت ھالە بن سەر گای پیر﴾

لەسەردەمی کۆندا کێلانی زەوی بەگا نەنجام دەدرا، بەزۆریش
بەدووگا پێکەووە نەو کارە دەکرا، پەنگە یەکیەک لەگایەکان بەتەمەن و
پیر بوییت و نەیتوانیییت بە باشی کاری کێلان نەنجام بدات و
سەرنجەم خەتی کێلان و جوتەکە خوار دەردەچوو، مەبەستی
راستەقینەش لەگوتنی نەم پەندە نەو یە کاتیەک کاریکی خراپ لەناو
کۆمەڵگە ڕوودەدات کەسیکی بە تەمەن گەورە لەو کارە خراپە
بەرپرسیار بوە جاخۆی نەنجامی دابییت یان بە ناماژەو گوشتاری نەو
نەنجام درابییت، ھەربۆیە پیاوێ ژیرەکان گوتیانە

(خەتی خوار لە ژێر سەری گای پیرە)، واتا نەو کارە خراپەیی
کە نەنجام دراوێ نەگەر مندا لێکیش نەنجامی دا بییت نەو پیریکی یان
بە تەمەنیکی لە پشت نەو کارە خراپەوێ.

﴿ تەقرە چاک بۆک بەشان خاوەندیەوێ دبوک ﴾

لێکدانەوێو شیکردنەوێو نەم پەندە نەگەر شتێک چاک بێت
 خاوەنەکەمی فریانی نادات، نەم پەندە لەوێو سەرچاوەی گرتوێ یان بەو
 کەسە و تراوێ کە شتێکی خەڵکی لایە خەریکە بەکاری بێنیت
 بۆکارێک بەلام پێشوتر فریادراوێ یان خاوەنەکەمی وازی لێهێناوێ
 لەبەرامبەردا پێی دەلێن نەگەر چاک بوایە خاوەندی فریانی نەئەدا،
 بەشیوەیەکی گشتی بەو شتانە دەوترێت کە لەلایەن خاوەنەکانیانەوێ
 پشت گوێ خراون یان بەکار نایەن تۆ بچیت دوبارە خۆتی پێوێ
 خەریک کەیت بەکاریان بێنیتەوێ لەبەرامبەردا نەم قسەیت پوو بەرو
 دەکەنەوێ تا واز لەوکارە بێنیت.

﴿خوێت ئەرا بوره‌پیاو به‌کوشت بای دویشیک به‌مه‌رگ خوا مردیه﴾

لێکدانەوه‌ی ئەم پەندە ئەوه ئەگەیه‌نیت یارمەتی هەموو جۆره
پیاویک نەدەیت، چونکە جاری وا‌هیه‌یه‌ له‌سه‌ر پیاویک به‌جواب دیت
نەتەویت پش‌تی بگ‌ری‌ت هاو‌کاری بکەیت، به‌لام پیاوه‌که‌ پیتی نازانیت
یان رۆبه‌رو پیت ئەلێن خۆخۆم دەستم هه‌یه‌ یان بۆخۆم نه‌ی که‌م تو
کارت پێوه‌ی نه‌بیت له‌و کاته‌دا له‌جیات‌ی چاکه‌و پیاوه‌تی پیاو
خراپ‌یش نه‌بیت له‌سه‌ر مالتی خۆته‌وه‌، ئەو جۆره‌ که‌سانه‌ له‌کۆمه‌ڵگا‌دا
هه‌ن وه‌له‌ نیشو کاره‌کانی رۆژانه‌شاندا توشی چه‌ندا که‌سی واده‌بین
بۆیه‌ ئەو پەندە هه‌رزیندوه‌ له‌ناو خه‌یاڵ و‌زاکی‌ره‌ی مرۆڤدا رۆژانه
به‌سه‌رزارماندا دیت، بۆیه‌ پ‌یش‌ینه‌ان جوانیان وتوه‌ به‌و جۆره‌ پیاوانه‌.

﴿شەڕ کەری ناشتی دوویایی لەویرت بووک﴾

نەم پەندە لەسەر هەلۆیستی ئەو کەسانە وتراوە لەکاتی
 ناخۆشیدا یان لەکاتی کارەساتدا یان لەکاتی شەڕوناخۆشیی نێوان
 بێمالەکاندا لەسەرکێشە کۆمەلایەتەکان بەردەوام پێویستە
 لەسەرخۆین زوو هەل ئەچن لێبۆردەبن بەرامبەرکەسەکان، چونکە
 هەرچەندی تورەبێت یان دەنگ بەرزکەیتەوه لەکێشەکاندا یان
 کەسیکی شەڕانگێز بێت دواجار هەرئەبێت پەشیمان بیتەوه داوای
 ناشتی بکەیت لەگەڵ بەرامبەرەکت بۆیە وتراوە ئەگەر شەڕکەری
 دڵنیاش بە ناشتی هەیە دەبێت لەبیرت بێت سنۆرەکان زۆر نەبە
 زینیت، چونکە دواجار هەردەبێت ناشت بیتەوه لەگەڵ
 بەرامبەرەکت، بۆیە دەبێت لەکاتی روداوێک لەسەرە خۆو هێمن
 بیت و گیانی لێبۆردەیت هەبێت، خوداش ئەو جۆرە کەسانە ی خۆش
 دەوێت هەرلەسەر نەم مەفھومەش ووتە ی ناوداریک
 دەهینینەوه کە دەلێت: (مرۆڤ واتا هەلۆیست) واتا مرۆڤ بە هەلۆیستەوه
 جوانە.

﴿ تیریکایی مانگ سەرلە ئیوارە دیارە ﴾

شیکردنەوێ لێکداوێ ئەم پەندە ئەو ئەگەیهنیت ئەگەر
دووبنەمالە ناخۆشیەک بکەوێتە نێوانیان ئەوا چەند کەسانێک لەپیاو
ماقوڵی گوند بچە نێوانیان بۆئەوێ ناشتیان بکەنەو بەلام کەسیک
لەو دووبنەمالەیه قەسەیهکی ناخۆش بکات کە بۆنی ناخۆشی لیبێت
ئەوالە بەرام بەردا ئەم پەندە دەوترێت واتا ئەم ئێشە پێک ناکەوێت،
چونکە هەرلەسەرەتاوێ دیارە حەزیان لەناشتهوایی نیە.

﴿ بزنیك بقارپك چورپك شیر دەيابوك ﴾

مەبەست لەم پەندە واتا کەسێک خۆی هەڵ بکێشێت بەهات و
هاوار بێت بەلام لەبنەرەدا ئەو کەسە رابردووی باش نەبێت کەسێکی
داوێن پیس یان کەسێکی ئاژاوەگیر و ناحەز بێت، لەلایەکی ترەو ئەم
پەندە بەکەسێکیش ووتراوێ کەلە ناخۆشیەک یان کارە ساتیکدا زۆر
بەهات و هاوارە بەلام لەبنەرەدا پیاوی لێقەو مان نیە ئەگەر پرووی
شتیکی لێ بنێت.

﴿ بەسایى گۆلە گەمیکەوێ گۆلەزیوانیکیش

تیر ئاو خوەیک ﴾

مەبەست لەم پەندە زۆرجار لەبەر خاتری کەسیکی باش لە
 گەرەکیك یان لە دێهەك شتێك یان یارمەتیەکی پیاویکی خراپیش
 دەدریت، رۆتەر بڵین لەگوندێك خیرەعام دەکریت بەشیوەیەکی
 یەكسانی بۆگشت مالهەكان دەبریت بەگوێرەى ئەوەندەى کەبەش
 دەکریت لەحسابەکەدا لەبەرامبەردا مالتیکی هەزار یان کابرایەکی
 ناکاسب یان کەسیکی پول پیس کەمالی خۆی ناخوات خێزانەکەى
 دەئیت باش بوو بەسای گۆرەگەمیکەوێ زیوانیکیش تیر ناوی خوارد.

﴿ تا مالا بەی بواتیک مزگەفت بەتالە ﴾

هەلبەتە مزگەوت شوێنیکی گشتی یەو لە کۆنەوه تاكو
 نیستاش خەلکی کوردستان بە پێی توانای خۆیان کەل و پەل و
 کەرەستە ی ناو مزگەوتیان بۆداین کردو، دەگیرنەوه لەگوندی (کانی
 لەلە) دووسەد ساڵ بەرلە نیستا کەرەستە ی ناو مزگەوتی گوندەکەیان
 داین کردو، جاهەرکەسەو پارچەیهک قوماش یان رایە خ و جاجم و
 تەشکە بەرپەیان بۆ بردو، مالتیکی هەژاریش لە گوندەکە یەک تەشکە
 بەرپە ی دە بێت و دەیه ویت ئەو تەشکە بەرپەیش بۆ مزگەوت ببات،
 بەلام پیاوێک لەگوندەکە بەناوی (مام حمە رەشی گەورە) کە هاو
 سییان دە بێت پێی دەلێت: کاکە تۆتەنەها یەک تەشکە بەرپەت هەیه
 نەگەر بیبە ی ئە ی منداڵە کانت لەسەر چی بخەون؟ ئەویش دەلێت ناخر
 لە خێریبەش دەبم، مام حمە رەش گەورەش پێی دەلێت کاکە گیان
 (تاملال پێ ی بویت مزگەوت بە تالە) واتا نا شیت خۆت بێ
 بەش بکەیت لە پێناوی خێردا.

ئەم پەندە واتای ئەو راستیە دەگە یە نیت کە هەر شتێک بە
 خۆت پێویستیت پێی بوو بۆ خۆت باشترە بەکاری بهێنی نەک بیدە ی
 بەم و بەو .

﴿ بیور کلکی له چوئ بوک هه رته وهش بریکه وه ﴾

نهم پهنده واتایه کی گرنه گ به دهسته وه ده دات و به مانای نه وه
 دیت هه رگه ل و لایه ن و بنه ماله و گوندیک نه گه ر خه لکی نزیک
 خوی له گه ل نه یارو دوژمندا ده ست تیکه ل نه کات و نه یه ویت گه ل و
 بنه ماله و گونده که ی تیک بشکیت نه وا هه رگیز تیک ناشکیت و
 بهرام بهر دووژمن نابهن. به لام نه گه ر خه لکی نه فس نزمی ناو
 هه ر بنه ماله و گه ل و گوندیک بیه ته نوکه ری بیگانه و خیانه ت
 له میلله ته که ی خوی بکات نه وا به ناسانی نه و گه ل و بنه ماله یه تیک
 ده شکین.

﴿ چوئ له دیزه بوک دیا که هه س کو ﴾

لیکدانه وه و شیکردنه وه ی نهم پهنده واتای کاتیک که وچک
 ده خه ته ناو دیزه ی پۆن نه وه ی له ناویدا بیت له گه ل ده ستدا دیته
 ده ره وه، زۆر جاریش بهرام بهر خه لک یان بهر و بومو کشتوکالی و تراوه
 واتا ده ست بوشتیک بیه ی به نا هومیدی نایه گه ر یتیه وه.

﴿ راو ریوی راکهوله ﴾

مه بهست له واتای ئەم پهنده راوچی بۆیه راوی ریوی ده کات
پتویستی به پتسته کهیه تی تا بیکاته فەرو نه گینا زۆر پتویستی به
گۆشته کهی نا بیت، چونکه له کورده واریدا گۆشتی ریوی جیبایه خ نیه
ئهوهی بایه خی پیدراوه تنیا بۆکهوله کهی بوه ئینجا بۆ جوانی بو
بیت یان بۆ دروست کردنی چاکهت و پێدا ویتیه کانی تری
ناده میزاد بیت.

﴿ دار ههڵ بر سهگ دز دیاره ﴾

مه بهست لهم پهنده ئهوهیه مرۆفی خراپ و بهدکارو بهد رهوشت
نه گهر کاریکی خراپ به نهینیش نه نجام بدات ههر ناشکرا ده بیت،
ناشکرا بوونه کهشی زیاتر په یوهسته به خۆیهوه و بههۆی ترس و دله
راو کێ و گومان کردن له هه موو کهستیک و ترس له ناشکرا بوونی
یان بوون و ده رکهوتنی ئاماژه و نیشانیکی له روخساریا که ئاماژه
بیت بهوهی خۆی کهسه تاوانباره کهیه.

﴿ ئه‌و ماله‌ی من له‌ی بیم بی‌ به‌ری چ عاره‌ب بخوه‌یکه‌ی چ یه‌نگی چه‌ری ﴾

واتاو شیکردنه‌وه‌ی ئه‌م په‌نده ئه‌گه‌ر مالتیک به‌ره‌مه‌می ره‌نج و
ماندوو بونی که‌سیک بیت پاشان به‌شیوه‌ی غه‌در له‌و ماله‌ ده‌ر
بکریت یان بی‌به‌ش بکریت، له‌به‌رامبه‌ردا ده‌لێت که‌من لێی بی‌به‌ری
بوم با خه‌لک بی‌خوات بۆمن وه‌ک یه‌که هه‌رکه‌سیک بیت، یان
به‌شیوه‌یه‌کی گشتی ئه‌م په‌نده تایبه‌ته به‌و ئافره‌تانه‌ی که‌ژنیان به‌سه‌ر
دیت دواتر له‌لایه‌ن پیاوه‌کانیا نه‌وه له‌مال ده‌ر ده‌کرین له‌و ماله‌ی که‌له
سه‌ره‌تاوه به‌ماندوو بون بنیاتی ناوه بی‌ به‌ش ده‌کریت ئه‌ویش ئه‌م
قسه‌یه‌ده‌کات.

﴿ کشہ کشہ پوینہ رہشہ میوان شہویک و دووان خواہشہ ﴾

واتای ئەم پەندە سەبارەت بە میوان و میوان داربە دەگیرنەوہ لە باب و باپیرانمانەوہ کابرایەک میوانی دیت لە گوند میوانەکە ماوہیەک دەمینیتەوہ لەو مائە خزمەتی خۆی بە مال و منالەوہ دیارنەوکات وەک ئیستا نەبوہ ھۆکارەکانی گواستنەوہ ئاسان بێت بەرپۆژیک بتوانیت ھەموو خزمو کەس بگەریت و سەردانی گشتیان بکەیت، زستان بوہ سالتیکی بەبارات دنیا تەرپو ئاو ھەوا سارد بووہ مالتی خانە خویش جینگاو رینگایان کەم بوہ ژنی کابرای خانە خوئی بیردەکاتەوہ دەلیت ئەگەر بەشیوہیەک ژنی ئەم میوانەمان حالتی نەکەم پیتی دەچیت وازوو نەرۆن، پۆژیکیان بەیانہکەمی لەکاتی دەرکردنی مەیشک و عەلە شیش و پەلەوہرەکانی خۆیان لەو کاتەمی کەدانیان پێ دەدات بەلای ژنی میوانەوہ چەند جارێک بەدەنگی بەرز دەلیت کشە کشە پوینە رەشە میوان شہویک و دووان خواشە بۆئەوہی ژنە تیبگات و بە پیاوہکەمی بلتت بابرۆین ئەم مائە چۆل کەین .

﴿ کەشە کەشە پۆپینە لارە ئەی زمستانە تاوھارە ﴾

مەبەست لەم پەندەش جواب دانەوێ ئەو پەندەییە کە لە سەرەوێ
 باسمان کردوو شیکردنەوێمان بۆکرد کەچۆن ژنی خانەخوێ لەکاتی
 دان دەداتە مەریشکەکانی ژنی میوان خالی دەکات کەوا مایان بەجی
 بهێڵن و میوان داریە کە درێژەیی کێشاوێ، دیارە ژنی میوان زۆر
 زیرەک و قسە زان دەبێت بەشیوەیک وەلām دەداتەوێ کە ژنی
 خانەخوێ توشی شۆک دەکات لەدوای قسەی ژنە ئەمیش دەلێت،
 کەشە کەشە پۆپینە لارە ئەی زمستانە تا وھارە واتا دلّ لەدلّ مەدە ئێرە
 چۆل ناکەین تەبەھاردێت و دنیا خۆش دەبێت جگەش و ھەوا گەرم
 دەبێت کاتی سەیران و خۆشی دێت.

﴿ دووشاو بە گونت لەجیک بێ ئاو ﴾

لێکدانەوێ شیکردنەوێ نەم پەندە بە کەسیک دەوتریت کە رقت
 لێبەتی یان کەیفەت بە چارەیا نایەت یانیش خۆهەڵ کێش و خۆ بەزڵ
 زانە زۆربەیی جارە کانیش بە کەسانی هەپەرە گۆون دەوتریت.
 سەربوردەیی ئەو پەندە لەوێ هاتوێ چەند برادەرێک دەچنە دەشت
 دیارە ئاوو شتیان پێ نامینیەت لە پایزێکی وشکە سالییدا لە توێنوان
 هیچیان دەست ناکەوێت تەنیا سەیر دەکەن لە ئاو تورەگەیی یەکیان
 قتیوەکە دۆشاوی تیا یە هەریەکەو فرێکی لێ دەخوات دواتر دەستیان
 پێوێ دەبێت لێ نابێتەوێ چونکە دۆشاو دەبێت بشورێت بەو
 وەزەدە مینیئەوێ میش و میشولەیی ئەودەشتە تێیان دەئالێن چونکە
 بۆنی شیرنی دەکەن لەو شوێنە ، دواتر یەک لەوانە دەست بە ئاوی دێت
 دەچێت خۆی خاویێن کاتەوێ گەڵ و گونیشی تێدەنێت دیارە زۆر بێزار
 دەبێت بۆیە پێان وتوێ دۆشاو بە گونت لە جێی بێ ئاو .

﴿ خەنئ زۆر بۆک دریاك له گون ﴾

خیزانیك له دیهاته کانی بنه ما لێی دهره بندى زۆر ههژاردەبن و
 وهکو ههمووخه لکی ئاوايى خاوهنى مهرومالات و مانگا نابن تا
 بۆه یانیان ماستیان هه بێت ، به یانیهك هاو سییه کیان پرکاسه یهك
 ماستیان بۆده بات و نهوانیش نهو به یانیه تێرو پر نان و ماست
 دهخۆن دواتر کوپێکی نیمچه یان پاشماوهی ماسته که ده داته پشيله
 یه کیان ، دواتر باوکی به تهو سه وه پێی ده لێت نه گهر خه نئ زۆر بوو
 له گون ده دریت، دیاره جاران خه نئ پیاوانیش بۆ جوان کردنی پریش و
 سێل به کاریان ده هینا، واتا که یشی نه وه یه که هه رشتیک به بی رهنج
 وماندو بوون ده ستت کهوت و زۆر بوو ئیدی به خه ساری ده دهی.

❖ سەگ سفرە نان بای بەس ئینسان سفرە

❖ نان نەدەوی

لەناو کۆمەلگەدا خەڵکانێک هەن هەرچەندە چاکەو پیاوەتیان
 لەگەڵ بکریت و رێزیان لی بگیریت بەلام لەبەرامبەردا ئەو جۆرە
 کەسە وایکی نادەنەو کە پیاوەتیان لەگەڵ کراوە رێزیان لی گیراوە
 و هەمیشە ئەو رێزو چاکە یەیان لە بەرچاوی و بێ باکن لە
 بەرانبەری ، جالە کوردەواریدا بەو جۆرە کەسە دەگو تریت سفرە، ئەم
 پەندەش نامۆزگاریان دەکات و پێمان دەلێت (سەگی سێلە نان بدە
 بەلام کەسی سێلە نان مەدە)

﴿ مالّ لہ خوہی نہ بی میوانیشی بی ﴾

واتاو شیگردنہوہی نهم پەندە کەسیک نوماڵە واتا تازە ژيانی
 ھاوسەری پیکەوہناوہ لەبارو گوزەرانیکی ناخۆشدايە لەخانوی
 کەردایە یان بەخێر خانوویەکیان داوہتی وەیانیش لەگەڵ مائی
 باوکیدايە ژوریکیان داوہتی تەنیا ژيانیکی بژی و نەمرەدەژیەت نەم
 مالا توانای نان داریان نیە خزمیک بەخاو خێزانەوہ بچنە میوانی
 بۆمالیان چارەشی نیە میوانیشی بیت دەبیت پارەیکە زۆر
 مەسەرف بکات، ئەو دواتر بەچی بیداتەوہ کە هیچ داھاتیکی نەبیت
 بۆ بژیوی ژيانی .

﴿ نان خوەر جیگر ﴾

لە کوردەواریدا کەسانیک هەن بە هۆی پیری بیت یان بە هۆی نە
خۆش کەوتنی درێژ خایەن یان بە هۆی تە مەبەلێ و کار نەکردنی
بەشداری نەکات لە کارو باری پۆژانەی ناو خێزانەکەیی بەلام لە
هەمان کاتدا وەکو کەسەکانی تر نان دەخوات و چی هەبێت لە مالددا
وەکو ئەوانی تر بەکاری دە هی نیت بەمەش دەگوتریت (نان خۆری
جیگر).

﴿ نانیک سوتیاو نیاریک ﴾

واتای ئەم پەندە مەبەستی زیاتر ئەو کەسانەیە کە زۆر بێکەلکن
کەسانی نەفس نزم بە قایان نیە خەلکی دوورۆن جارێک کاریکی چاک
ناکەن دايم بارن بەسەر خەلکەو بەیەش بەو شێوەیە بەراورد کراون
بە نان چونکە نان کاتیک سوتا ناخوڕیت چونکە تامی ناخۆشە لە
هەمان کاتدا توشی سک نیشەو ناڕەحتی دەبیت بۆیە بەو شێوەیە
بەراورد کراوە.

﴿ لەدایک دایە کۆر تەفەنگ چیه لەشەقەیی بڕنەو پڕکۆندەیی گۆیه ﴾

شیکردنەوێ ئەم پەندە واتای ئەوێهە دایک هەرچەند کۆرەکەیی
منالبت بەتەمەن و بالا بەلام لای ئەو زۆر بەگەرە دیارە و وەک پیاو
لێ ی دەروانیت و تەماشای دەکات و باسی دەکات نەک وەک
منالیک، دایک واسەیری کۆرەکەیی خۆی دەکات کەوادەتوانیت شارێک
بپاریزیت کەچی لەدەنگی شەقەیی بڕنەو شەروالەکەیی پڕدەکات
لەگوو، یان سەرکەدەیک و سەرۆکی ولایتیک لە سەر شاشەیی تەلە
فزیۆنەکانەو قسەیی گەرە گەرە بکات کەچی توانای بەرگری کردنی
نەبیت بەماوەیەکی کەم ولایتەکەیی لەناو بچیت.

﴿ئەوھى كەرىكى نەبوك كەرىك نىارىك﴾

لىككەنەوھو شىكردنەوھى ئەم پەندە مەست ئەوھىيە ئەگەر
 كەسىك كەرىكى بەرمالى نەبىت بۆ ئىشوكارى خۇى ئەواكەرىك
 ناھىيىت، ئەم وتە يە بۆ كاتىك وتراوھ كە كەر پۆلى سەرەكى دەبىنى
 لەبوارەكانى ژياندا بەتايىبەت لەبوارى نابورى و كشتوكال بەتايىبەتى،
 ئەو كات ھۆيەكانى گواستەنەوھ وەك سەيارە بەھەموو جۆرەكانىيەوھ
 كە ئىستە ھەيە ئەو كات نەبوو كەر ئەو پۆلەگىرنگەكى دەبىنى ئەگەر
 چاۋىكىش بە مېژوۋى كوردا بىخىيىنەوھ لە شۆرشە يەكلەدۋاى
 يەكەكانى كورد دەبىنەن كەر پۆلى بەرچاۋى گىپراۋە بۆبەرەو پېش
 بردنى ئەو شۆرشانەو ژيانى كورد لەگواستەنەوھى كەلو پەل بەشۈيىنە
 عاسى و ناو چىايەكاندا بەلام بەداخەوھ كورد گەيشتە خۇشى و
 ۋەفائى كەرى لە بىر چو ئەو كەرەنەي بەرەلا كورد مىنالان بەبەردوو دار
 لىياندەدەن يان لە سەرجادەو شەقامەكان دەسۈپىنەوھ ۋشەي
 نەشايۋيان لە سەرىشت نوسراۋە؟؟؟؟؟

﴿هیشتا ماین نەسینیاو واناخوڤکەیک﴾

شیکردنەوێ ئەم پەندە لەوێوە سەرچاو دەگریت، دەگیرنەوێ
 کابرایەك ڤۆژێکیان لە کاتی نیشکردنی لەیهکیك لە زویە
 کشتوکالیەکانی بە کەرو گایەك خەریکی جوت کردن دەبیت لەناو
 وەردی جوتەکەیدا نالە ئەسپێك دەدۆزیتەوێ و هەلێ دەگریتەوێ
 بۆنێوارە کەلەدوای نیش دەگریتەوێ بۆمال لەدورەوێ هاواردەکات
 ژنەکەوێرە شتیکی زۆر نایام دۆزیوێتەوێ ژنەکەش دەلێ ئەیهڤۆ
 پیاوێ کە چیت دۆزیوێتەوێ خۆکۆپەنالتونت نەدۆزیوێتەوێ، پیاوێ دەلێت
 کۆپەنالتون بەمن چی ئەوێ نالێ ئەسپێکم دۆزیوێتەوێ خواگەورەیه
 بۆسێ نالەکەێ ترو ئەسپەکەش بابڕۆین ئاخوڤ بۆ ئەسپەکە بکەین
 کابرا دەست دەکات بەئاخوڤکردن بەژنەکە دەلێت وەرەبم بەستەوێ لەو
 کۆلەگەیه بزانم ئەسپەکە چۆن جووتە ئەدات ژنە جوان کابرا
 دەبەستیتەوێ کابرا دەلێت بڕۆتالیک بۆ ئەسپەکە بێنە لەوکاتەدا
 کابرا لەجیاتێ ئەسپەکە لەقەیهك (جوتەیهك) لەژنەکەێ خۆی دەدات و
 ژنەکە ئازاری پێ دەگات و پێی دەلێت هیشتاماین نەهاتوێ
 واناخوڤکەیک.

﴿ کەر بارە کەر مردە ژن بارە ژن مردە ﴾

لێکدانەوهو شیکردنەوهی ئەم پەندە مەبەست لەوهیه کاتێک مالتیک خاوهنی نیشوکارو کاری کشتوکالی و ئاژەل دارین ئەوهی لای ئەومالە گرنگە تەنیا کەریکیان هەبوو بۆپیداویستی مāl و نان بردن بۆشوان و نیشوکارەکانی تری مāl بەلام بۆنەگبەتی کەرەکیان دەتۆپیت لەدەست و قاچ دەکەون چونکە کەرەکە بۆنەوان لەجیاتى باشتەین سەیارەى ئەم سەردەمەبوو بۆیه زۆر لازمە لەلایەن خزمو کەسان و دۆستانەوه کەریک بۆنەو مālە داوین بکەن بۆیه وتراوه کەر بارە کەرمردە، چونکە ئەو قەدری دەزانیت و لێی قەوماوه. دیوی دووهمی پەندەکە دەلێت ژن بارە ژن مردە لای هەموومان پون وناشکرایە ژن چرای مālە وەژن کلیلێ مālە و هەرژنیشە مایهیی ناشتی و ئاوه‌دانی مālە بۆیه کاتێک کەسێک لێی دەقەو میت ژنەکەى دەمریت مālەکەو منالەکانی بێکەس دەبن بەواتایەکی تر قور دەکریت بەسەرپیاوه‌کەدا بەو کۆمەلە مāl و منالانەوه بۆیه لازمە دواى تازیه تەواو بوون لەلایەن خزموکەسەکان و پیاو ماقولانەوه هەولێک بەدەن ژنێک بۆکابرا بدۆزنەوه تالەو بەت بەختیە پرگار بکەن بۆیه‌بەم شیوه‌ویه وتراوه ژن بدە بەژن مردە.

﴿ ئەسپىك لەر تەويلەيك كەر ديارىك ﴾

شىكردنەوەر لىكدا نەوہى ئەم پەندە مەبەست لەوہىيە ئەسپ
 واتاى دەسلالو ھىزو شىكۆمەندىيە ھەردەم ئەسپ بەگەورەترو بەنرخ تر
 سەير كراوہ لەلايەن خانەدانەكان و كاربەدەستانەوہ چونكە زۆربەى
 نەوجەنگانەى لە مېژوودا كراون سوار ئەسپەكان پۆلى بەرچاويان
 ھەبۈہەردەم ئەسپ بەواتاى دەسلالت سەير كراوہ، بۆيەش وتراوہ
 ئەسپىك لەر تەويلەيك كەردىارىك واتا ئەسپەكە ھەرچەندىك لەپرو
 خراب بىت ھىشتا باشتە لەتەويلەيكى پىر لەكەر چونكە ئەسپەكە
 جىڭگاي ئومىدە بەلام كەرەكە ھەركەرە ناىت بەئەسپ نىتر زۆر
 جارىش ئەم پەندە بەپىياوى چاك و خراپىش وتراوہ لەكوردەوارىدا.

﴿ لەبان نەویایی لە چەمیش بڵندایی ﴾

شیکردنەوێ ئێم پەندە مەبەست لەوێه کەکاتی خۆی گەم و
 جۆیان کردوو لەسەر دەمی باب و باپیرانمان کەئەزمۆنیان لەو
 وەرگرتو لەوەرزه‌کانی شوپرین و لەوەرزه‌کانی چاندندا لە بانەکاندا
 لەو شوینانە کشتوکالی گەم و جۆ بچەنن کە شوینی نزمایی لێیه
 واتا کۆرتایی چونکە ئەو شوینانە تەپری باشتەر هەڵدە کیشیت و باشتەر
 ناو هەڵدەگریت بۆیه بۆدەغل و دان باشتەر بەرھەمی زۆر تر دەدات
 بەجوتیارەکان، لە چەمیش نزمایی مەبەستی دەشتەکانە کەلەنزیک
 ناو روبارەکانە، شیتی زۆرە بۆیه بڵندایەکان باشتەر بۆکشتوکال کردن
 چونکە شیتی کەمترەو مەترسی لاڤاویشی کەمترە. ئێم پەندە
 لەمڕۆشدا کاریگەری هەیه بۆمڕۆقەکان بەتایبەت گوند نشین.

﴿ دزو خاوه‌ن مالّ یه‌ک بووک گاله‌ کولانکه‌ی خانیه‌وه‌ ئاواکه‌ن ﴾

مه‌به‌ستی ئهم‌ په‌نده‌ ناساندنی که‌سانی ناپاک و سفله‌ یه‌، چونکه‌ هه‌رکاتیک دزی له‌ مالّیک بکریّت ده‌بیّت که‌سیکی شاره‌زا به‌و مالّه‌و شوینی ئهو شته‌ بزانیّت که‌ به‌رنامه‌ی دزینیان هه‌یه‌ بۆیه‌ واوتراوه‌، ئینجا که‌سه‌که‌ی که‌ ده‌ستی له‌گه‌ڵ دزی که‌ره‌که‌یه‌ که‌سیک له‌ ئەندامانی خاوه‌ن مالّ بیّت یان شوانیکیان یان ڕینجبه‌ر یان هه‌رکه‌سیک له‌و مالّه‌ که‌ شاره‌زایی ته‌وا‌ی له‌و مالّه‌دا هه‌بیّت ده‌ست تیکه‌ڵ کات له‌گه‌ڵ دزه‌که‌دا ده‌توانیّت به‌نرخ‌ترین شتی ئهو مالّه‌ بدزیّت بۆیه‌ش به‌م شیوه‌جوانه‌ پیشینان وتویانه‌ .

﴿ خەمم ئەوەنیه مردی لە مالم مریک ، خەمم ئەوەست عیزراییل بە مالم فیر دبووک ﴾

لێکدانەوهو شیکردنەوهی ئەم پەندە مەبەست ئەوەیە کاتیەک کەسێک دەچێتە مالتیک بۆشتیک یان پێداویستیەک لەکەل و پەلی کشتوکالتی یان کەل و پەلی ناوماڵ، ئەوکەسە بەردەوامیش دەچێتەوه ئەوماڵە بۆ ئەوشتانە وای لێد یت ئەو ماله بێزاردەبن لەدەست ئەو جیرانەیان، چونکی ئەوەندە لەناوەخت بۆشت چۆتە مالتیان ئەو مالهش ئەوکەسەیان خۆش ناوێت تاهەموو پۆژێک بەرپێزەوه شتەکە ی بەدەنی دیارە کەسە کە ناپاک بوو لەراستیدا حەزیان لێنەبوو بیهینن نە ک شتی بەدەنی ، بۆیە بەم پەندە جوانە بەکابرا دەلێن حەزناکەین چیتەر بۆشت بیهیتە مالتان.

﴿نانیک بخۆو نانیک بکه‌ره خێر من ده‌ستت که‌فتیوم﴾

شیک‌کردنه‌وه‌ی ئەم وتە بە‌نرخە مە‌به‌ست له‌وه‌یه که‌کۆر کاتێک ژن دینیت هه‌زده‌کات که‌چیک‌ی باش و خانه‌دانی ده‌ست بکه‌ویت له‌بنه‌ماله‌یه‌کی باش بیت، له‌هه‌مانکاتدا که‌چیش هه‌زده‌کات کۆرپیک‌ی ده‌وله‌مه‌ندو باشی ده‌ست بکه‌ویت، له‌دوای گواستنه‌وه‌و زه‌ماوه‌ند کردن ته‌گه‌ر هه‌ست بکریت لایه‌کیان له‌چار لایه‌نه‌که‌ی تروه‌ه شکست تر دیاره نه‌واله به‌رامبه‌ردا نه‌ولایه‌ی خۆی به‌خانه‌دان و گه‌وره‌ترداده‌نیت ئینجا که‌چه بیت یان کۆره له‌به‌رامبه‌ردا به‌وی تر ده‌لێت نانیک بخۆو نانیک بکه‌ خێر که‌منت ده‌ست که‌وتوه کۆ به‌تو رازی ده‌بوو خواخێری من بنو سیت.

﴿ ئهوه تیز بهمن که ی دویتته تیزاو تیزت بوك تیز بهوه بکه کوینه حیزت بوك ﴾

لێكدانهوهو شیکردنهوهی ئەم پەندە لەبەسەرھاتیکیکەوه دروست
بوه دیاره کاتی خۆی دەرژن یان دووکچ بەشەر دین دەبیتته دەمه قالئ
یان بەشەرەقسە لەنەنجامدا کام وشە ی ناشرین بیت بەیەکی دەلین
کامە قسە ی نەشیاو نا بەجئ یە ناراستە ی یەکتەری دەکەن بۆیە یەک
لەژنەکان دیاره ڕا بردوی ئەوهی تر باش دەزانیت کەچ جۆره ئافەرەتیک
بوه ئینجا چ داوین پیس بو بیت یان چەنەباز بویئ بەم پەندە وەلامی
دەداتەوه کەبەچەند وشە یەکی کەم، دویتته را تیز بەم که ی تیزبەوه بکه
کوینه حیزت بووک.

﴿گورگ پیر بووک دبووکە تیزە جار سەگ﴾

واتاو لێکدانەوی ئەم وتەیە زۆر مانا هەڵ دەگرێت، واتا گورگ
 کە گیاندارێکی درێندەو بە هیژوو بە توانایە، یەکیەکە لە گیاندارە کاول
 کەرەکان کاتیەک بگاتە پانە مەپێک تاتوانای هەبێت هەموویان
 لەناو دەبات، بۆیە هەندێک لە ئاژەلە کێو یەکان ناتوانن بەرەنگاری
 ببنەو لەوانە سەگ، بەلام ئەم ئاژەلە کاتیەک بەناو سالدەو چوو پەکی
 کەوت پیر بوو، دەبێتە قەشە پەجاری سەگ، بە ئارە زووی خۆیان
 سەگەکان یاری پێدەکەن، ئەم نمونەیە لەلای مەرۆفەکانیش هەمان شتە
 کابرایەکی چەتون و جام بازوو شەپانگێز کاتیەک کە بەناو سالدەو و پیر
 بوو ئەو توانایەکی نەما لە منال و لەگەرە بە ئارەزوی خۆیان گالتهی
 پێدەکەن، بۆیە ئەم گەوهەرە پێشینان زۆر گرنگە مەرۆف کەلکی
 لێوەرگریت بۆ ئەوەی هەلە نەکات لەژیان.

﴿ بەدیوارقور وەتن عومرت چەندە وەت بەکی بۆیشن ﴾

لەکۆن دا تایەم سالانە ی دواوەش خەلکی لادیکان خانویان
لەقوردرۆست دەکرد؛ ئەو قورە ی بۆدرۆست کردنی خشت و پێزکردنی
دیوارەکان بە کاریان دەهێنا بۆخۆراگرتن و هەلنەوەرینی (کا)یان تی
دەکرد، جا (کا)ی باش و (کا)ی خراپ هەبوو وەباشی خشت و
دیوارەکەش بەند بوو بە جۆری قورەکەو جۆری (کا)یەکە، مەبەستی
ئەم پەندە تەنها دیوارو خشت و (کا) یەکەنێ بەلکو مەبەستی
ئەوێه لە کاتی کارو باری بەکۆمەڵی (هەرەوێزی) خەلکدا کەسیک
هەیه کەپاپەڕێنەری کارو بارەکان بێت لەم پەندە (کا) یەکە بەو
کەسە شوپهێنراوە، واتا ئەگەر کەسەکە کەسیکی باش بێت کارو
بارەکەش بەباشی بەڕێو دەچێت.

﴿ شەر لە شويم نەو ەك لە تويم ﴾

جاران جوتيار شۆى زەۋىيەكەى دەبىرى و نامادەى دەکرد بۆ
 داچاندن، داچاندنىش لەولاتى ئىمە بەتايىبەتى گەنم و جۆ لەناو ەراستى
 مانگى يەكەمى پايزدا دەستى پى دەکرد، جوتيارى باش ئەو كەسە
 بوو لەكاتى شۆدانى زەۋى دا چۆنى بوئ ئاۋ ھا بىكىلىت، چونكە
 لەكاتى تۆۋ داندە نەدەتوانرا جگە لەتۆۋ دان ھىچى تر گۆرۈنكارى لە
 شىۋەى كىلان و بىرپنەۋەى لاتەكانى زەۋى بىكرىت، ئەم پەندەش بەۋە
 نامۆزگاريمان دەكات كەبەرلەۋەى ھەركارىك بىتە نزيك كۆتايى
 ناتوانرىت كارەكانى سەرەتايى باش بىكرىت ھەربۆيە دەلى لەسەرەتايى
 ھەركارىك تەگبىرو راي تەۋاۋى لەسەربكە ئىنجا دەست بكە بە جى
 بەجى كەردنى كارەكە واتە تەگبىر لەسەرەتايى شۆنەك لەتۆۋ.

﴿ جۈي بەپىرى گەنم بەتەنكى پەسندە ﴾

مەبەست لەم پەندە ئەوئەھىيە لەوئەرزى تۆكردندا كاتىك جوتيار
گەنم تۆدەكات دە بىت رەچاوى ئەوئەبكات گەنم تاتەنك بىت باشترە،
چۈنكە گەنم پىنج دەكات و گۈلەكانى قەلەوتر دەبىت و بەرھەمى
باشتر دەدات بەدەستەو ، بەلام لەكاتى چاندن و تۆكردنى جۇدا
دەبىت زۆر بەپىرى بىچەنىت چۈنكە جۇ بەپىرى پەسندەو بەرھەمى
باشترى دەبىت بۆۋەرزىرەكە دانەويىلەى جۇ تاپرىت و لەكاتى گەشە
كردنىدا بەباران وەشت بەسەرىدەكدا بىكەوت باشترەو بەرھەمى
زىاترە، بۆيە دەكرىت جوتيارانمان سود لەم پەندە وەربىگرن لەكاتى
چاندنى گەنم و جۇدا ، چۈنكە ئەم وتەيە دواى ماندو بونىكى زۆر وە
تاقىكردنەوئەھىيەكى زۆرلەلايەن جوتيارەكان و پياوۋە بەتەمەنەكان و
دنيا دىتەكانەوئەھىيەتە بەرھەم .

﴿هەشت بۆك لەمشت بۆك نەوێك نۆبۆك و نەبۆك﴾

ئەم پەندە لە شیوەزاری کرمانجی خوارو دا بەم شیوەیە (هەشت بۆك لەمشت بۆك، ئەك نۆبۆك و نەبۆك) واتە ئەگەر داهاات و دەستكەوتێك هەرچەندە زۆریش بێت مادام كاتەكەى نادیارە دەچیتە خانەى نەبۆنەو و پەنگە ئەو داهاات و دەسكەوتە بەدەست نەیت، پەندەكە پێمان دەئێت ئەگەر داهاات و دەسكەوتەكە كەمتریش بێت بۆكاتى ئێستا پێى پازى بە نەوێكو زۆر تریبێت و ئەگەرى نەبوونی زیاتر بێت.

﴿ مامەر هیلکەمی قاز بکەیک قوینی دریک ﴾

هەموو مەرۆقێک پێویستە لە ئاست تواناو هیژی خۆی کاربکات
 نەک بە قەد کەسیکی تر کە تواناو هیژی لەوزیاترە، ئەم پەندە
 هەموو بوارەکانی ژیان دەگرێتەوە و نامۆژگاری مەرۆک دەکات بەوەی
 لە هەلسو کەوت و مامەڵەو ئالوگۆڕو خانوو دروست کردن و ژیان و
 گوزەران و کرێکاری و جوتیاری و بوارەکانی تری ژیان دەبێت بە پێی
 هیژو توانای خۆمان بچۆڵێنەوه و مامەڵە و ڕەفتاریکەین و سنووری
 تواناو هیژی خۆمان بناسین و بزائین، چونکە هەرکەسیک لەسنووری
 تواناو هیژی خۆی تێپەڕی توشی نوچ دان و ژین دەبێت.

﴿ دووماين بکەيە دوریک خوی یەك گرن بەس رەنگ یەك نیگرن ﴾

زۆر جار لەکۆمەلگەدا بینىومانە دووکەس کە ھاوڕێیەتى یەکتى دەکەن ھەموو رەفتارو خاسیەت و جولانەوہیەکی یەکتى لەیەکتەرەردەگرن جا ئەو خاسیەتانە باش بن یان خراپ، لە ھەمان کاتدا ناتوانن و سىماو روخسارى راستەقىنەى شیوەى دەموچاویان لەیەکتەر وەرەگرن و ئالوگۆرپکەن، واتە مەزۆفەکان لەژێر کاریگەرى یەکتەر ھەموو خاسیەتە باش و خراپەکان لەیەکتەرەو فیژ دەبن و گوزارشتیشى لى دەکەن، ئامانجى ئەم پەندەش ئەوہیە پێویستە مەزۆفە لە گۆرپنەوہى ھەست و رەفتارو خاسیەتەکان بە ئاگا بێت و خۆى بەدووربەگرتیت لەوەرگرتنى خاسیەتەخراپەکان.

﴿ گوشت گون خوەت بخوێ لەمنەت قەساب باشترە ﴾

کەسانێک هەن لەناو کۆمەڵگەدا ئەگەر چاکەیک لەگەڵ کەسیک بکەن هەمیشە دەیلێنەوێ و منەتی بەسەردا دەکەن و دەیانەوێت تاهەتایە ئەوکەسە منەتباربکەن بەوچاکەیک، هەربۆیەش ئەم پەندە پێمان دەلێت هەرکاتیەک بێ پارە بویت و حەزت لە گوشت بوو باشترایە گوشتی گونی خۆت بخۆی لەمنەتی قەساب باشترە کە هەمیشە چاکەکت بەچاودا دەداتەوێ، واتە توخنی کەسانێک مەکەوێ کە چاکەبۆ گۆتەوێ و منەت کردن ئەنجام دەدەن خۆتەگەر زۆریش پێویستت بەو کەسانەبوو و باشترە چاکەکی لێ وەرەگریت.

﴿ بار بەبان گاوه کۆر فێره خوهندن بکەى ﴾

شیکردنەوهو لیكدانەوهی ئەم وتەبەنرخە مەبەست ئەوهیه کاتیك
 منال دەتوانیت بخوینیت ئەواباوک کەشیکى فەراهمی بۆپەخسینیت
 بتوانیت پێداویستیهکانی خویندکارە کە بێیتە دى ، ناکریت مال
 لەسەر پشتی گا بیت و هەرپرۆژەى لەههواریک بیت بەتەمای ئەوهش
 بیت کۆرەکەت فێری خویندن بیت و شەهادەت بۆ بێیتەوه، ئەم
 پەندە لە کاتیكدا وتراوه لەسەردەمانی زوو ئەوکاتانەى خەلکی
 لادیکانی کوردستان خەریکی کشتوکال و ناژەل داری بوون هەر
 پرۆژەى لە ههواریک بوون لەناوێهە کەوه بۆناو چەیهکی تر لەوکاتانەدا
 کابرایەک هەبوو مالهەکی لەسەر پشتی گابوو بۆههوارو مەر
 لەوهپاندن لە هەمانکاتدا ئەیویست کۆرەکەشی فێری خویندن بکات
 لای مەلای گوندەکیان ئەو کات زەمانی حوجرەو فەقییهتی بوو
 لەگوندەکان فێرگەى ناینى هەبوو بۆیه بەتەوسەوه بەکابرایان وتوه
 چۆن کۆر وا فێردەکریت. تۆ هەر پرۆژەى لەههواریکى.

﴿ گا بە گون ناسیک ﴾

واتاو لیکدانه‌وه‌ی 'نەم' پەندە مەبەست لە کابرایەکی گێل و
گەوج و نەفامە کە تەنیا نەگەر گونی گایە کە ببینیّت ئینجا دەزانیت
نە‌وه‌گایە، نەم پەندە پیمان دە‌لێت پتویستە کەسەکان لەناخە‌وه
بناسین نەک بە‌رووخسارو شی‌وه. نەم پەندە دە‌لالەتە لە بی‌عه‌قلی و
دە‌به‌نگی کەسەکان بە‌لام لە‌زۆری‌یه‌ی پەندە‌کاندا ناوی نا‌ژە‌له‌کان بە‌کار
هات‌وه‌ شو‌به‌یت‌را‌وه‌به‌کەسەکان بۆ‌ئه‌وه‌ی زویر نە‌بن تابه‌ته‌وا‌وه‌تی
لە‌ماناکە‌ی نە‌گەن نەم وشە کوردی‌یه‌ جوانانە مایە‌ی شانازین بۆ‌ئێ‌مه
دە‌بی‌ت پەندو نامۆ‌ژگاریان لی‌وه‌رگرتن بۆ‌ئه‌وه‌ی لە‌ئیشوکاری
پۆ‌ژانە‌ماندا پشتیان پێ‌به‌ستین بۆ‌پایی کردنی کارە‌کامان، وە‌بۆ‌ئه‌وه‌ی
مرۆ‌ئێ‌کی کارامە‌و زیرە‌کمان لی‌ده‌ر چیت.

﴿کەر ببەیه بەغدا نی بوکە هەستر﴾

شیکردنەوێ و واتای ئەم پەندە مەبەست لەو جۆرە کەسانەیه کە
 نەفامان یان هەبلە گوونن وەیان گێلن ئەو جۆرە کەسانە هیچ
 گۆرانکاریەک بەسەر ژیاڵیاندا نەهاتوێ بەدریژایی رۆژگار واتالەگەڵ
 بەرەو پێش چونی سەردەمدا ناگۆڕێن بۆیە بە ئاژەڵێکی وەک کەر
 شوپەپێنراون چونکە کەر هەرکەرە لە کوردستان بێت یالە بەغدا
 ئەو کەسەش هەر ئەو بەشەرە گەوجیە لە کوردستان بێت یان بیبەیتە
 بەغدا ناگۆڕێت لەسەر گەوجیە کە ی خۆی بەردەوامە هەر لەسەرکە لە
 رەقیە کە ی خۆیەتی بۆیە پێشینان بەم وتە جوانە ئەو کەسانە وەسف
 دەکەن.

﴿ ژن بەسەرۋو پۆرەۋە كەر بەجل و جۆرەۋە ﴾

واتاو لىكدانەۋەى ئەم پەندە ژن ھەرچەندىك بەرگى جوان بىت
 جوانتر دەردەكەۋىت واتا ئافرەت بەجلى رەنگاۋرەنگو پۆشتەۋە
 جوانترە لەۋەى خۆى پروت كاتەۋە و بەجلى تەنكەۋە خۆى بخاتەرۋو
 بۆياۋان ، بۆيەش لەگەل كەر بەراۋرد كراۋە چونكە لە سەردەمانى
 بابا پىراغاندا ەك ئىستا ھۆيەكانى گواستەنەۋە نەبوو جۆرەھا سەيارە
 بىتتە ھەرىمەۋە كاۋ مۆدىلى بەرزە داخلى كوردستان بىت تەنيا بەس
 كەر بوو پىدا ويستى ژيانى پۆزانەى خەلكى داين دەكرد، خاۋەنى
 كەرەكە ئەۋەندە كورتان و قراسەى كەرەكەى خۆى جوان دەپازاندەۋە
 بەگولئىنگەۋ پەرۋى رەنگاۋ رەنگ ، بۆيە بەراۋرد كەردنى ئەو دوۋشتە
 بەيەك سوكايەتى نى بە ئافرەت بەلكو ئەۋەدەگەيەنىت كە ئافرەتەش
 بەو جەلە كوردىە جوانەۋە شەو قو رەۋنەقەكى ترى ھەيە لەبەرچاۋان
 جوانتر دەردەكەۋىت.

﴿ بیۆه ژن و دویت فهرقی یهك شهوه بهلام ههر یهك شهو بهههزار شهوه ﴾

واتاو شیگردنهوهی ئەم وتە بەنرخە مەستی لەوهیه کاتیك
كچيك شودهكات دهچیتە مائو میردی خوی بهلام دواى ماوهیهك به
قودرهتی خوا پیاوهكەى بهكارهساتيک یان بهمەرگی خوا کۆچی دواى
دهكات ، دواى تهواوبونی پرسه به تیپه ربونی کات مالى باوکی
کچهکه داوا دهکەن ئەگەر به پیتی شهرعی نیسلام که سیکتان
ئەوکچه تان لازمه بۆیهك له براکانی پیاوهکەى ئەوا ده تانی دهینهوه
باحه لالی بیت ئەگەر لازمتان نیه جائیز نیه نافره تیکی نامەحرەم لهو
ماله دابیت به بیۆه ژنی، دیاره له دواى پرس و راویژ له نیتوان مالى
غەزورانی ژنەى قور به سەر بۆنهوهی بزانی کامیان له براکان
بیخوازنهوه چونکه بهشیک له براکانی ژنیان هیناوه ناکریت بیکه نه
دوو ژنه توشی کیشه دهبن له گهڵ خیزان و مناله کانیاندا بۆیه دوا جار
رووده که نه برابچوکهکەى که ماوه دهلین نيمه له بهر ههندیك کیشهو
جیاوازی ته مهن ناتوانن بیخوازنهوه بهرای نيمه بۆتو باشه چونکه

برای بچوکیت و لەلای باوکمانی ئەمەش خێزانی پەحمەتیە خوداش
 ئەمە ی پێخۆشە، کۆرە بچوکە کەش نازانیت بۆ چی لەو مەوقیفەدا
 بۆیە بەناچار یەو دەلیت ئاخر ئەمە بێو ژنە براکانیش لەولامدا
 دەلێن ئینجا چیه برالە خۆفەرقی تەنیا یە کە شەو بەرا بچوکە کەش زۆر
 عاقل دەبیت لەولامی براکانیدا دەلیت راستەفەرقی یە کە شەو بەلام
 هەریە کە شەو و خیری بەهەزار شەو!!!!!!.

﴿ تہوہی بہ بیوہ ژنی کہ یہیی بہ دویتی بکردایتہی ﴾

شیکردنہوہو لیکن دانہوہی تہم پندہ مدہست تہوہیہ کچیک لہ کاتی
 لاویہ تیداو لہ ہرہتی جوانیدا کوریک زور بہ تہمای دہیت شوی
 پیبکات بہ لام کچہ زور لوت بہرزدہ بیت و کہ کورہ کہ دیتہ داوای
 بژنہوہی شوی پیبکات کچہ کورہ کہی بہ دل نہوہو شوی پیٹہ کردوہ
 بہ لام دوی ماوہیہ کچہ کہ داخوای دیت و شودہ کات بہ کہ سیکی
 تر بہ لام کاری خوا وادہ بیت تہ مہنیاں زور بہیہ کہوہنا بیت پیاوہ کہی
 دہ مریت کچہ بیوہ ژن دہ کہویت دیتہوہ مالی باوکی بہ لام ہیشتا نہو
 کورہی کہیہ کہم جار بہ تہمای بوو ژنی نہ ہیناوہ بیتہ ژنہ تہم
 جار دہوری کورہ دہ سوپیت کہوا بیتہ داوای شوی پیبکات بہ لام کورہ
 زور عاقل دہ بیت بہ بیوہ ژنہ دہ لیت تہوہی بہ بیوہ ژنی دہیکہی
 بہ کچینی بت کردا بواہی، تہ مہ لایہ ک لہ لایہ کی تریشہوہ بہ مانای
 تہوہش دیت کہ سیک کاریکی دیتہ پیش نایکات یان بہ دلی نہی،
 ٹینجا ہدراکریک بیت لہ کارہ کانی رژانہی ژیان، بہ لام دوی
 تیپہرپوونی کات پہشیمان دہ بیتہوہ بژنہوکارہی نہ کردوہ تہ مہنا
 دہ کات دووبارہ تہو کاتہی بژ بگہریتہوہ .

﴿ میوان چاک خانہ خوی خہراپ ﴾

نہم پەندە لەئەنجامی کەلەکە بوونی ئەزموونی زۆرو زەوہند
گوتراوہ و ماناکەیشی پروونو ناشکرایہ و واتای ئەوہ دەگەییەنیت لہ
میوانداری خەلکدا نەگەر باش خزمەت کرای تۆش وابە ، نەگەر
کەسیک لہ کاریکدا ھاوکاری کردی تۆش بۆ کەسانی تروابە.

﴿ ئاو لەکیینیک خواردیتەوہ بەرد فەرە مەدەرەناوی ﴾

لێکدانەوہو شیکردنەوہی واتای ئەم پەندە مەبەستی ئەوہیە
کاتیک کەسیک پیاوہتیەکی لہ گەلتدا کرد قەت لای خەلکی زەمی
مەکە، یان نەگەر لہ مالتیک نانت خوارد لەدوای نان خواردن
کەلەمالیان ھاتیتە دەرەوہ لای خەلک باسی مەکە مەلتی ئەو شتەیان
داوہ پیم یان بەخراپە ناوی ئافرەتەکانیان یان کەسانی ئەو خێزانە
بینیت، بەشیوہیەکی گشتی کەسیکی وەفاداربیت نەک کەسیکی
سپلە ئەم پەندەلەگەل ئەوہەندە یەک دەگریتەوہ کەدەلێت نان
بەبەسەگ مەیدە بەسپلە، ئەم پەندەجوانە مەزۆقەکان بەراورد کراوہ
بەکانی و ئاو چونکە ژیان بێ ئاو نابیت .

﴿ له خەرمان دۆراندیتە ی بەتەمای له کلکە بیاریه وه ی ﴾

شیکردنه ولێکدانه وه ی ئەم پەندە مەبەست ئەوهیه کاتیك
 کەسێک له وه رزی دروینه و خەرمان کوتاندا خەریکی شەنەبەبای
 خەرمانی گەغەکەیه تی بەلام بەشیکی زۆری گەغەکە ی له گەل
 کایە کەدا له گەل بادا رۆیشتوه له بەرنەزانی خۆی و به قویتی بایە کە
 له ناخرو ئۆخری کلکە ی گەغەکە ی کەجیا بۆتە وه خەریکە له کلکە ی
 بیهێنیتە وه هەرخەریکی خڕکردنه وه کلکە و دولکە یه له وکاتەدا
 باوکی یان خاوهنی کارە کە دەلێت له خەرمان دۆراندیتە ی بەتەمای
 له کلکە بیاریه وه ی، له لایەکی تریشە وه ئەومەبەستە دەگەیه نیت
 کە کچێک له تەمەنی لاویە تیدا کە سایە تی و جوانیە کە ی دۆراندییت
 و بەبایدا بیّت بەلام له تەمەنی کە کەس نایە تەداوای قەیرە بووه خۆی
 وادەربخات کە کەسێکی شایستە یه ئەم قەسە ی پێ دەوتریت کە له
 خەرمانی جوانی خۆت دۆراندوتە بە نیازی له کلکە بیاریه وه ی.

﴿ بەین دۆستایەتی و دوژمنایەتی چیا بووک دبوکەداوە مویک ﴾

لەم پەندە ئەو راستیەمان بۆ ناشکرا دەبێت کە بوونی پێزو
خۆشەویستی و ھاوڕێیەتی راستەقینە لە نێوان دووکەس یان زیاتر
ئەگەر کێویکیش لە نێوانیان بێت واتەزۆر دۆڕین لەیەکتر بەلام ئەو
دووریە هیچ کارناکاتە سەرمانەوهی ئەو پێزو خۆشەویستی و ھاو
پێیەتیە، بەواتایەکی تر ھاو پێیەتی راستەقینە و بێ تەماح باکی
بە دووری و دوورکەوتنەوه لەیەکتر نیە، بەلام ئەگەر دوژمنایەتی و
ناکۆکی و شەڕ و ناشوب نێوان دووکەس ھەرچەندە ماوەی نێوانیان
نزیك بێت بەقەد تالە مویک بەلام ئەونزیککی پێگایە هیچ پۆلێکی
باش نابینیت لە نێوانیان دا.

﴿ خورکت گەفی بوک بانانە کەت جوئی بوک ﴾

مینۆرسکی میژوونوسی ڕووسی لە کتییی (کورد) باسی ژيانی
 کۆمەڵایەتی گەلی کورد دەکات و پێی وایە کورد بەشیوەیهکی
 گشتی میوان دۆست و ڕێز لە میوان دەگرن و هەموو خزمەتیکی
 پیشکەش دەکەن، ئەم پەندەش دڵنیاکردنەوهی بۆچۆنەکهی
 مینۆرسکیە و پەندەکه پێمان دەلێت ئەگەر نانەکەت لە (جۆ) ش
 دروست کرابوو بەلام لە میوانداری و خزمەت کردنی میواندا خۆت
 وەك گەنم جوانبەو پیشوازی گەرم لە میوانت بکەو پێیان دڵخۆش بەو
 ڕێزبان لی بنی و قسەت لە گەلێان خۆش بیت.

﴿دۆم کەلاش پاکۆر خوەی بکەیک دبووک چوین بووک﴾

ئەم پەندە مەبەست لەوەیە کاتی خۆی دۆم و قەرەجەکان
لەهۆنینهووە دروست کردنی کلاشدا دەستی وەستایی باشیان هەبوو،
کەبۆخەلکیان دروست دەکردووە ئینجا ئەگەر بۆکۆری خۆیان دروستیان
بکەدایە دەبۆایە چەند جوان دروستیان بکەدایە ، بەواتایەکی تر
هەرکاریک کەسێک بیکات بۆخەلکی تر کەوێستایەیت لەو بوارەدا
دەبێت بۆکۆرەکەمی خۆی کەچەند خۆشەویستە لەلای دەبێت چەند
جوانتر و باشتر دروستی بکات، ئەمەش لەسەر ئەوەیە دايم مرۆڤ
کۆری خۆی لە خەلکی تر خۆش تر دەوێت و بەواتایەکی تر ئەو
وەستایە بۆنیشی خەلک وەستایەکی کارامەییە ئەوا بۆنیشی خۆی
دەبێت چۆن بێت.

﴿ قہرت کوئیں دہوک بہس نی فہو تیک ﴾

لیکدانہوہی نهم پەندە مەبەست ئەوہیە ئەگەرشتیک لەکە سیک
 وەرگیریت یان ھەرشتیک بەقەرز بەدەیتە کەسیک ئەگەر زووش بۆتی
 نەگیریتەوہ خەمت نەبیّت نافەو تیت، لەلایەکی ترەوہ نهم پەندە ئەو
 مەبەستەش دەگەییەبیّت ئەگەرھەقت کەوتەلای کەسیک نەیدایتەوہ
 یان غەدریکی لیکردیت یان بەناھەق مالتی خواردبوو، ئەو ھەقە
 کوئیش بیّت نافەو تیت پۆژیک دادیت دەسلالت دەبیّت و دەتوانیت
 ئەو ھەقە خۆت وەرگیریتەوہ بۆیە پیشینان لەدوای چەندان تاقی
 کردنەوہو بەسەرھاتی دورو درێژ چەندان روداویان بەسەرداھاتوہ
 ئینجا نهم ووتەجوانانەیان بۆ ئیمە بەجیھیتوہ.

﴿ ئەگەر بزنیك باش بیایت لە هەویز خوەت

قشپل دکردیت ﴾

قشپل پاشماوەی ئاژەڵی وەك مەرو بزە و لەكۆنەوه تا ئیستاش
 وەك پەین بۆ کاری كشتوكالی بەكار دیت، هەریۆیه خاوەن ئاژەڵەكان
 هەمیشە مالا تەكانیان لە شوینیك رادەگرن تا قشپلەكەى بەخەسارنە
 چیت و دواتر بتوانن كۆى بكەنەوه و بۆكشتوكال بەكارى بهێنن، واش
 پێكەوتووە كە بزنیكى لاسارلە هەویزی خاوەنەكەى بخواو بخەوێت و
 بەلام قشپلەكەیشی لە هەویزی خەلك یان لەشوینیك بكات بەكەلك
 نەیت، ئەم پەندە لەووه هاتوێ نامۆزگاریمان دەكات بەوهی ولات و
 نیشتمان و گوندو شارى خۆمان خۆش بویت و ئەگەر کاریكى باشمان
 لەدەست هات بۆولات و شارو گوندەكەى خۆمانى نەنجام بەدەین نەك
 شوینی تر، خۆنەگەر كارەكە بۆ ولات و شارو گونى خۆمان نەنجام
 نەدەین ئەم پەندەمان بەسەردا دەچەسپێ.

﴿ برایك مریك، برایك دهوله مه‌ند دبووك ﴾

لیكدانه‌وه‌و شیکردنه‌وه‌ی ئەم پهنده مەبەستی ئەوهیه کاتیك
 برایهك ده‌مریت به‌هر هۆکارێك بیټ، ئەواله‌دوای خۆی هەرچی
 سه‌روه‌ت و سامانی که‌هه‌یبوه له‌ژياندا به‌چه‌رمه‌سه‌ری پێکه‌وه‌ی ناوه
 بۆخۆیو مال و مناله‌کانی ئەدریت به‌و برایه‌ی که‌واله‌ژياندا ماوه پەتی
 ئاینی پیروزی ئیسلام که‌ئەم کاره‌ی حەلال کردوه له‌دوای ئەمانی
 برایهك براکانی تری ده‌بنه‌ وارسى، جارى واش هه‌یه ئەو برایه‌ی
 که‌ماوه ئەوه‌نده زالمه‌ راسته‌و خۆ له‌دوای وه‌فاتی براکه‌ی هه‌لده‌ستی
 به‌ماره‌کردنه‌وه‌ی براژنه‌که‌ی خۆی له‌لای خه‌لکی واخۆی ده‌رده‌خات
 که‌ئەمه‌خەم خۆری مناله‌کانی براکه‌یه‌تی و بۆنه‌وه‌ی مناله‌کان غه‌ریب
 نه‌که‌ون، به‌لام له‌ناخه‌وه مەبەستیکی تری هه‌یه ئەویش ئەوه‌یه
 له‌جێگه‌ی براکه‌ی ده‌ست بگریت به‌سه‌ر سه‌روه‌ت و سامانی براکه‌یداو
 به‌و هۆیه‌وه بگاته ئەو ده‌سه‌لاته‌ی که‌براکه‌ی هه‌یبوه پاشانیش
 که‌خۆی منالی له‌ژنی براکه‌ی په‌یدا بوو ئەوا هه‌رزوو مناله‌کانی
 برامرده‌که‌ی فەرامۆش ده‌کات و ئیه‌ت‌م‌امیان پێ‌نادات و خۆی لییان

تۆرەدە کات زۆر جاریش هەبۆه ئێو منا لآنه دەرەدە کات یان بەدایکیان
دەلێت بەخۆت و منالە کانتەوێه لەم ماله بچنەدەرەوێه.....هتد

﴿پیاو کەدەوڵەمەند بووک یان ژن هەل گریک

یان زەلام کوشیک﴾

لەخۆبایی بوون و لەخۆ دەرچوون ئێو خاسیە تانەن کەلە مرۆڤدا
هەن بە تایبەتی لە کاتی دەوڵەمەند بوون و دەست پۆشیشتندا، ئێم
پەندە پێمان دەلێت کەسانێک هەن بە هەژاری و نەداری یاخود
لەکاتی دەست نەپۆشیشتنیان کەسیکی باش و گونجاوێن لە هەموو
پروویە کەوێه بەلام کاتێک کە دەوڵەمەند دەبن یان بەرپرسیاریتییە
بەدەست دەهێنن ئیدی لە خۆیان دەرەدەچن و پۆژانی هەژاری و
بێدەسەلاتیان لەبەر دەکەن لەو کاتەدا یان ژن هەلەدەگریت یان کەسیک
دەکوژی.

﴿ئاسىياو لە مېزە مېزە بووك ھەر مېزىك﴾

لېككەنەۋە يىكردنەۋەى نەم پەندە بەنرخە، مەبەست لەۋەيە كە
تۆكەسىك نامۆزگارى دەكەيت و ناگادارى دەكەيتەۋە لەھەموو
كردەۋەنابەجىكەنى و رەۋشتە نەشیاۋەكانى بۆنەۋەى بېكەيتە
كەسىكى شياۋ لە كۆمەلگادا كەسىكى باش بېت، بەلام نەو كەسە
چونكە كەسىكى خراب و بەدرەۋشتەۋ خاۋەن كەسايەتەكى لاۋازە
گوئى بەقسەكانى تۆھەرنادات ھەردەجولتەۋە ھەلەيەك دەكات
ھەرچەندى نامۆزگارېشى كەى ھەۋەك خۆيەتى. لەلایەكى ترەۋە نەم
پەندە بەو ژن و پياۋانەش دەوترىت كەلەگەل يەك ناگون جىن و دايم
قونە شەپيانە خەلك لەنىۋانىانە ھەرچارەى ژنەكە بتۇرىت بەمانگىك
نايەتەۋە كەدېتەۋەش لەگەل پياۋەكە ناگونجىت بۆيە و تراۋە ئاسياۋ لە
مېزە مېزە بېت ھەرمېزىك واتا ھەر تەلەق دەترىت نەمپۇش نەبىت
سبەينى.

﴿سەگ بترسنیە ی نەکوشییە﴾

شیکردنەوێ لێکدانەوێ ئەم پەندە بەنرخە دوو واتای هەیە
 یەکەمیان مەبەستی لەوێ ئەگەر سەگێک زۆر لێی ترسایو خەریک
 بوو بـت خوات هەول بە بەجۆریک بێت سێنیت کە تا ماوێ ئەو سەگە
 چاوی بەتۆکەوت نەوێت نۆزەشی لێو بێت، دووێم لێکدانەوێ
 لەم پەندەدا منداڵی شەهاندوێ بەسەگ وای لێکداوێتەوێ کە منداڵ
 بونەوێتکی پاکو چۆن پەرورەدە ی کە ی وادەردەچێت وەک هەویر وایە
 چۆن بێشیلێت وادەردەچێت واتا لە پەرورەدە کردنی منداڵدا لەکاتی
 هەر هەلە یە کدا کە نەنجامی دەدات نابێت لێی بەدیت بەشیوێهێک
 کە ئازاری پێبگات بەلکو دەبێت تەنیا بێت سێنیت بۆنەوێ جارێکی
 تر هەلە ی لەو جۆرە نەکات ، هەر وەها ئەم پەرورەدە کردنەش زیاتر
 دەچێتە ئەستۆی دایک و باوک دەبێت منالەکانی پەرورەدەبکات ،
 هەر وەک ئەم پەندە ی خوارەوێ مندا لێک نامۆژگاری دایکی دەکات،
 (دایە دەستم بکە کیسە، تاخەریک نەخۆم) واتا دایکە باش پەرورەدەم
 بکە باکاری چەوت نەکەم فێری خراپە نەبم ، لەلای هەموو خەڵکیش
 منداڵ دەبێت لە منداڵیەوێ بخرێت ژێر چاوی دایک و باوکی
 بۆنەوێ منالێکی باش دەرچێت و پەرورەدە یەکی جوان بکریت
 بۆنەوێ لە دواڕۆژدا بێتە تاکێکی کارای ناو کۆمەلگا.

❖ دەيگەيشتن خوەشتەرە ، لەپلاو خواردن ❖

لەسەردەمى كۆن دا برنج خواردنىكى دەگمەن بوەو ھەموو خىزانىك نەيتوانىوہ بەدەستى بەيىنىت و بيخوات ھەربۆيە بەخواردنىكى دەگمەن ناسراوبوہ. ئەم پەندەش ئەوہمان پى دەلەيت كە لەدانىشتن و كۆپو كۆبونەوہكاندا تىگەيشتن باشترە لە خواردنى پلاو برنج كە ئەوسا بە ئاسانى دەست نەدەكەوت، بەواتايەكى ترنەگەر قسە بۆكەسيك كرا كەسەكە لى ي تىنەگەيشت پى دەگوتريت تىگەيشتن باشترە لە پلاو خواردن.

﴿ دەوێل سەگا پەو بەیك، دەوێل گورگا گوشت خوەیك ﴾

لە كوردەواریدا و بەتایبەتی لەكارو بارى ئاژەلداریدا سەگ وەك پاسەوانى مەرپومالەت بەخێوكرراوە، هەلبەتە گورگیش بەو ھۆیەیی گیاندارێكى گۆشت خۆرە و بۆتێركردنى سەگى لەراودایەو زیاتر ویستى خۆتێركردنى لەسەر مالاڵتى بێدەسەلاتى وەك مەرپو بزە، ئەم پەندە ئاراستەى ئەو كەسانەى كە ھەم لەگەڵ سەگ ئەركى پاسەوانى مەرپومالەت لە ئەستۆ بگرتێت لە ھەمان كاتدا لەگەڵ گورگدا بە نەینى لە نیوەشەودا لە مێنگە لە مەربەدات و لەگەڵ گورگە كە گۆشتى مەرپەكان بخوات، لەناو كۆمەلگەش ئەم جۆرە خەلكە ھەن كە ھەلگەرى ھەمان خاسیەتن كە لە ناو خۆدا وەك نیشتمان پەرورە و دڵسۆز خۆى نغایش دەكات و لەراستیشدا لەگەڵ دووژمن دەستى تێكەڵەو بەشداریە لە ھەموو كردارێكى ناحەزانەى دووژمن.

﴿ ماسى گرتن بى قوين تەربىن نى بووك ﴾

لېكىدانهو و واتاى ئەم پەندە ئەو ئەگەيەنئىت كەمرۆڭ بۆ گەيشتن
 بە ئامانجەكانى دەبىت تى بىكۆشىت و ماندو بىت ئىنجا بگات بە
 ئەو شتەي كەھەولئى بۆداوہ بۆيەش باس لە ماسى كراوہ، چونكە
 ماسى گرتن يان راوكردى ماسى شتىكى واناسان نيه ئە بىت شارە
 زايى باشت ھەبىت و لە ھەمان كاتدا مەلھوانى باشىش بزانىت،
 چونكە دەبىت لەناوناودا راوى ماسى بىكەيت ئەك لەوشكانىدا بۆيە
 دەلئىت (بى قوين تەربىن نى بووك) واتا دەبىت چەند پىيويست بگات
 خۆتى بۆ تەپ بىكەيت ، ئەم پەندە زۆر جار بەو كەسانەش وتراوہ كە
 بەتەماي كارىكەن بەلام خۆيانى بۆماندوو ناكەن تەنيا شانىكىيانى
 بەبەردەدەن و كەم تەرخەمن لەكارەكانياندا.

﴿ ههتا تویم نه که ی نۆ دویر نیه وه ﴾

وتاو شیکردنه وهی ئهم پهنده نه وه ده گهیه نیت هه موو که سیك
ههتا ههول و کۆشش نه کات، کارێک نه کات ماندوو نه بیت تیایدا
به رههم هه لئاگریت و ناتوانیت به رههم به دهست بیتیت، ئهم پهنده
نه وه مان به بیر ده هیئتیه وه که مرۆف پتو یسته ههول بدات له ژياندا بۆ
گه یشتن به ئامانجه کانی نه گینا هیچ کارێک سه رکه وتوو نابیت نه گه ر
ههولتی بۆ نه ده یو له پینا ویدا ماندوو نه بی .

﴿ بزنیك بقاریك که وچکیك دووی هه بووک ﴾

لهم پهنده وه ده گه ینه نه وه نه غامه ی که که سا نیک هه ن له ناو
کۆمه لگه جگه له هات و هاوارو کیشه نانه وه هیچ سو دیکیان
نه بۆخۆیان نه بۆخه لکی تر هه یه و پهنده که ئامۆژگاریان ده کات ده ست
هه لگرن له و ره فتارو هه لسو که وته خراپانه .

﴿دهوله مهندي وهك چلك دهسته﴾

شیکردنهوهو لیڤدانهوهی ئەم پهنده واتا چۆن چلکی دهستت لی
 دهبیتهوه کاتیك جوان به ناوو سابوون دهی شویت لهدوای نهوهی
 کارهکەت تهواوکردوه که بههۆیهوه دهستت پیس بووه، ناواش دهوله
 مهندي نهگەر باش مامهلهی لهگهڵ نهکهیت ناوامالهکەت لهدهست
 نهبیتهوهو دهکهویتهوه دۆخی ههزاری، نهوکات نهڕکی سه‌رشانت
 گرانه‌ده‌بیٖت، چونکه فی‌ری ژیا‌نی هه‌زاری نه‌بو‌یت هه‌ر له ژیا‌نی
 دهوله‌مه‌ندانه ژیا‌ویت له‌وانه‌یه توشی چه‌ندان کاره‌سات و نه‌هامه‌تی
 ناخۆش بیٖت.

﴿بیت به‌میر خاوا نه‌که‌ی له‌ویر﴾

ئەم پهنده بۆکاتی خۆی رێسایه‌کی گ‌رنگ بوه بۆ می‌رو کار
 به‌ده‌ستان و نه‌وانه‌ی به‌رپرسیارێتیان له‌سه‌رشان بوه، ئەم پهنده پێیان
 ده‌لیٖت نه‌که‌ن خه‌لکی ولاتی خۆتان و هه‌زارو نه‌دارو خواپه‌رستی له‌بیر
 بکه‌ن به‌ هۆی شکۆو ده‌سه‌لاتانه‌وه، نامۆژگاری نه‌وانه‌ش ده‌کات که

پلهیهك له سهروى خه لكانى تره وهن كه ههچ كاتىك خه لكى تر به
كۆيله و ژیر دهست نه زانن، چونكه هه موو نه وانه بهزدان
سه پاندویه تی به سه رمرو فایه تیدا.

﴿ وهران به پیری نیتری به کوری ﴾

نهم په نده ناراسته ی خاوهن ناژه له کان کراوه و فیریان ده کات که
بو په ره دان و درێژه دان به کاری زاز زى مەرومالاتیان په چاوى جوړه
سیسته میك بکهن که ناژه لدارى له سهرى بنیات نراوه نه ویش نه وهیه
بوئه وهى مەرو بزن له زاوژى خوى نه که ویت و وه چه ی باش به ره هم
بهینیت پتویسته بهرانه که ته مهنى خوى برییت واته تارادهیهك
به ته مهن بیت، چونکه بهرانی به ته مهن جسنه و وه چه ی باش ده دات
هه ره ها (نیتری) یش ته مهنى گهنج بیت باشته بوئه وهى نه وهى
باشترده دات.

﴿ جفتیار عہرد ناسہ بہ لّام سالّ ناس نیہ ﴾

واتای نّم پەندە جوتیار نەتوانیّت باشتەین زەوی دەست نیشان
 بکات بۆ کشتوکال کردنی دانەویڵە ، جوتیارەکە بە پیتی شارەزایی
 خۆی کەچەندین سالە خەریکی کشتوکال کردنە زەویەکان و جۆری
 زەویەکان باش دەنا سیت بۆ کشتوکال کردن وەچ جۆرە بەرو
 بۆمێکیان لێ بچەنیّت گەم یاخوت جۆ، بە لّام سالّ ناس نیہ واتا
 نازانیّت نّم سالّ باران چۆنە وەکەش وەهوا چۆنە ئایە زستانیکی
 ساردوو باراناویە یان بارانی کەمە و وشکە سالیە، چونکە نەمە
 کاریکە پەیوەندی یە یەزدانەوہ هەییە نەگەر بباریّت یان نا؟

﴿گورگ لە کوز خوەتا بووک قەت لە ھەقى نىيى﴾

لێکدانەوھو شیکردنەوھى ئەم پەندە مەبەست لەکەسى خراپە لە
 نێوعەشیرەت و بنەمالەکاندا کەھەردەم کەسیکی گونجاو نەبووھە یان
 لەپێلادەر بووھە لەکارو فەرمانەکاندا لەدژی خێل و بنە مالەکان
 رەفتاری کردوھە ، ئەمەش زیاتر دەگەریتەوھە بۆ سەردەمی خێلایەتى و
 عەشیرەت گەری کەلە ناو عەشیرەت یان خێل کەسیک بەرپرس بوھە
 لەکارو بارەکان بەلام لە تەك ئەمەشدا کەسیکی خراپ ھەبووھە
 کارەکانى ناشرینکردوھە یان ناژاوھە چى بووھە لەگەڵ کەس وکارى
 خۆیو بنەمالەکەیدا، ئەوانیش لەبەر ئەوھى ھى خۆیان بوھە لەپشتى
 خۆیان بوھە خۆناى کوژن بۆیە بەسەریاندا زāl بووھە لە سەردەمەکانى
 پێشوتر کەياسا بەم شیوھى بەر قەرارنەبوھە بۆیەش ئەم پەندەیان بۆ
 وتوھە.

﴿لہچہم دار راست و دار چہفتیش ھست﴾

واتای نهم پهنده لہناو ھموو دارستانیکدا داری راست وداری
 چہو تیش ھہیہ ، وہ ھروہا لہناو کۆمہلگاشدا کەسی باش و کەسی
 خراپیش ھہیہ، نهم پهنده بەدوو واتا دیت، یە کەمیان باسی کەسیک
 بکەیت کەشیایو نەوہ بیت باسی بکەیت، بەلام دہبیت لہ بنەمالہ
 یەکی خراپ بیت، دوەمیان بەو مانایە دیت کە بنەمالہ یەکی زۆر
 باشن بەلام کەسیکی زۆر خراپ و بەد رەوشتیان ھہیہ، نهم پهنده
 لہ گەل نەو پهنده دا یەک دہ گریتموہ کەدەلێت: (چەم بی چەقەل
 نابیت)

﴿ ھەر پرووژىك ھالەبان ئاخوپىك ﴾

واتاۋ شىكردنەۋەي ئىم پەندە مەبەست لەو جۆرە كەسانەيە كە
ھەر پۆژەو لەلایەكن يان پونتر بلىن ھەر جارەو تەرەف گىرى لایەكن
بەكورتى ھەرلایەنىك لەسەرەو بىت يان براوہ بىت لەگەل ئەو
لایەنەدان واتا بەگوێرەي بەرژەۋەندىە شەخسىەكانى خۆيان
دەجولئىنەۋە ئىم جۆرە كەسانە كەسى ھەل پەرستى دايم بەورىايەۋە
لەپوداۋەكان دەپوانن زياتر تەركىزيان لە سەر بەرژەۋەندىەكانى
خۆيانە ئىنجا چ لەبۋارى سىياسىدا بىت يان لەبۋارى كۆمەلەيەتيدا
بىت يان لەبۋارى ئابورى دا بىت.

﴿ سىبەر بەردوو بەقاي مىرد وەك يەكە ﴾

واپى دەچىت ئەم پەندە ژنىكى بەھرە مەند گوتىتى و
 لەسەرزارى خەلك بۆنەوى ئىستا گوازاو تەو، ئەم پەندە پەخە لەو
 پىاوانە دەگرىت كە رېژ لەژ ناگرن و نرخى ژن لايان كەمە و ھىچ
 بەھايەكى نى، ئەو جۆرە پىاوانە ھەمىشە لە فېل و تەلە كەبازى و
 خەلەتاندن و بەلارپدا بردنى ژنەو بە چاوى نزم تەماشاي ژن دەكەن،
 پەندەكەش واپىناسەى ئەو جۆرە پىاوانەى كردو كەوەك سىبەرى
 بەردن واتە سىبەرى بەرد چەندى سودو بى كەلكە و ھەمىشە
 سىبەرەكەى كەس خىرى لى نابىنىت بەھۆى كەمى سىبەرەكەىو.

﴿ هەتا مار نەخزیکە باخەرت

نی تو ینیک بخزیکە حارت ﴾

لێکدانەو و شیکردنەوێ ئێم پەندە ئەو مەبەستە ئەگەیهێت
 تاوێ کو کۆر ژن نەهێنێت و ژنەکی فێری تەلەکەبازی و فێر فێلی
 نەکات لەگەڵ دایک و باوک و خوشک و براکانیدا بەخۆشی دەژیان ،
 ژیا نیک پر لە خۆشی و کامەرانی بەلام کاتیک ژنەکی دەست دەکات
 بەبەهانه گرتن و ناپەزایی دەربڕین بەرام بەرمالێ باوکی کۆرەکە و
 هەموو پۆژیک دەی کات بەقەرە قەر لەگەڵ خەسوی و قسەیی ناشرین
 بەک گوتن ئەوانەو خێزانە، لەجیاتیی بەختەوهریو ژیان پردهییت لە
 ناشارامی ناتەبایی و وشەیی ناشرین بەیەک وتن تەنانەت زۆر بەی جار
 کۆر پەشیوان دەییت لە پێک هێنانی ژیا نی هاوسەریدا .

﴿ ئەگەردیایک بابیایک دەنا خەوم دیایک ﴾

شیکدەنەوه و لێک دانەوهی ئەم ووتە بەنرخە دەگیرنەوه لە باب و باپیرانەوه لەسەر دەمانی کۆندا خانەوادەیەک ژن نەگوازنەوه بۆ یەکیەک لە کۆرەکانی دواى داوەت کردنی خەلکی ناوایی و حەوت شەوو رۆژ ناھەنگ و شایی و دەھۆڵ کوتان لە ئیوارەى کۆتای کەبووک ھاتۆتە مائی زاوا و چاوەروانی قەفەزیی زیڕینە کە جەنابی زاوا بچیتە پەردەى بوکیئینەوه ئەو کات عادیەت وابوو لەلایەن خزم و کەسانەوه بە کاکی زاواىن دەوت بفرموو بۆلای بوکەخان وادیارە لەبەر شەرمی زاوا یان گێلی و دەبەنگی زاوا بوکەخان ئەم قەسەى پى و تۆه بۆ ئەوهى ھەر ھیچ نەبیّت کاکی زاوا غیریەت بیگریّت.

﴿ کی کفته‌و تورش خواردیه

بائه‌وه‌بچوکه لای بووکی ﴾

ئهم پهنده نامۆزگاری دایکان و باوکان ده‌کات که‌له کاتی
 ناهه‌نگی هاوسه‌رگیری بۆ‌کۆره‌کانیان وریابن زاوا پشت گۆی نه‌خن،
 وادیاره پهنده‌که‌ش له‌پرووداویکی له‌و شیوه‌یه‌وه گوتراوه. دیاره
 له‌زه‌ماوه‌ندیکی هاو سه‌رگیریدا دوا‌ی ئه‌وه‌ی بۆ‌ماوه‌ی حموت شه‌وو
 حموت پۆژ له‌شایی و هه‌له‌په‌رکی ئه‌و ئیواره‌یه‌یی که‌بوک دیته‌ماله‌وه
 دایک و باوکی زاوا له‌گه‌ڵ هه‌موو نه‌وانه‌ی داوه‌تی ناهه‌نگه‌که‌ کراون
 ده‌ست ده‌که‌ن به‌نان خواردن و له‌بیریان ده‌چیت خواردن بۆ کاکی زاوا
 ناماده‌بکه‌ن، دیاره زاواش زۆر برسی ده‌بی‌ت و شه‌رم ده‌یگریت داوا‌ی
 خولردن بکات، شه‌و دره‌نگ دادیت دایکی زاوا ده‌چیته‌ لای کۆره‌که‌ی
 و پیتی ده‌لتی: ئه‌وه هیتشتا نه‌چو‌یته‌لای بووک؟ زاواش له‌پ‌قاوله‌برسا
 ده‌لتی: کی کفته‌و ترشی خواردوه با ئه‌و به‌چیته‌ لای بووک.

﴿ کوس به قه ماسنگ پاس نیکیا ک ﴾*

شیکردنه وهی ئەم پەندە و لیکدانە وهی بەشیوەیه کی زانستی
 مەبەست ئەوهیه ئافرەت دەبیّت خۆی لەروی خوڕه وشت و لایەنی
 کۆمەلایەتیە وه کەسیکی بە ره وشت بیّت ئەگینا بە نیازی پاسەوانی
 لیکردن و چاوه دیتری کردن بیّت لەلایەن خاوه نیه وه نابیت، چونکە ئەو
 نیشی خۆی هەردە کات لەبنه وه بەدزی بیّت یابە ناشکرا. سەرچاوهی
 وتنی ئەم پەندەو قسە بەنرخە بۆمیان گێڕایه وه کە ئافره تیکی زۆر
 جوان لە ماله باوان دیاره هەرچی هاتۆته داوای بەکەس پازی نەبوه
 دۆستی خۆی هەبوه براکانیشی زۆر وریاداریان دەکرد بۆئەوهی
 شەرمەزارنەبن لە روی خەڵکدا دايم لە چاوه دیتری خوشکەکیان بوون
 تەنانت کەدەچوه سەر ناویش دیاره پۆژیکیان کچه کە بۆتاقی
 کردنه وهی براکانی بەبرایەکیان دەلێت شه وه وەرەلەگەڵدا دەچمەناو
 ئەو هۆلەوه ناوکادینه کە میز دەکەم دیاره پێشتر مەوعیدی داوه ته
 دۆستەکە ی بۆت دیمەناو کادینه کە لە دەرگای کادینه کە دەرپێکە ی
 پێی بەلای براکەیه وه دادەنیت و دەروا نیشی خۆی دەکات براکەش
 لەچاوه دیتری بوو کچه نیشی خۆی لەگەڵ دۆستەکە ی تهواو کردوو

ئینجا گەرایەووە بە براکە ی ووت برام هیچ هەبوو براکەیشی ووتی من
لێرەم پیاو هەیه بەم ناوەدا بیت. بۆیە پێشینان جوانیان وتووە
(کۆس بە قەرمانسنگ پاس نێکریاک).

✽ قەرمانسنگ: باشتەین چەکی ئەو سەردەم بوو کە ئەم پەندە ی
تیاگوتراوە بۆیە لە بەرامبەر پاراستنی شەرف و ناموس ئەو چەکەیان
بۆ یارێزگاری لێکردن دانائە.

﴿ هاتم بگه مه مراد قیامت له م رابی ﴾

واتای ئەم پەندە مەبەستی هەزوو ئارەزووی ئەو کەسە یە پیش
ئەوێ پێی بگات بەو کارە یاخود ئەو شتە ی کە حەزی لێیەتی چەندان
سڵە بە ئاواتەوێە بۆی هەولێ بۆ ئەدات چاوەروانی ئەو پڕۆژە
پەرلەخۆشی و شادیە یە لەژیانیدا، بەلام مردن ئەو بواری نادات
کەسە کە کۆچی دوایی کردووە ئەو توانیوە بەو ئاواتانە ی بگات کە بەر
لە کۆچی دوایی بۆی ماندوو بوو و کاری بۆ کردووە.

﴿ قاپی کەس مەکو تاقاپیت نە کوتیاك ﴾

بەو هۆیە یی لە پڕۆژگاری زوێوە تا ئەمڕۆش دەردو نەخۆشیە
کۆمەڵایەتیەکان و لادان و هەڵە و کێشە کۆمەڵایەتیەکان بنێر
نەکران ، باب و باپیرانمان بەم پەندە وریامان دەکەن و ئەوێ خۆمان
بپاریزین لە هەڵە و کەم و کۆری بەتایبەتی لادانی کۆمەڵایەتی و پێمان
دەلێت بۆلە کە دارکردنی ناویانگی خەڵک لە دەرگای هەرکەسێک
بەدەیت، ئەو اسەرە نجام لە دەرگات دەدرێت و ئەوێ دەرگای دەکەن بۆیە
واباشترە خۆتان لە لادانی کۆمەڵایەتی بپاریزن.

﴿ئەگەر خودا دابەت هەمی هەمی مەکە

ئەگەریش نەدابەت وەمی وەمی مەکە﴾

لێکدانەو و واتای ئەم پەندە مەبەست لەوەیە ئەگەر خودا
 رزقێکی باشی پێدايت بویتە خاوەن پارە و مالتیکی زۆرو باش زۆر
 دلت پێی خوش نەبیت و بگەیتە ئەو حالتە کە کردەوێ خراپی
 پێیکەیت و لە کاری نەشیار بەکاری بێنیت و لەخۆبایی و بوغرابونت
 بگاتە رادەیهک خودای گەورەت بێر بچیتەو، بەشی دووهمی
 پەندەکەش ئەو بەس دەکات ئەگەر خودای گەورە رزق و پۆزیەکی
 باشی نەدا پێت دەستت کورت بوو ناپەزایی دەر مەبەرە و ناشوکر بیت
 لەبەرەمبەر خودادا، چونکە بێر نەچیت خودا خاوەنی ئەم کەونەیه
 بەشینکی کۆمەلگای دەولە مەندو بەشینکی تری هەزار دروست کردو.

﴿پارە لە نووکیسە قەرز ئەگەر قەرزیشی کردی﴾

﴿خەرجی مەکە﴾

ووشەى (نوو) لە شێوە زارى دەربەندیدا واتای (نوێ) دەگەیه
نیت، پەندەكەش دەلێت پارە لەكیسەى نوێ (تازەمال) قەرز مەكە،
خۆئەگەر قەرزىشت كرد بەناچارى، ئەوا هەول بەدە هەمووى سەرف
مەكە، ئەم پەندە نامۆزگاریان دەكات كە دەست بەلاوى نەكەین و
سامانى خێزان بەهەدەر نەدەین و وریا بین و پەچاوى بارى بژێوى ئەو
كەسانە بێكەین كە فەزىیان لى وەردەگیرن.

﴿هەرچەندە كە مەت بەرۆك هەردبیهو پالڤوى﴾

زۆر جار پیاوێ ژێرو بەتەمەن و ریش چەرموێكان نامۆزگارى
خەلكى لاسارو بەدەرە فتاریان كەردوێ تانەو خوو نەرىت و پەرەفتارە
خراپانە دووبارە نەكەنەو و مامە ئەیان لەگەڵ كەسو كارو هاوسى و
دەورو بەریان باش بێكەن، بەلام نامۆزگاریەكان تەنھا چەند پۆژىك
كارى خۆى كەردوێ و دواتر گەراونەتەوێ سەرھەمان خوو نەرىتە
خراپەكانیان، ئەم پەندەش پیاوێ گەورەكان ئاراستەى ئەو كەسانەیان
كەردوێ كە تەنھا بۆچەند پۆژىك نامۆزگارى پیاوێ ژێرەكان وەردەگرن.

﴿ووشكە وەرد لەبان بەرد خاوەندى نێكەيك نامەرد﴾

مەبەست لەم پەندە واتا ئەگەر زەویەك لەلایەن خاوەنەكەیهو
 لەسائی پێشوتر لەوهرزی شوێریندا بەباشی شۆی بردرا بیّت
 بەشیوێهەکی زۆر جوان کێلدرأ ئەوابۆ سائی داھاتو کە جوتیارەکە
 لەوهرزی داچاندنی گەنم و جۆدا یان ھەر جۆرە کشتو کالێکی تردا ئەو
 زەویە بەرھەمیکی باشی دەبیّت بۆجوتیارەکە، چونکە لە ماوہی
 سائی رابردوو بەدریژایی سالتەکە بەرتیشکی رۆژ کەوتوہو ئاوی باشی
 وەرگرتوہ لەوهرزی زستاندا ھەرچی کرم و نەخۆشیەك ھەبۆہ لەناو
 خاکەکەدا لەناو چوہ و نامادەکراوہ بۆ بەرھەمیکی باش پێش کەش
 بکات بەجوتیارەکە. ئەم پەندە ئامۆژگاری جوتیارەکاھان دەکات کە
 بەو شیوێهە کاری کشتوکالێ بکەن و ھونەر و دەست رەنگینی و
 شارەزایی تیا بەکار بھێنن.

﴿ گاله چیر خوهت کور له کیر خوهت ﴾

باپیرانی کورد له گوتنی نهم پهنده مه بهستیان نه وهیه بو
 راپه راندنی هه موو کاریک و دروست کردنی هه موو په یوه ندیه کی
 دروست و تۆکمه و بۆرینک خستنی ژیان و گوزه ران به شیوهیه کی ریک و
 پیک هه می شه پشت به و که سه به سه ته که له بنه چه وه لیّت نزیکه
 بۆغونه باوک و اباشتره پشت به کورپی خۆی به ستیت له که سیکی تر
 باشتره ، له م په ندهش دا گا کراوده غونه یه کی زیندوو که له مانگای
 خۆمالی بیت باشتره وه که له مانگای شوینیکی تر که هیچ شاره زاییه
 کت لی ی نیه و نازانی چۆن په روه رده کراوه؟

﴿ گاجفت نیکه یه جفتیار منی که یه ﴾

له سه رده می زووداو ته نانه ت ئیستاش خه لکانیک هه ن بو نه نجام
 نه دانی کاریکی باش یا خود بۆنه کردنی نه و نه رکه ی پێیان سپێردراوه
 چه ند بیا نویه کی لاوازه هی ننه وه ناما غیش لی ی خۆد زینه وه یه له
 کاره که نه که هیچ رینگریه ک، ده لێن باوکیک به کورپه که ی گوت: سبه ی
 فلان پارچه زه وی بکیتله به لام کورپه که ی ده لی ناخر باوکه دوینئ شه و
 هه ور بوو.

﴿ گای باری لەمنداڵی ﴾

شیکردنەوێ و لیکدانەوێ ئێم پەندە مەبەست ئێوێه
 لەسەر دەمی کۆن لەگوندەکاندا باب و باپیرانمان کەخەریکی کاری
 کشتوکالی بوون، زۆربەی کارو باری پۆژانەیان بەتایبەتی کێلان و
 جوت کردنی زەوی کشتوکالی بەگا ئێنجام دەدرا بۆیە باشترین شت
 بەلای ئێوانەوێ کەهەولیان بۆبدا بوایە گای جووت بوو بۆیە دەیات
 گوت گایەك لەمنداڵی واتا لەگۆلکیەوێ لەمالی خۆت پەرور دەدی
 بکەیت بۆت بەدەردە کەوێت کە ئێمە بۆبار دەبیّت یان نا واتا لەگۆلکە
 ساوا یێوێ بەدیاردە کەوت کە بەکەلک دێت یان نا بەگوێرە گەشە
 کردن و هەلکەوتنی ئێمە سەرەپای پەرور دەکردن و گرنگی پێدانی
 لەلایەن خاوەنە کە یەوێ.

﴿ گایریاو خوەت لەنەگایریاو خەلک باشترە ﴾

لەنەنجامی کەلە کە بوونی ئەزمونی زۆرو بینینی دەیان پروداوی
جۆراو جۆر باپیرانمان بەم پەندە جوانە خەلکی خۆیان نامۆزگاری
کردووە بەوێ خەلکی گوندو ناو چەو شاری خۆت خۆشتر بویت لە
خەلکی شوینیکی تر خۆ نەگەر کەموو کۆرپە کیش هەبوو هیشتا
لە خەلکی شوینی تر بۆ گوندو ناو چەکیان باشتەرن.

﴿ هەلگرتن بەردگەورە نیشانە ی نەهاویشتنیە ﴾

کەسانیک هەن لە کۆمەلگە هەمیشە بەرانبەر بەپرودانی کێشەو
گرفتەکان پەنا بۆ هەپەشەو ووتە ی ناشایستە و تۆلە کردنەو دەبەن
کە لە راستیشدا ئەو کەسە نین کە بتوانن هەپەشەکانیان بگەیهننە
سەریان بتوانن تۆلە بکەنەو، جا ئەم پەندە ئەو جۆرە کەسانەمان بەو
گونە یە پێ دەنا سینێ و پیمان دەلیت: (هەلگرتنی بەردی گەورە
نیشانە ی نەهاویشتنیەتی)

﴿ تیکہ لہ دہم وەردەوہبووک بکەفیکە داوان ﴾

بەشیوہ زاری دەر بەندیەکان بە پارو دەگوتریت (تیکە) ئەم
پەندەش تیکە ی کردۆتە نمونە یەکی جوان و دەلیت : ئەگەر پاروو
لە دەم کەوتە خواروہ بکەویتە کۆش باشترە وەک اوەی بکەویتە
سەر زەوی ، ماناکەیشی فراوانە و لە چەندین ڕوہە مانای خۆی
دەبەخشیت * ژنیکی میرد مردە بدریتەوہ بەگەنجیکی ناو بنەمالە ی
میردە کە ی خۆی باشترە لە کەسیکی تر * زەویەک کە دەفرۆشیت
بدریت بە خزمیک لە بنەمالە کە ی خۆی باشترە لە کەسیکی تر *
بەرھەمیکی کشتوکالی بدریت بە ھاوسی یان خزمیک باشترە لە
کەسیکی دوور ، * خێرو خیرات و سەدەقە بدریت بە ھەژاریکی خزم
باشترە لە ھەژاریکی بیگانە ، ئەمانە و چەندین مانای تر دەبەخشیت .

﴿ میوان وە ی بی سەگیکیش بە ی بی ﴾

ژانی سەردەمی جارانی خەلک ژیانیکى شیوە چەرمەسەری بوە و بەهۆی نەبوونی و نەداریهووە هەموو خیزانیک کەلو پەلی خەوتن و خواردن و پێدا ویستیهکانی ژیان تەنها بۆ ئەندامانی خیزانەکەى خۆی داوین بکات و نەیتوانیوە هەموو کەرەستەیکى زیادەى هە بیّت تالە کاتی هاتنی میوانی زۆردا پەکی نەکەوێت، دیارە ئەم پەندە باس لە خیزانیک دەکات کەلە کاتی هاتنی میوانیکى زۆر نەیان توانیوە وەکو پێویست خزمەتی هەموو میوانەکان بکەن، وادیارە میوانەکان جگە لە خۆیان کەریک و سەگیکیشیان پێ بووە، مالى خانە خوێ بە هۆی نەداریان نەیان توانیوە کەرو سەگەکەش تێریکەن، جا ئەم پەندە نامۆژگاریمان دەکات و پێمان دەلێت کاتیک کەبۆنە میوانی کەسێک پەچاوی بارو دۆخی ژیانیان بکەن و لە توانای خۆیان زیاتر داوایان لێ مەکەن بازۆر نەبنە ئەک بەسەریانەووە.

﴿ ئەگەر دار لاربووک سیبەرە کەیشی لاردبووک ﴾

ئەم پەندە ئەوەما پێ دەلت ئەگەر باوکیك خۆی خراب بیّت،
 کەسیکی ئاژاوە گیر و داوین پیس و ناکەس بەچەو نا پیاو بیّت
 هەموو سیفە تێکی تیا بیّت، ئەوا کۆرە کەیشی وەك خۆی پەرورده
 دەبیّت و هەمان رێچکەمی باوکی دەگریتهوه، خۆرەوشتی باوکی
 لە منداڵە کەیدا دووبارە دەبیتهوه، بۆیەش لە کۆردەواریدا بەدو شیوه
 وەسفی ئەو جۆرە کەسانە کراوه وەك (گیا لەسەر پنبجی خۆی
 دەرویتەوه) واتا باوک چۆن بیّت منداڵە کەشی وەك خۆی
 دەردەچیتەوه، تارادەیهك زانستیش پشتگیری ئەم بۆچونە دەکات و
 بۆماوەیی کاریگەری هەیه لەسەر گواستنەوهی سیفەتی باوک ودايك
 بۆ منداڵ.

﴿خوین بەخوین نیشوریاک﴾

باپیرانام لەم پەندەدا ڕینگە ی راستی ژیان و ناشتی و تەبایمان پێ
 نیشان دەدەن و دە لێن کاتێک ڕووداویکی کوشتن یان شەڕ یان
 ھەر ڕووداویکی تری ناخۆش لە نێوانتان ڕوویدا لە یەکتەر ببورن، چونکە
 پەنا بردن بۆ تۆڵە کردنەو ھەمیشە ناکۆکیەکان قوڵتر دەکات و
 وێژدا نیشتان ناسودە نابێت، باشترین چارەسەر ئەو ھەیه لەیەکتەر ببورن
 تاخەلکی تریش چاوتان لێ بکەن و چیدی کێشە ڕوونەدات لە
 نێوانتاندا. ئەم پەندە پشت ئەستورە بەبەنەماکانی ئاینی ئیسلام و
 نامۆزگاریەکانی.

﴿مالّ لەخوۋى نەبى مىۋانىشى بى﴾

ئەم پەندە (مالّ لەخوۋى نەبوو مىۋانىشى ھات) لە چەندىن
 دىۋى جىيا جىيا ماناۋ شىكارى ھەلدە گرېت:
 *گەنجى نۇمال كەرەستەى خەۋو خواردنى تەنھا بەشى خۆى و
 ھاسەرەكەى دەكات كەچى دوو خىزان بىنە مىزانى .
 *كەسىك نەخۆش و كەمدەرامەت و نەبوون بىت و خەلك خىرو
 زەكاتى بدەنى كەچى مانگا كەشىيان مردار بىتەۋە .
 * كەسىك لەگۈندىكدا پەيئىنچىبەرو كرېكارى خەلكەو نەبوون
 وكەم دەرامەتە و تەنھا يەك بزنى دەبىت كەچى گورگ كەلە
 پانەمەرىك دەدات تەنھا بزنى ئەو كەسە دەخوات .
 *ھەژارىك كەنان پەيدا كەردنى تەنھا لەسەر بازوۋى خۆيەتى
 كەچى لەكاتى كار كەردندا قاچى بشكىت يان دەستى بشكىت .

﴿پاساری خوەی هەست تاجەلاوی هەبووک﴾

لە شیۆەزاری دەرەبەندیەکاندا بەچۆلەکە دەلێن (پاساری) ،
 ٭بالتەدی پاساری گۆشتی زرکەمەو جەستەیهکی لاوازو بچوکی هەیه،
 ئەم پەندە برگی چۆلەکە کردۆتە نمونە پەندیکی بەسود تا پێمان
 بڵێت هەندیک کەس لەناو کۆمەلگەدا سودیان بۆکەس نا بێت و
 هەولێ چاکەو پیاوەتی نادەن و هەربۆیە ئەو جۆرە کەسە بە چۆلەکە
 شوپەینراوەکە خۆیان هیچ لەباردا نەبوون ناکرێ چاوەڕێ ی چاکەو
 پیاوە تیان لی بکریت.

﴿میوان ناوەخت نانی هالەسەرخوێ﴾

ئەم پەندە بەدوو جۆر لێك دەدرێتەوه:

* ئەگەر کەسێك لە کاتیکی درەنگ واتە کاتی ژەمە نان خواردن نەبێت و بێتە میوانی کەسێك ئەوا ئەگەر نان نامادەکردنە کە درەنگیش کەوت و لەسەرخۆ نان نامادە کرا ئەوا خانە خوێ بەرپرسیار نیە، چونکە میوانە کە خوێ درەنگ هاتووە خواردنە کەش لەسەرخۆ پێدەگات.

* ئەگەر کەسێك نێزیک ژەمی نان خواردن بووبە میوانی کەسێکی تر خواردنە کەیان هەرجیەك بێت خاوێن مالت بەرپرسیار نیە و میوانە کەش بەو خواردنە پازی دەبێت.

﴿کەشکیش برای دووہ﴾

دوو کەس یان دوو ھاوسێ یان دوو ھاوڕێ ھەلگری زۆر
خاسیەتی ھەکن جا چاک بیت یان خراب، کا تیک کە پرسیار لە
کەسایەتی یەکیکیان دەکریت بە ھۆی کەسەکی ترەوہ ئەو ساپییان
دەگوتریت کەشکیش برای دۆیە، واتە ھەردووکیان ھاو خاسیەتن.
* کەشک و دۆ دووبەرھەمنی شیرە مەنین لە کوردەواریدا
خەلکی گوندەکان و ڕەوہندەکان زۆر گرنگیان پێدەدا.

﴿شەرئەو دولە مەیارە ئەی کۆلە﴾

با پیرامان لە ڕێگەئەم پەندەوہ نامۆژگاریان دەکەن و پێمان
دەئێن ئەگەر کێشەیک لە نێوان دوو کەس یان دووینەمالە یان دوو
بەرەباب ھەبوو، ھەول بەدی ببیە لایەنگری لایەکیان کەبەھۆی ئەو
لایەنگریەوہ کێشەکە دەگوازییتەوہ بۆناو بەرەباب و بنەمالەیکە تر
واتە شەری ئەو مالانە مەھینە بۆ ناو مالی خۆت.

﴿ گاکەیکەمی کەر خوەیکەمی ﴾

زۆر جار بینو مانە کەسانیکى لە خۆبوردوو پیاو چاک و دلّ
 باش کە دە مریّت ناوو ناو بانگەکەمی یان سەروەت و سامانەکەمی بۆ
 براپەکی یان کورپیکى بەجێ دە مینیت کە شایستەى ئەو ناو بانگە
 نیەو ناتوانێ هەمان رۆژ ببینیت، ئەم پەندە تیمان دەگە یەنیت کە
 کەسانی باش و پیاو چاک زۆر جار دواى مردنیان پیاوەتى و
 سەروەتەکیان بە میرات بۆ کەسانیک بەجێ دەمینیت کە شایستەى
 ئەو پایەو پیاوەتى و پیا هەڵدانه نیە.

﴿وہویلہی پالہرکئی اللہ اعلم نسیت کئی﴾

ئەم پەندە بۆ ئەو کەسانە گوتراوە کە بەرەھایی بریار دەدەن،
مەبەست لە پەندە کە ئەوێە ناشیت بەرلە ڕوودانی کارێک بەرەھایی
بگوتریت ھەر ڕوودەدات ، چونکە ئەگەری ھەیە ڕوودەدات بۆغونە
زۆر جار وارێکە کەوتووە کەبووک نامادەکراوە ببێ بە خێزانی کەسیک
بەلام ڕووداویک یان ھەلۆ یتستیک بۆتە ھۆی ئەوێ بووک و زاوانەبن
بەھاوسەری یەکتەر ئەو خزمایەتیە ھەلبوہشیتموہ.بۆیە باپیرانمان بەم
پەندە جوانە ئەوہمان بەبیر دەھێننەوہ زۆر جار بووک پای لەرکیفی
ماین بووہ بەلام خودا تەقدیری وابووہ بوکە بەنسیبی زاوا نەبوہ بوہ
بە نسیبی کە سێکی تر.

﴿ساوہر لہئاوکہ ماین لغاوکہ﴾

نہم پہندہ بہ کہیبا نوہکاغان دہلّیت چیشتی ساوار نامادہکردن
و لینانی زور ئاسانہو کابان دہتوا نیت زو پئی بگہ یہ نیت ، بہ
تاییہتی بۆ نہو حالہتانہی کہ میوانی درہنگ وخت پرو دہکاتہ
مالہکانیان . تہنانت نہگہر لہگلّ گیشتنی میوان بۆ مالتیان
تامیوانہ کہ لہ نہسپہکہی دادہ بہزیت و نہسپہکہ دہ بہستیتہوہ
کہیبان و دہتوا نیت چیشتی ساوار پئی بگہ یہنیت.

﴿دہمی بہشیر سوتیاوہ فولہ ماستاوکہیک﴾

شیرو ماستاو دوو بہرہمی شیرہمہنین ہمدووکیان پہنگیان
سپیہ یہکیان بہگہرمی دہخوریت و نہوہی تریشیان بہساردی، نہم
دوو بہرہمی شیرہ مہنیہ کراوہتہ کرۆکی پہندیکی بہنرخ ، نہو
کہسانہمان پئی دہنا سینیت کہ پیشتر لہ کیشہیہکدا خہتابارکراوہ
بہلام ہمولّ دہدات لہ کیشہیہکی تر تئوہ نہگلّیت تا جاریکی تر
خہتا بار نہکریتہوہ.

﴿ماین نالکریاک باگیر پاہہ لگریک﴾

شیکردنہ وہی نئم پەندە جوانہ بۆدوومە بەست بە کارہاتوہ و دوو
 واتا دەگەییە نیت کە جوانی ماین چەند لەلای خەلکی بە تاییبەت لەلای
 سوارچاک و تفعەنگ چی زۆر بە نرخە بە گوێرە ی باگیر کەنەویش
 نازەلێکی ترە لە و جۆرە، بە لām نئم پەندە بە واتایەکی تاییبەتی بە کار
 ہاتوہ کە مەبەست نەوہ بووہ نافرەتیکی جوان جلیکی جوانی بۆکراوہ
 زۆر جوان بووہ لە بەری بەشیوہ یەك سەرنجی زۆر بەی خەلکی بەلای
 خۆیدا راکیشاوہ، لەھەمان کاتدا نافرەتیکی تر وتوہتی بامنیش نەو
 جلانە لە بەر بکەم بە لām نافرە تە کە بەھەمان جەوہ بەو شیوہیە جوان
 دەر نە کەوتوہ و نە بۆتە جینگە ی تیرامانی خەلک، جا بۆنەوہ ی نافرە تە کە
 تەریق نە بیئەوہ و بە خۆیدا نە شکیتەوہ پیشینان گوتویانە (ماین نال
 دە کریت باگیر پی ہەل دە گریت) .

﴿ نەگەر نەدىيا بياوم داركت دمردم لە ھەزرەت باوكت ﴾

شىكردنەو ھەو لىكدانەو ھەي ئەم پەندە مەبەست ئەو ھەيە كەوا
 پياويك ژنەكەي زۆر خراپ بىت ئىنجا خراپىيەكەي دەمەزەنى بىت يان
 مالان گەپى بىت يان ناشرىن بىت ، بەلام پياو ھەكەي زۆر كەس
 بە ھەزرەت ھەو ھەو بىت، بۆيە ئەم پەندە بە منالەكانى وتراو ھە لەلایەن
 ئەو كەسانەي كەوا ناھەزى داىكى منالەكان ھەو، بۆيەش ئەم
 قسەيەيان بە منالەكە وتو ھەوا بزانىت باوكى پىشتوتر چەند كەس
 بە ھەزرەت ھەو ھەو ھەو بەلام ژنەكەي واى كەردو ھەوا خەلك
 پياو ھەكەشيان لەبەر چاوبكە وىت .

﴿ نیش بە کیره مەلەرزەو کوسە مەترسە نیّبوک ﴾

شیکردنەوێ و لیكدانەوێ ئەم پەندە جوانە واتای ئەوێه ئەگەر
بەتەمای نیشێك بویت بیکەى نابیت بەلەرزە لەرزەو دلەراو کى
بیکەیت، چونکە ئەگەرلە نیشێکدا بە جورئەتەو بەژداری نەکەیت
ناتوانیت سەرکەوتوبیت ، ئەم پەندە هاندانە بۆئەو کەسانەى کەلە
کارو کردەوێکانیاندا زۆر قەلەق و دودلن هانیان دەدات کە باوەریان
بەخۆیان بێت و بەجورئەتەو کارەکانیان بکەن ، وەك ئەوێ
لەکوردەواریدا و تراوێ خۆ گێف کردنەوێ نیوێ غیرەتە، بۆیەش و تراوێ
نیش بە کیره مەلەرزەو کوسە مەترسە نیّبوک .

﴿ له کێودان ده‌ریکه ﴾

که‌سا نیک هه‌ن له‌ژیان دا به‌تایبه‌تی له سه‌و داو مامه‌له‌دا
 هه‌میشه دوو دل و به گومانن له زیان و قازانج و ئیراده‌ی مامه
 له‌کردنیان هی‌نده لاوازه که نه‌توانن مامه‌له‌یه‌کی دروست و بێ کێشه
 نه‌نجام بدن و هه‌میشه ووشه‌کانی (نه‌گه‌ر، په‌نگه‌، ده‌کرێ، ده‌شی)
 به‌کار ده‌ هی‌نیت بۆ نه‌وه‌ی له‌کاتی پێویست دا به‌تایبه‌تی له‌ حاله‌تی
 په‌شیمان بوونه‌وه بتوا نیت بلێت مامه‌له‌که‌م ته‌واو نه‌کردبوو، که
 پاساوه بۆ پاشگه‌زبونه‌وه. هه‌ربۆیه په‌نده‌که پێمان ده‌لێت مامه‌له‌تان
 راست و دروست بێت و خاوه‌نی بریارو قسه‌ی خۆتان بن.

﴿ تەرەکال چیه چال مەگرەوی بەمال ﴾

ئەم پەندە تایبەتە بە جوتیاران و پێیان دەلێت لە کاتی تۆو کردن دا (گەنم و جۆ چاندن) هەول بەن بۆ گەنم و جۆ ووشکە وەرد نامادە بکەن و پشت بە تەرەکال مەبەستن ، چونکە بەرھەمی ووشکە وەرد دوو هیندە ی ئەو زەویە یە کە بە شیوەی تەرەکال تۆو دەکرێت، ھەربۆیە پەندەکە جوتیاران تێدە گەییە نیت کە تەرەکال بە مال نەزانن، چونکە ئەگەر بیکەنە چالیشەوە توانای بەرگە گرتنی نیەو دا نە وێڵەییەکی زەعیفەو زەرد دەبێت یان بۆگەن دەبێت.

﴿ وشکە وەرد لەبان بەرد خاوەندی نیکیەکە نامەرد ﴾

لێکدانەوهی ئەم پەندە لەبەرەمبەر ئەو پەندەیی پیشو تر و تراوە
 کە باسمان کرد، بۆیەش وای تراوە وشکە وەرد ئەوێه کە سالی پیشو ئەو
 کەسە کە زەویە کە ئەکاتە کشتوکال زەویە کە خۆی دەکێڵێت
 بۆ ئەوێه بە درێژای زستانی ئەو سالی باران لێی بدات و ناوی پێویست
 هەڵ بگرێت بۆ سالی داھاتو ئەگەر وشکە سالی بێت بتوانێت بەرو
 بۆمە کە خۆی بدات بە دەستەو، ئەمە پێچەوانەی تەرە کالە کە
 دەوترا تەرە کال بیکەیتە چال مەبگرە بە مال، ئەگەر بەراوردێک
 بکە بەم پەندە ئەو زۆر لە جوتیارەکانی ئەم سەردەمەش ئەو
 سیستەمی داچاندنەیی پیش خۆیان پەیرەو دەکەن کە واسالێک دە
 کەنە وەرد سالی دواتر دانەوێڵەیی وەک گەنم و جۆو جۆرەکانی تری
 کشتو کالی لێدە چەنن.

﴿ لہ عاقلّ عہ قلّ وەرگر لہ بیّ عہ قلّیش ہەر عہ قلّ وەرگر ﴾

ہمموو کەسیک کەلە دایک دە بیّت تەنانەت گرو گالّ و دایەو
بابەش نازانیّت، بەلام لەگەڵ گەورە بو نیداو بە ھۆی ئەزموونی دەورو
بەرو خەلکی ترەو دە بیّتە خاوەنی ژیری و ئەقلی خۆی ، ئەم
پەندەش پیمان دەلیت ژیری و ئەقلّ تەنھا لە پیاوی ژيرو ناقلّ وەرنا
گیر یت بەلکو لە بیّ ئەقلەکانیش وەرە گیریت، لە پیریکیان پرسو
چی فێردەبیت لە بیّ ئەقلّ؟ پیرەکەش لەولامدا گوتیوەتی ھەرکاریکی
نەشیاو و نەگونجاو کە بیّ ئەقلینک نەنجامی دەدات تۆ وانەیەکی لی
فێر دەبیت و فێردەبیت کەھەمان ھەلەمی بیئەقلە کە دووبارە
نەکەیتەو.

﴿ دهیک له نالّ و دهیک له بزمار ﴾

با پیرانمان ههه پهن دیکیان ریکه خستییّت نامانجیان لی ی
 نامۆژگاری و سود وهه رگرتن بووه، یه کیکی تر لهو پهن دانه (له نالّ
 ده دات و له بزماریش ده دات) ئهم پهن ده تایبه ته بهو که سانه ی له یه که
 کاتدا دوو هه لۆیستی دژ به یه که ده نوینن بۆ نمونه له کاتی بوونی
 کیشه ی نیوان دوو کهس یان دوو بنه ماله دا هه ردوو. لایان به خاوهن
 ماف ده زانیت ، ده چیتته لای هه رکامیکیان ده لیتت تۆ له سه رمافی
 خۆتی به مهش له جیاتی چاره سه رکردن کیشه که ئالۆز تر ده کات.

﴿ لۆمە ی کەس مە کە کە خوەت نەتوینی

نەیننی خوەت بپاریزی ﴾

واتای ئەم پەندە بە نرخە مەبەست ئەوێه کە تۆ خۆت کەسیک
بیت قسەت لە لا گیر نەبیت نەتوانیت نەیننی خۆت بپا ریزیت، ئەوا
لۆمە ی کەس مە کە کە نەیننی تۆیان نەپاراست، چونکە خۆت ئەو
کەسە نیت کە جیگای متمانە ی ھاوڕێکانت بیت بۆ ئەوێه بتوانن
نەیننیەکی خۆیان ت لا باس بکەن ئەو لە بەرام بەردا چۆن چاوەڕێی
ئەوێه دەکەیت کەوا نەیننی تۆ بپاریزن.

﴿سەگ دز لە مالیان بەبۆلە بۆل دەرچوک﴾

نەم پەندە ئەوەنیشان دەدات کە خەڵک نیک هەن هەزارو کەم
دەرامەتن و توانای خۆ بۆتویان نیه تەنانهت لە هەزاریدا سەگێکی
دز سود لە مالیان وەرناگریت بەهۆی هەزاری ماله‌که‌وه، پەندەکه
پووده‌کاته خەڵک و هەزارانیان پێ دەنا سێنیت تا دەوله‌مەندەکان بی
ناسن و هاوکاری بکەن.

﴿بە میغنجیر وەتن راوا چی بەعه‌ردا،

وەت لەتاو سەرم﴾

هەر پەندێک لەپەندە کوردیه‌کان بۆ مەبەستێکی تایبەتی یان
زیاتر گوتراوه، نەم پەندەش ئاراستەیی ئەو کەسانە کراوه کە کاریک
دەکەن بەویست و ئاره‌زووی خۆیان نە بیت، بەلکو لە ژێر نا چاریدا
ئەو کارە ئەنجام دەدەن، نا چاریه‌که‌ش یان لەبەر لۆمەیی خەڵکیه‌ یان
لە حاله‌تی برسێتی یه‌ یان لەبەر خاتری خزم و دۆستیکه‌. هەندێک
جار ئەنجام دانی ئەو کارە تەنها قازانجی بۆکه‌سیک هەیه‌ بەلام
که‌سیکی تر لە ژێر ناچاریدا بەبێ ویستی خۆی کاره‌که‌ مەیسەر
دەکات.

﴿ شەرپ دان سوبزی باشتەرە لە خێردان ئیوارە ﴾

باپیرانی کورد هەمیشە بەم پەندە نامۆژگاری نەوێکانی
خۆیانیان کردووە کە هەول بەدەن هەرکاریک کە لە پیشیانە دانی بەیان
نەنجامی بەدەن تەنانت نەگەر قازانجی کەمتر بێت باشتەرە لە کاتی
داننێواران، چونکە پیاوێ ژیرەکان هەمیشە نەوێیان لە بەرچاو بوو
داننێواران هەرچەند کاتژمێریکەو شوو دا دیت و پەنگە نەو کارە
بیانەوێت نەنجامی بەدەن نەتوانن بەباشی بەرپۆوی ببەن.

﴿ زانایک بایک لەت باشترە لەوەی

نەزانیک خزمەتت بکەیک ﴾

نەم پەندە واتایەکی بەنرخ بەدەستەوه دەدات و دەری دەخات کە
 باپیرانغان درکیان بەو راستیە کردووه کەنەوهی مرۆڤ دەگە یەنیت
 بەئاوات و ئامانجەکانی زانست و زانیاریە هەربۆیەش لەم پەندەدا
 پێمان گوتراوه (زانایەک لیتبەدات باشترە لەوەی نەزانیک خزمەتت
 بکات) واتە دوو ژمینیکی زانا زۆر باشترە لە دۆستیکی نەزان چونکە
 کە سێک نەگەر دووژمنیش بیت بەلام کەزانا بوو ئەوا سودی بۆ
 هەموو کۆمەڵگە دە بیت، بە پێچەوانەوه کەسی نەزان نەک هەر
 سودی بۆ خەڵک نا بیت بەلکو بە هۆی نەزانینەوه زیانیشی بۆخەڵک
 دە بیت.

﴿ ئەوەی بەتەمای مارەل بوو ﴾

بەبێ شیم سەرنەیکەوه ﴿

زۆرکەس هەن لە ناو کۆمەلگادا هەمیشە لە راپەراندنی ئەرك و
 فەرمانی رۆژانەو کاری ھەرەوھەزی خۆیان دەدزنەو و دەیانەوێت
 خەڵکی تر لە جێی ئەوان ئەو کارە بکات تەنانەت بۆکارو. باری
 خۆشیان وا فێر کراون کە کەسیکی تر ئەو کارەیان بۆ جێ بە جێ
 بکات ، بەلام ئەزموونی با پیرانمان سەلماندوویەتی ھەر جارێک و دوان
 کاروو بار لە جێی ی کە سێکی تر مەیسەر دەکرێت سەرەنجام کارە کە
 وەك خۆی دەمێنیتەو و تەنھا کەسە کە خۆشی زەرەر مەند دەبێت
 ھەربۆیە ئەم پەندە دەلێت (ئەوەی بەنیازی مالتی تر بێت ئەوا
 بەبرسیەتی سەردە نیتەو).

﴿ ئیش ئیمروو مەخەرە سووبزی ﴾

کاتی خۆی جوتیارێک لە کاتی پیگەیشتنی بیستانەکەى دەیه
وێت لە گەڵ ماڵ و منداڵەکەى بیستانەکە برن و بینێرن بۆشار، ئەو
پۆژە خۆى لە دۆلى خۆیدا دەلى: دەى سبەى بیستانەکە دەپرن، کاتیك
باوکی جوتیارەکە دەچیتە ناو بیستانەکە دەپوانییت زۆربەى
بەرەمەکە رزێوە نینجا بە کۆرەکەى دەلى: ئیشی ئەمپۆ مەخەرە
سبەینى. هەلبەتە ئەم پەندە بەسەر تەواوى کارو بارى ژيانى
نیستاش هەردە گونجییت و فیرمان دەکات هەر کارێک ئەگەر ئەمپۆجى
بەجى ی بکەین زۆر باشتەر دەبییت لە سبەینى.

﴿ خزم خەراپ وەك گۆون قۆرە بپرمەى بەى مرم نى
بپرمەى تەكەى دىاك ﴾

لێكدانەووە شیکردنەوێ ئەم پەندە بەنرخەو پڕواتایە مەبەست
ئەوێهە کە مرۆڤ هەرچەندى چاك بێت لەناو كۆمەلگادا رێزىكى
تایبەتى هەبێت خاوەنى كەسایەتییەكى تایبەتى بێت، بەلام
كەخزمىكى خراپى هەبوو بوە ماىەى كێشە بۆ خۆیو كۆمەلگا ئەوا
ئەو كەسەش هەست بەو دەكات بەو خزمە خراپەىو توشى كێشە
دەبێت بنەمالە كەیشى گێرۆدەدەبن پێیووە بۆیە وتراوە خزم خراپ
وەك گۆنى قۆر وایە، چونكە گۆنى قۆرۆر بە نازارە و عەیب دارە
دایم خاوەنەكەى هەست بە عەیب دارىك دەكات لەناو خەلكدا
ئەگەر ببیریت پێى دەمریت، چونكە گۆون یەكێكە لە
ئەندامەسەرەكیەكانى لەشى مرۆڤ ئەگەر نایشى بریت تەكەى دیت
لەكاتى رۆشتندا وەلەناو مەجلیس و باندا بۆیە ئەو خزمە خراپەش بەو
شوبهێنراوە.

❖ بەدەرزىن بالەخوھت ئىنجا بەگىندوۋىژ بالەخەلەك ❖

دەربەندىيەكان بەدەرزى دەلەين (دەرزىن) و بە (شۈژىن) يىش دەلەين (گىندوۋىژ) ھەردوۋىكىشى بۆكارى درومان بەكار دىت، بەلام دەرزى بۆدوۋىرىنەۋەى جل و بەرگ و شوژنىش بۆدوۋىرىنەۋەى جوال و گۈنيە و بەرە و تىپ بەكار دىت، ئەم پەندە دەرزى و شوژنى كىرەۋتە رەمىزى ويژدانى مەۋۇ و ناگادارمان دەكاتەۋە ھەركا تىك ويستمان زىيانىكى گەۋرە (بە بى ھۆ) بە يەكەك بگە يەنە بەرلەۋە زىيانىكى بچوك بە خۇمان بگە يەنە تاهەست بگەين لىدانى زىيان لەخەلەك چەندە بە نازارو ناخۇشە، كاتىك خۇمان ھەستمان كىرە زىيانمان كىرەۋە و نازارمان پى گەيشتەۋە ئەو سا دەست بۆ زىيان گەياندىن و نازار گەياندىن بۆخەلەكى تر درىژ ناكەين.

❖ دەرزىن لەچەو خەلک دووینىک بەس گوندوژلەچەو خوہى نى وىنىک ❖

ھەموو مرۆڤىك لەژياندا توشى ھەلەو كەموو كۆپى و ناتەواوى
دەبىت، بەلەم ئەو گەرنەگە زوو درك بە ھەلەكەى خۆى بىكات و ھەمان
ھەلە دووبارەش نەكاتەو، ئەم پەندە زياتر ئاراستەى ئەو كەسانەى
كە خۆيان خاوەنى ھەلەوكەموو كۆپى زۆر گەورەن بەلەم ھەلەو كەموو
كۆپى خۆيان نابىنن لە ھەمان كاتدا ھەلەكەى بچوكى خەلکى تر
بەباشى دە بىنن و قسە یشى لەسەردەكەن، بۆيە ئەم پەندە پىمان
دەلەت بەرلەوہى ھەلەى كەس بىننى ھەلەى خۆت بىننەو ھەول دە
چاكى بكە.

﴿مەمك دايك خۆگەزە﴾

مەرۋقە ژىرەكانى سەردەمانى زوو ئەو كەسانەيان ناسىۋە
 دەستىشانىيان كىردۈە كەبى گۈى دانە ھىچ بە ھايەك و بى گۈى دانە
 پادەى خىزمىيەتى و دۆستايەتى و مەرۋ دۆستى كەى دەستىيان پىروات
 زىيان بەو كەسانە دەگەيەنن كەلە دل و دەروونى ئەو جۆرە كەسە جى
 ى نا بىتتەۋە، بە واتايەكى تر لە ناو كۆمەلگەدا كەسانىك ھەن بى
 سلىمىنەۋە لە بۆسەدان بۆ زىيان گەيانندن بە ھەمۋو كەسىك تەنانەت بە
 براو خىزم و ھاۋرىشيان بىت بەو مەرجەى ئەو زىيان گەيانندن كەمىك
 لە قازانجى خۇيان بىت.

﴿خێر بە خوێش نەك بە دەروێش﴾

لێكدانەوێ شیکردنەوێ ئەم پەندە جوانە مەبەست ئەوێهە کە
 مەرۆڤ ئەگەر خێریکات یان چاکەیکە بکات لە گەڵ کەسە نزیکەکانی
 خۆی بیکات باشترە لەوێ بیداتە دەروێشێک کە قەت نەیدی بێ و
 نە ی ناسیت، ئەم پەندە چەند لێكدانەوێهەکی بۆکراوە بەلام ئەوێ
 زیاترگۆنجاوە ئەوێهە ئەگەر شتێکت کردە خێر لە مالی خۆت هەول
 بەدە بیدەیتە خزموو کەسەکانی خۆت یان جیران و هاو سینکانی خۆت
 بەمەرجێک هەزاربەن و خێریان پێ بشیت، چونکە ئاینی نیسلامیش
 جەختی لەوێ کردۆتەوێ کەوا خێر بیدەیتە خزم و جیرانەکانی خۆت
 گەورەترۆ باشترە لەوێ بیدەیتە کە سێکی دوور بۆئەوێ بەس پیت
 بڵێن کابرا خێری کردوێ.

﴿خۆسەردان قەبرسان نەکردییت﴾

لێکدانهوهو شیکردنهوهی ئەم پەندە جوانە واتای ئەوهیه کاتیک
 بچیتە مالتیک لەدوای سەلام کردن و هەوال پرسی خاوەنی مāl فەرو
 دەکات بابچین لەژۆرهوه دابنیشین چایەک قاوهیەک بخۆین، بەلام
 میوانەکە دەلێت بەخوا هیچ لێ نا نین لەولامدا خاوەن مālەکە خانە
 خوی یەکە دەلێت خۆ سەردان قەبرسان نەکردییت ئەمە بەو واتایە
 دیت کەوا لەکاتی سەردانی کردنی قەبرساندا هیچ شتێک لە گۆرستان
 وەرناگریت تەنیا وەک فەرامۆشیەک بۆدلت سەردانی دەکەیت.

﴿حساب راسال سہختہ شایہت راپیاو چہفتہ﴾

شیکردنہ وہو لیکندانہ وہی نهم پهنده جوانه، واتا حساب راگرتن
 له نیتوان وهرزه کاندای بۆسالتیکی سہختہ کهنه سالتہ باراناوی بیت یان
 سالتیکی وشکه سالتی بیت که له لایهن پیاوه دنیا دیده به ته مه نه کانه وه
 پیش بینی ده کراو حسابی خو یان راده گرت به حسابی نه ورۆز یان
 که لاویژ هه لاتن، به لام شایهتی دان بۆپیاوی خراپ کاریکی باش نیه،
 واتای نه وه یه که پیاویکی لابه لاو بهی وه عد و درۆزن هه رکاتیکی
 له که لیا مامه له یه که بکهیت لازمه به شایه دیو به ناشکراییکه ی چونکه
 له هه موو کاتیکی جیگای گومانه بۆیه پیشینان بهم وته جوانه نهم
 دوو شته یان به راورد کردوه.

﴿پرزکم قسہست بہس سہرزمانم بۛہست﴾

لیکدانہوہی ئەم پەندە بەنرخە واتای ئەوہیہ کەلەناخدا زۆر
 قسەم پێیە دەری بېرم کەلەناخەوہ پەنگی خواردوہ بەلام ناتوانم دەری
 بېرم ، چونکە قسەى حق هەندیک ناخۆشە و تنى چونکە زۆر کەس
 دلگران دەبن بەتایبەت ئەوانەى کە کارو کردەوہ کانیاں نابەجێن لە
 حق دەترسن، بۆیەش و تراوہ سەرزمانم بۛہست، و اتا لەزمانى خۆم
 دەترسێم بیدرکێنم بەلایەکم بۆدروست بێت، چونکە پێشینان وتویانە
 ﴿ زمان بەلای سەرە﴾ واتا زۆر بەى کێشەکانى توشى مەرۆڤ دەبن
 لەسەر زمان و جۆرى قسە کردنە.

﴿ پێوی خوەی نیچی بە کوناوہ هەژکیک بە ستابی بە کلکیەوہ ﴾

لێکدانەوہ و شیکردنەوہی ئەم پەندە جوانە بەچەند واتایەک هاتوہ
لە کوردەواریدا بۆ ھەرنار چەیک و گوندیک بە مانایەکی تایبەتی
هاتوہ بەلا بە شیوەیەکی گشتی واتای ئەو دەگەیە نیت کە کەسیک
بۆخۆی بە حالە حال لە شوینیک جیگای بۆیکەنەوہ یان نیشیک
بۆیکەن، ئەوا ھەستیت کەسیکی تر لە گەڵ خۆیدا ببات بۆنەو شوینە،
یان خۆی ئەو نەندە خۆشەویست نەبیت لەلای بنەمالەیک بەخاتەر گرتن
بیبەنە شوینیک یان میوان داریک کەچی ئەو کە سیک نامۆ یان
کەسیکی نەشیاو لە گەڵ خۆیدا ببات بۆ میوانداریکە بۆیە لە
کوردەواریدا ئەم ووشە جوانانە ی پێ و تراوہ.

﴿کیسه ی به تال راست نی وستیك﴾

واتاو لیكدانهوی نهم په نده جوانه مهبست نهویه كه نه گهر
کیسه یهك هیچی تیانه بیټ قهت راست راناوه ستیت، نه گهر پیاویك
تهواو کامل نه بیټ هر فیلی لی ده کریت، نه گهر پیاوه كه
سهر كرده ش بیټ یان كه سیكي ناسایی نه گهر كه سیكي تهواوبه توانا
نه بیټ نهوا له نیشیكدا هرلار ده بیټ به جوانی نایكات یان
له كارنكدا هه لیهك هه رده كات.

﴿گای پیرو ههوسار سویر نهو ه تیون﴾

شیكردنهوهو لیكدانهوهی نهم په نده جوانه، مهبست
نهویه كه پیاویكي پیرو سهر و ریش سپی به لام عه قلی منالانه و دايم
هر خه ريكی سهر رهش كړدنهوهو خوړيك خستن بیټ له جياتی نهوهی
پیاوی كزړودانیشتنه كان بیټ، نهم جوړه پیاوه له كورده واری خو مان
به نیستاشه وه زوړن بویه بهم وته جوانه ناماژه یان بؤكردوون، چونكه
گایه کی پر پیویستی بهوه نیه ههوساری سوری بؤكه کی تازه.

﴿ کرده‌ی پەشیمان بی نه‌که نه‌کرده‌ی پەشیمان ﴾

واتاو شیکردنه‌وه‌ی نهم پهنده جوانه مه‌به‌ست نه‌وه‌یه که‌کارێک
هاته پێشت بیکه‌یت باشتره له‌وه‌ی گوێی پێنه‌ده‌یت و به‌هه‌ند وه‌ری
بگرت ، به‌لام دوا‌ی تی پەربونی ماوه‌یه‌ک پەشیمان بیت‌ه‌وه‌و بلیت
خۆزگه نه‌نجام نه‌دا، نه‌گەر نه‌و کاره‌ی هاته‌پێشت هه‌زیشتی لی نه‌یه
نه‌نجامی به‌ده‌یت هه‌ول بده هه‌ر بیکه‌یت، چونکه نه‌گەر له‌کاتی خۆیدا
نه‌نجامی نه‌ده‌یت دواتر پەشیمانی هیچ سودێکی نه‌یه، هه‌ربۆیه
له‌کۆرده‌واریدا به‌م پهنده جوانه گوزارشتی لێکراوه .

﴿لەھەمووخەزانيك ھەس كۈھ﴾

واتاۋ شىكردنەۋەي ئەم پەندە جوانە مەبەست ئەو كەسانەيە كە
لەھەموۋىشىك خۇيان ھەل دەقورتىنن بەيى ئەۋەي كەس پرسىيان پىي
بكات ، ئەۋجۆرەكەسانە خەزىيان بەۋەيە لەھەموۋكىشەۋ گىرتىك
ۋروداۋىك بەژدار بىن ۋ قەسەي خۇيان ھەيىت بۆيەش بەم شىۋەيە پىيان
ۋتراۋەلەلەيەن پىاۋە بەتەمەنەكانەۋە، چونكە ئەگەرسەيرىكەيىن
(ھەسكو) ئەۋشەيە كەبەدەستى كابانەۋەيە لەزمانى سۆرانى پىي
دەلەين كەۋگىر كابان دەي كات بەھەموۋ مەنچەلىكدا بۆنەۋەي خواردن
يان شىۋى پىي تىبكات .

﴿وەك هەوجار زبارةست﴾

واتاو شیکردنەوهی ئەم پەندە جوانە بەو کەسانە و تراوە کەوا
 هەر پۆژەو لە نیشی کەسیکن ئینجا بەزبارة بیّت یان بەتەنیاپی ئەو
 جۆرە کەسانە لە بەر نیشی خەلک ئاگایان لە نیشەکانی خۆیان
 نەماوە، بۆیەش پێشینان بەم شێوەیە بەراوردیان کرددووە، چونکە هەو
 جاری زبارة دايم لە نیشی خەلک بوو ئەو دەی برد بەیانی سرە
 ئەمی تریبوو کابرای خاوەن هەوجار بەر خۆی نەدە کەوتەوه تا کارەکە
 خۆی بەهەوجارە کەبکات.

﴿جیک ئاگر لەی نەسوتیک

دویکەل لەی هەل نۆ لستیک﴾

واتای ئەم پەندە جوانە ئەگەر کەسێک یان لایەنێکی سیاسی یان
بنەمالەیهک ئەگەر جینگای گومان نەبن ئەوا چۆن خەلک لەخۆیانەوه
زەندی خراپیان بۆدەبەن، دیارە ئەو بنەمالەیه یان ئەو کەس و لایەنە
ئەو جۆرە کارەیان لێ دەوێشێتەوه بۆیە بەو جۆرە باسیان دەکرێت،
چونکە خۆمان باش دەزانین ئەگەر ئاگر لە شوێنێک بسوێتێت دوکەلێ
لێ هەڵدەستێت.

﴿ غەمەل كەرت بىرىك تەكبىر كەرت نەمىرىك ﴾

ئەم پەندە ئەو راستىيەمان بۆ ئاشكرا دەكات كەلە ولات و تەنەت لە ناو خىزا نىكىش زىانى مردنى كەسى ژىرو تەكبىر چى و ئەوھى پلان و بەرنامەى رۆژانە دادە رېژى و پىاويكى ژىرو دانايە زۆرگەورەترە لەمردنى ئەوكەسەى كەئەركى بە خىوكردى مالىكى لە ئەستۆ دايە واتە مردنى كەسىكى ژىر و خاوەن تەكبىر شوپنە وارى مردنەكەى زۆر گەورەترە كاريگەرترە لەمردنى ئەو كەسەى بە خىوكردى خىزانىكى لەئەستۆيە.

﴿ دەست گەلە لەناو ئىشتا بووك ﴾

بەس لەناو خواردنئا نەبووك ﴿

ئەم پەندە ئاموژ گارىمان دەكات بەوھى لە كاروبارى جوتيارى و كارى رۆژانەى خۆمان پەنا بۆ ھەرەوھەزى بېيەن ، چونكە دەستى ھەرەوھەزى ھەمىشە كارەكان باشتەر پادە پەريئىت و لەكاتى خويدا تەواو دەبن و سود دەگەينەن ، باپىرانمان ووشەى (گەلە) يان كردۆتە واتاى ھەرەوھەزى و بۆئەوھى بايەخى پەندەكەمان لازياتر بىكەن گوتويانە ھەرەوھەزى تەنھا لەنان خواردن نە بىت ئەگىنا لە ھەموو كاريك سەرکەوتو دە بىت.

﴿ سەگ سفرە ھەر بەخاوەند خوێی ھەپیک ﴾

دە شیت نەم پەندە واتاکە ی بۆ ئەندامانی خێزانتیک یان خێلنیک
یان گوندو شارنیک یان نەتەوێکی بگۆنجین، نەم پەندە (سەگ) ی
کردۆتە ڕەمزی ئەو کەسانە ڕەفتاریان خراپەو ھەموو خراپەکەشیان
بۆخزم و کەس و کارو نەتەوێ خۆیانە نەک خەلکی تر، لەکوردەواریدا
سفرە بەو کەسانە گوتراوە کە منەتیان بەو چاکە یە نیە کەلە گەلیان
دەکریت پەندەکەش واتای کەسی بێ وەفا سفرە (سپلە) ی کردۆتە
نۆنە ی خراپێ کۆمەلگا.

﴿ خوارزای خوێری ھەر بەخارووی خوێ دوویریک ﴾

لەکۆمەلگای کوردیدا بە ھۆی بەتینی پەییوەندیە کۆمەلایە
تیەکانەوێ خال و خوارزا لای یەکتەر خۆشە ویست بوون و پەییوەندیان
بە ھێزیو ، بەلام ھەندیک کەس لەم ڕێسا کۆمەلایە تیە دەردەچن و
دەبن بە کەسیکی خراپ، نەم پەندەش ناراستە ی ئەو خوارزایانە کراوە
کە بەکەسی تر ناوێرن و گێچەل تەنھا بە خالی خۆیان دەکەن ئەویش
لەبەرئەوێە خال ھەمیشە لەبەر خاتری خوشکەکە ی دەستی نا چیتە
خوارزاکە ی ھەریوێە بەو جۆرە خوارزایانە گوتراوە خوارزای خراپ.

﴿هەرچەند ریسمە ی هەر دبوو کەوێ خوری﴾

واتاو شیکردنەوێ نەم پەندە بەنرخو جوانە مەبەست نەو
 کەسانە یە کە زۆربە ی کات لەقسە و اتاکە ی تیناگەن بۆیە کەسێ
 بەرامبەر نەگەر قسەیان بۆیکات لەبەرامبەردا نەو کەسە ی واقسە ی
 بۆدەکریت تینەگات یان گوێی پینەدات نەوا پێی دەلێن هەرچەندی
 ریسمە ی هەردبوو کەوێ خوری واتا من چەندی نامۆژگاری تۆدە کەم
 بەلام تۆلە گوێی ناگریت، بەمانایەکی تریش دیت کەسێک هەر
 خەریکی چاک کردنی کیشە و گرفت و کاروباری بنەمالە یە کە بیت ،
 بەلام یە کێک لەو بنەمالە یە ئیشە کە ئالۆز تریکات و هەر خەریکی
 نانەوێ کیشە بیت، نەوش پێی دەلێن هەرچەندی ریسمە ی
 هەردبوو کەوێ خوری.

﴿کەرباری بڕنەو بوک هەرگورگ خوەیکە ی﴾

میژووی هۆنینهوهی ئەم پەندە بۆ ناوەرستی سەدهی بیست
 دەگەریتەوهو پیاوه ژێرو داناکانی دەر بەندی بەم پەندە گوزارشت لەو
 کەسانە دەکەن کە لە ناو کۆمەلگا ئەگەر هەر پەلەو بەرپرسیاریتیهکیان
 بخریتە ئەستۆ بەهۆی ئەفامیانەوه ناتوانن بەئەزکی سەر شانی خۆیان
 هەستن و خزمەتی گوند و ناوچەو ولاتی خۆیان بکەن، ئەم پەندە
 چەکی بڕنەو بە پەلە و بەر پرسیاریهتیهکە چوینراوه کەرەکش بەو
 خەڵکانە چوینراوه کە ژێرو دانا نین لە بەکار هێنانی هەر پەلەو
 پۆستیک کە پێیان دەدریت.

﴿ پشت بای بەبەردەوه ﴾

نەك پشت بای بەنامەردەوه ﴿

لەكۆردەواریدا نامەرد بەو کەسانە گوتراوه کە هەمیشە لە
یەکلا کردنەوهی هەركێشەو گرتیک ڕوو بەڕوو ڕەفتارناکەن و بەلکو
پەنا دەبەن بۆ زیان گەیاندن لەکاتی خافلیداو لەپشتەوه خەنجەری
ژەهراوی خۆیان لە جینگە ی کاریگەر دەوێشین، بۆیە ئەم پەندە
نامۆزگاریمان دەکات و پێمان دەلێت هیچ کاتیک تەنانەت لە کاتی
لیقەو مانیشدا هانا بۆ خەلکی نامەرد مەبەو پشتی پێ مەبەستە ،
چونکە هەركاتیک بەدلی ئەو نە جولایتەوه لەدواوه زیانت پێ دەگە
یەنێت.

﴿نە کورائو بکە بەرەز نەناکەس بکە بەکەس﴾

لە شیوەزاری دەربەندیەکاندا (کورائو) واتای شوینیک دەگە یە نیت کە ئاوێکی کەمی هەیە و پیتی دەلێن کوێراو کەتوانای دابین کردنی ئاوی تەواوی نە بێت بۆ ئاودانی ڕەزوو باخیک، لەم پەندەدا کەسی ناکەس وەک کوێراو لێکدراوەتەو واته پشتی پێ نابه ستریت لەکاتی تەنگانەدا بە تاییبەتی ئەو کاتە ی کە کەسیک کاری دەکەوێتە لای ناکەسیک هەربۆیە پەندەکە ئامۆزگاریمان دەکات و دەلێت ناکەس لە خۆتان مەکەن بەکەس.

﴿ئەگەردار لاریبووک سیبەرەکەیشی لاردبووک﴾

لەناو کرمەلگادا زۆر کەسمان دیوە کە نسیکی خراپ و شەڕانگێزو دەست و دەم پیس بوو و لای خەلک خۆشەویست نەبوو هەمان کاتدا کچەکە یان کۆرەکە هەلگری هەمان خاسیەت و سیفاتی باوکی بوون جا پەندەکە بەو جۆرە کەسانە دەلێت (ئەگەر دار لار بێت سیبەرەکەشی لار دەبێت.

﴿ ھەمووشت لەباریکی پسیك ﴾ بەس زۆلم لەئەستویری پسیك﴿

واتاو شیکردنەوهی ئەم پەندە ئەوهیه ھەموو شتیک تا تەنک
نەبیّت یان تەواو باریک نەبیّتەوه ناپسیّت نابیّت بەدوو کەرتەوه وەک
ئەو پەندە دی دەلیت بەرە لەلای نەکیەوه دەدریّت، بەلام بە پێچەوانەوه
مێرد واتا پیاو لەکاتی بە قووەتی و ھێز ئەو کاتە بە قووەتە ھەموو
ئیشیک دەکات حساب بۆخۆی ناکات کەوا ئیشیک نەکات زەرپە
بەلەشی بگەیه نیت، ئەو کاتە مەترسی ھەیە کەوا بپسیّت، چونکە
زۆر کردن لە خۆت لەنیشدا کاری گەری خراپی ھەیە لەسەر لەشی
مروژ، بەواتایەکی تر زۆر حکومەت و دیکتاتۆرمان بینی لەکاتی
بەھیزی و ھەرپەتی مەغرور بونی سەرکردەکان دەولەتەکیان لە
ناوچە ئەوەندە زالم و زۆرداربوونە بەرامبەر میلەتەکیان خەلکیش
لێیان ھەستاوەوەک (سەدام حسین، حوسنی موبارەک، زینل عابدین،
بەشار ئەسەد، منو

عەمەر قەزافی) و چەندانی تر.

﴿ بەرگ نیکەیکەت دووان ﴾

بەس کەیکەت یەکیک لەناو ھەوان ﴿

ئەم پەندە بەو کەسانە گوتراوە کە زۆربەی کات لە کۆڕو دانیشتن
و دیوہخاندان و گەورەیی و ڕیش سپیستی کۆمەڵە خەلکیک دەکەن و
خەرکی چارەسەکردنی کیشەیی کۆمەڵایەتین، جا پەندەکە بەو کەسانە
دەڵێن لەو کاتانەدا پێویستە جل و بەرگتان ڕێک و پۆشتە بیت نەک
شیوہیەکی ناریک، ھەربۆیە پەندەکە دەڵێت (بەرگ ناتکات بەدووان
بەلام دەتکات بە یەکیک لە ناو ھەمووان)

﴿ پارێزی لەدەست شکیاو بکە ﴾

با پیرانمان بەھۆی ئەزموونی زۆریانەوہ زانیویانە کەزۆر نەخۆشی
ھەن لە مەروڤیەکەوہ دەگوازییتەوہ بۆ مەروڤیەکی تر ھەربۆیە بۆتەوہی
خەلک دوور بیت لە توش بوون بەنەخۆشی و خۆپاراستن و خۆتەریک
گرتن لە نەخۆشیە کوشندەکان لایان ئاسایی بیت نەک شەرم و عەیبە
بیت لایان گوتویانە (پارێزی لەدەستی شکا و بکە).

﴿ داریک بەری پام نەبۆک سێ بەریشی نی بۆک ﴾

لێکدانەوێ شیکردنەوێ ئەم پەندە جوانە بەچەند مانایەک دێت
 بۆهەرکەسیەک یان بنەمالەیک بەگۆڕە ی رۆداوەکان لێکدانەوێ
 بۆدەکەن و بۆکراوە، بەلام زیاتر ئەم پەندە لەلای ئەو ژنانە دەبیستێت
 کە پیاوێکانیان ژنی دوووەمی بەسەر هاتناون ژنی یەکەم بەمنالەوێ
 پیاوێکە بەرەلای کردوون مالا وێران بوونە ئەگەر کەسیک لە هەوالیان
 بپرسێت و بڵێت پیاوێکەت چۆنە لەگەڵتاندا لەوێلامدا دەلێت دە بیست
 جۆن بیست دارێک بەری بۆمن نەبیست سێ بەرەکیشیم ناوێت.

﴿سیبهر بن دیواریان خوش بیه﴾

له کۆمهلگای لادی نشینی کوردهواریدا بهکهسانیک دهگوترا
(سیبهری ژیر دیواریان خوش بوه) کهتازه کچی عازدهب بوایه، سیبهر
خوش بوونه کهش لهوهوه هاتوه که ههر خیزا نیک کچی پیگه یشتوی
ههبوایه دهبوونه جی ی سهرنجی گه نجان تابیر لهوه بکه نهوه بچنه خواز
بیینی و بیانکه نه به خزم.

نەمانەش کۆمەڵێک پەند و وتە بە نرخی ترن

بە شیوەزاری دەر بەندیەکان

- ﴿دیوم پیاو هەموو فەسلێک بووینیک
بەس هەموو مرازیک نیوینیک﴾
﴿بێ پێلاوی باشتەر لە پێلاویک تەنگ
بێ مائی باشتەر لە مائیک پردەنگ﴾
﴿بولبولیک فێردارستان و لێر بووک
قەفەس پیری کەیک باشوی لەزێر بووک﴾
﴿سەگ لە قەساب خانە گەورە نەبووک
عومری بەخەسار روەیشتیە﴾
﴿وەویک هاوردین پایی بە دەشتەو
کویکە بە گیلان دنیای ڕشتەو﴾

﴿ئەگەر تەشى رېس تەشى بۇك
 بەكلەك كەرىش بۇك تەشى خوەى رېسىك﴾
 ﴿تاۋستان ھان لە سىبەر پەلك ،
 زمستان بەجۋارەۋە دىانەسەرچال خەلك﴾
 ﴿خزم خوەت ئەگەر گوشتىشت بخوەيك
 ھىسكت نى شكنيك﴾
 ﴿ئەۋەى را گوى كەر ھەل كەفك
 را راوكەر ھەل نىكەفك﴾
 ﴿دنيا گەر دەسروك نىە
 ھەر رۇژى لەسەرىەكك بۇوك﴾
 ﴿ئالېك كەر دەيك بەى
 بارھەستزلەى باركەيك﴾

﴿نان سه‌گ ده‌یک به‌ی﴾

﴿پاوتانجی به‌ی که‌یک﴾

﴿دو‌یت وه‌ک سه‌رین گۆرانه‌﴾

﴿له‌خوه‌یه‌وه‌ گه‌وره‌دبۆک﴾

﴿ماران گه‌سته‌ له‌ گۆریس﴾

﴿سێ و‌ بازێ پ‌ه‌ویکه‌وه‌﴾

﴿ئ‌ه‌ی دنیا هه‌وه‌سیکه‌﴾

﴿هه‌رپۆژه‌ی به‌ده‌ست ته‌ره‌سیکه‌﴾

﴿کو‌یخای مالم کۆپه‌﴾

﴿گیسک سالم دوو‌جارپ‌ه‌﴾

﴿ئ‌ه‌گه‌ردۆست وه‌ک تۆم هه‌بۆک﴾

﴿دووژمن پ‌اچۆیمه‌﴾

﴿خۆ واران پ‌ه‌ره‌نیم هه‌مووسه‌ریک بگرم﴾

﴿هه‌سپ و‌ هه‌ستر به‌شه‌ردیاک﴾

- ﴿کەرو گە لەبن دەست و پاچوک﴾
 ﴿وہویک ھاوردین سەربەلەرزانە﴾
 ﴿تیکەلەدەمیا پالە کولانە﴾
 ﴿میوان ناوہخت نانی ھالە سەرخوہی﴾
 ﴿لەوہرناچاری بەدۆست دایەم دویشم بابە﴾
 ﴿کەس بەدووی خوہی نی ویشیک تورش﴾
 ﴿بەدووی کەلاو وابدی مەکەف﴾
 ﴿دوێتم پشت سەرت چەو بووک﴾
 ﴿کاسە ھەم سابردەم لەحەرەتی مردەم﴾
 ﴿سیرخوہت بای لە سەمیل خوہت﴾
 ﴿ھەرگولیک بویک ھەرنادەمیک خویک﴾
 ﴿بەفویک گەرم و بەفویکیش ساردە﴾
 ﴿چارپایان سەگە سەگیشیان نیہ﴾
 ﴿ئەرابلەند فری بەس بەنەویاکەفت﴾

﴿تەیر گۆل عاشق بە دار ژەقنە بووتە﴾

﴿دەم خوێک چەو شەرم کەیک﴾

﴿مەردی خەڵک بە خەڵک﴾

﴿خەولە ی کەفتیە﴾

﴿خۆ کوزەرگەنم نیت﴾

﴿هەربکۆتمە وەت لەت پەیدا بۆک﴾

﴿پریوی گەرۆوک باشتەر لە شیر خەفتی﴾

﴿بزن را یەك شەو جی خوێ خوێش کەیک﴾

﴿ئاو بێرێک لە پۆخانە خزم چاکترە لە بیگانە﴾

﴿نە کۆندە بکە بە بوست نە دووژمن بکە بە دوست﴾

﴿میوان لە خانە خوێ را بۆینیك﴾

﴿تیکە ی گەرە پیچیکە وە﴾

﴿میوان رکی لە میوان دبوکە وە﴾

﴿خانە خوێش لە هەردوکیان﴾

- ﴿گوى وشك نى نويسيك به قوين كه سه وه﴾
 ﴿به كه روه تن تا كوره دروئى وهت نه قيزه زانيك﴾
 ﴿دويشى بناوان سوئر كن﴾
 ﴿چوئ بچينى ئه وهش دوير نيه وه﴾
 ﴿پيش واران كه په نهك﴾
 ﴿عه لانيش به كير مندالى ميزيك﴾
 ﴿هه رده ستيك شهرع بپرېكه ي خوينى نيه﴾
 ﴿گووم تا قويل بووك مه له وانى خوه شه﴾
 ﴿ميوان شهويك جاسويس سه دسالة﴾
 ﴿تير هاويژيك كه وان كيشيكه وه﴾
 ﴿جوئ به ديوارا بهيكه خوار﴾
 ﴿كه نگر و ماست به وهخت خوه ي﴾
 ﴿كل له چه و رفينيك﴾
 ﴿مانگا مردوو دوو برپا﴾

﴿بەرە لەتەنکیه وه دریک﴾
 ﴿دیانت چەرمووۆ نەبووک﴾
 ﴿شەیتان شەرم لەی کەیک﴾
 ﴿وەر ئاویڤنە ی پشت مەقەس﴾
 ﴿کفرۆ کاریتە نەوہ تیوون﴾

﴿ژنیک واتم ژنانە پوستە بکەیکە همانە﴾
 ﴿سێ بات داربی خوہشە ئەگەر مار لەی نەبووک﴾
 ﴿باخەل گەورە دویت خوہشە ئەگەر یاری نەبووک﴾
 ﴿مێمکە لومە ی من دکرد بەخوہی وشکە ڤن دکرد﴾
 ﴿تێرو شیرن بەیە کەوہ چانێ بوک ئیلا چایە نەبووک﴾
 ﴿جاریک فیل لەم کردیت خوا بگریکەت﴾
 جاردووہم فیل لەم کردیت خوا بگریکەت
 جار سێ یەم فیل لەم کردیت خوا خوم بگریک﴾

لیستی سەرچاوەکان:

- ١- د. شوکریە ڕەسول: ئەدەبی کوردی و ھونەرەکانی ئەدەب ،
سالی چاپ ١٩٨٩.
- ٢- کەریم شارەزا: پەندی پیشینان لە شعرێ کوردیدا، لە
چاپکراوەکانی کۆری زانیاری کورد، بەغداد ١٩٧٦.
- ٣- د. عەزەدین مستفا ڕەسول: لیکۆلینەوێ ئەدەبی
فۆلکلۆری کوردی، چاپی دووھم ، بەغداد، ١٩٧٩.
- ٤- علا ئەدین سەجادی: دەرەکانی ئەدەبی کوردی ، لە
چاپکراوەکانی کۆری زانیاری کورد، بەغداد، ١٩٧٩.
- ٥- عومەر شێخەلا دەشتەکی: پەندی کوردی ، چاپی یەکەم،
چاپخانەی کوردستان ، ھەولیر ، ١٩٧٢.
- ٦- شێخ محمد خال: پەندی پیشینان ، چاپی سێ یەم،
چاپخانەو پەخشی سەردەم، سلیمانی ، ٢٠٠٠.
- ٧- جەمید گەردی : سامان و پەندی گەردی، چاپی دووھم،
ھەولیر، ٢٠٠٦.
- ٨- کەریم شارەزا : پەندی بەراورد کاری، چاپخانەی سەمیر
امیس، بەغداد، ١٩٨٣.

۹-د. عیززەدین مستەفا رەسول: لیکۆلێنەوێ ئەدەبی
فۆلکلۆر ، چاپخانەی زانکۆی سلێمانی، چاپی دووهم، سلێمانی
، ۱۹۷۶.

۱۰-زمان و ئەدەبی کوردی : پۆلی سییەمی ناوەندی ،
بەرپێوەبەرایەتی پرۆگرامەکان، چاپی دوهم ، ۲۰۰۸.

۱۱-د. شوکریە رەسول : ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی، چاپی
یەکم ، دەزگای موزیک، هەولێر، ۲۰۰۸، ۶۷، ۴.

۱۲-د. موحسین ئەحمەد عومەر: فەرھەنگی زاراوەی ئەدەبی
، چاپی یەکم، لە بلاوکرێوەکانی ئاراس، هەولێر، ۲۰۰۵.

۱۳-نەجم خالید ئەلوهنی : پەندو قسەئێستەقی کوردی
شاری خانەقین، چاپخانەی موکریان، هەولێر ۲۰۰۸.

۱۴- جەمال بابان: قسە ھەزارە دوانی بەکارە،
لیکۆلێنەوێیەکی پەندی پیشینان، دەفتەری کوردەوارە، بەرگی
یەکم، بەغدا، ۱۹۷۰.

گۆڭقارو پۇژنامەكان

۱- نوخشە محمد ابراهيم: بىرى ناپەسند لەپەندى پېشىنانى
كوردیدا، گۆڭقارى سابات، ژمارە (۴،۵)، سلیمانى نەورۆزى
۲۰۰۷.

دەستنوس و لىكۆلىنەو ەللا و نەكراو ەكان .

۱- دەرباز جەوھەر: دەشتى ھەمدەمىن: ھەندىك لەپەندى
پېشىنان بە شىۋەزارى ناوچەى سىڭردكان و ئومەرگۈمەت،
لىكۆلىنەو ەيەكى دەرچونى ەللاونەكراو، سالى ۲۰۰۹ز،
زانكۆى كۆيە.

۲- عبدالرحمن عمر: پەندى پېشىنانى لورى، لىكۆلىنەو ەيەكى
دەرچونى ەللاونەكراو، سالى ۲۰۱۲ز، زانكۆى سۆران.

۳- ەلەمەت ھەمدەدأمین: راناو كەسىيە سەربەخۇكان لە
شىۋەزارى لورى، لىكۆلىنەو ەيەكى دەرچونى ەللاونەكراو،
سالى ۲۰۰۸ز، زانكۆى كۆيە.

چاوپیکه وتنه کان:

- ۱- عومهر احمد علی: چاوپیکه وتن، له بهرواری ۲۰۱۲/۶/۱۰
سینگردکان، کات ژمیتر ۳ ی پاش نیوه پړو.
- ۲- عبداللہ محمد مولود: چاوپیکه وتن
له بهرواری ۲۰۱۲/۶/۱۲، تهق تهق، کات ژمیتر ۱۰ ی بهیانی.
- ۳- حمد امین همه مستفا: چاوپیکه وتن، له بهرواری ۲۰۱۲/۶/۱۳
۲۰۱۲ تهق تهق، کاتژمیتر ۹ ی شهو.
- ۴- رهشید همه عهلی حاجی وسمان: چاوپیکه وتن
۲۰۱۲/۶/۱۹ (کهورگوسک، کاتژمیتر ۱۱ ی نیوه پړو.
- ۵- عبدالباست عمر همه رهش: چاوپیکه وتن له بهرواری
۲۰۱۲/۸/۱۰، تهق تهق، کات ژمیتر ۱۰ ی بهیانی.
- ۶- عسمان حمد امین علی: چاوپیکه وتن له بهرواری
۲۰۱۲/۸/۱۳ تهق تهق، کات ژمیتر ۴ ی پاش نیوه پړو.
- ۷- عومهر عزیز حمد امین: چاوپیکه وتن، له بهرواری
۲۰۱۲/۱۰/۱، تهق تهق، کات ژمیتر ۸ ی شهو.
- ۸- اقبال سه فهری: چاوپیکه وتن له بهرواری ۲۰۱۳/۱۰/۱۰،
له قهلهی حزبی دیوکرات-کویه، کات ژمیتر ۳ ی دواي
نیوه پړو.

- ۹- ابراہیم عبدالرحمن ابراہیم: چاوپیکھوتن لہ بہرواری ۱۱/ ۲۰۱۳، نومہرگومت، کات ژمیر ۸ ی شہو.
- ۱۰- ھیبہت ابراہیم محمد: چاوپیکھوتن لہ بہرواری ۱۲/ ۱۰/ ۲۰۱۳، تعق تعق، کات ژمیر ۱۰ ی بیانی.
- ۱۱- سیری سمایل سالتج: چاوپیکھوتن لہ بہرواری ۱۳/ ۱۰/ ۲۰۱۳، تعق تعق، کات ژمیر ۱۰ ی بیانی.
- ۱۲- پھری عبداللہ حمہ لاو: چاوپیکھوتن لہ بہرواری ۱۳/ ۱۰/ ۲۰۱۳، تعق تعق، کات ژمیر ۹ ی بیانی.
- ۱۳- نہ سرین خدر حمہ لاو: چاوپیکھوتن لہ بہرواری ۱۳/ ۱۰/ ۲۰۱۳، تعق تعق، کات ژمیر ۱۰ ی بیانی.
- ۱۴- محمد احمد حمد امین: چاوپیکھوتن لہ بہرواری ۱۳/ ۱۰/ ۲۰۱۳، تعق تعق، کات ژمیر ۱۰ ی بیانی.
- ۱۵- جومعہ کانی لہ لہیی: چاوپیکھوتن لہ بہرواری ۱۴/ ۱۰/ ۲۰۱۳، تعق تعق، کات ژمیر ۸ ی شہو.
- ۱۶- فتحی عبدالقادر محمد: چاوپیکھوتن لہ بہرواری ۱۵/ ۲۰۱۳، تعق تعق، کات ژمیر ۸ ی شہو.

۱۷- همينه حمه مولىود: چاو پيکه و تن له به رواړی ۱۶/۱۰/۲۰۱۳، تهق تهق، کات ژمیږ ۱۰ ی بهیانی.

۱۸- همينه محمد اومهږ: چاو پيکه و تن له به رواړی ۱۶/۱۰/۲۰۱۳، تهق تهق، کات ژمیږ ۴ ی پاش نیوه پوږ.

۱۹- عزهه حسين رحمان: چاو پيکه و تن له به رواړی ۱۷/۱۰/۲۰۱۳ دیموکرات-کویه، کاتژمیږ ۳ ی دواى نیوه پوږ.

۲۰- جلیل گادانی: چاو پيکه و تن له به رواړی ۱۷/۱۰/۲۰۱۳ دیموکرات-کویه، کاتژمیږ ۱۰ بهیانی.

۲۱. د. حسن قادر زاده: چاو پيکه و تن له به رواړی ۱۱/۱۱/۲۰۱۳ دیموکرات-کویه، کاتژمیږ ۵ ی دواى نیوه پوږ.

۲۲- حکیم عبدالرحمن: چاو پيکه و تن له به رواړی ۱۲/۱۱/۲۰۱۳، تهق تهق، کات ژمیږ ۴ ی پاش نیوه پوږ.

۲۳- زهینهب جبار کریم: چاو پيکه و تن ، له به رواړی ۱۵/۱۱/۲۰۱۳، کهړکوک ، کات ژمیږ ۸ ی شهو.

۲۴- عبدولا خدرمولود: چاو پيکه و تن له به رواړی ۲/۱/۲۰۱۴، تهق تهق ، کات ژمیږ ۳ ی نیواړه .

- ٢٥- حاجی مولود محمد: چا و پێکەوتن لەبەر واری ٢٠١٤/١/٥، سینگردکان، کات ژمێر ٤ ی ئیوارە.
- ٢٦- أحمد قادر صالح: چا و پێکەوتن لەبەر واری ٢٠١٤/١/٥، سینگردکان، کات ژمێر ٤ ی ئیوارە.
- ٢٧- بکر عبدالرحمن حمد امین: چا و پێکەوتن لەبەر واری ٢٠١٤/١/١٢، تەق تەق، کات ژمێر ٨ ی شەو.
- ٢٨- محمد رسول أومر: چا و پێکەوتن لەبەر واری ٢٠١٤/١/١٥، تەق تەق، کات ژمێر ٨ ی شەو.
- ٢٩- علی عبداللأ علی: چا و پێکەوتن لەبەر واری ٢٠١٤/١/١٦، تەق تەق، کات ژمێر ١٠ بەیانی.
- ٣٠- لقمان تەها نیلنجاغی: چا و پێکەوتن لەبەر واری ٢٠١٤/١/١٦، تەق تەق، کات ژمێر ١٠ بەیانی.
- ٣١- أحمد عبدالرحمن حمد: چا و پێکەوتن لەبەر واری ٢٠١٤/١/١٦، تەق تەق، کات ژمێر ١٠ بەیانی.
- ٣٢- محمد قادر حاجی پەشید: چا و پێکەوتن لەبەر واری ٢٠١٤/٢/٢١، تەق تەق، کات ژمێر ٨ ی شەو.

۳۳- پڕۆفیسۆر عەزەد دین مستەفا رەسول: چاوە پێکەوتن
لەبەرەواری ۲۰۱۴/۲/۲۱، سەلیمانی، کات ژمێر ۱۱ ی پێش
نیوەڕۆ.

۳۴- عەبدولکەریم محمد ئومەر: چاوە پێکەوتن لەبەرەواری
۲۰۱۴/۲/۲۵، تەق تەق، کات ژمێر ۴ ی ئێوارە.

۳۵- جومعه کانی لەلەبی: چاوە پێکەوتن لەبەرەواری
۲۰۱۴/۲/۲۶، تەق تەق، کات ژمێر ۸ ی شەو.

۳۶- عەبید عەسمان حەمەدەمین: چاوە پێکەوتن لەبەرەواری
۲۰۱۴/۳/۲۵، کۆیە، کات ژمێر ۴ ی ئێوارە.

۳۷- سەرەد حەمەعلی: چاوە پێکەوتن لەبەرەواری
۲۰۱۴/۳/۲۵، کۆیە، کات ژمێر ۴ ی ئێوارە.

بەشی چوارەم

پاشکۆی وینەکان

لەسەرگۆرى (جىمە دەربەندى) باپىرى دەربەندىيەكان كەگۆرەكەى
لەكانى قەبرۆكى مەرزانە

پروڧىسۇر دىكتور غزەدىن مستفا رەسول

شاره‌زای میژووی تیره‌ی دهره‌ندیه‌کان پده‌شید همه‌علی حاجی وسمان

شاره‌زای میژووی تیره‌ی دهره‌ندیه‌کان همه‌ده‌مین

حه‌مستفا‌قادر (لاله همه‌ده‌مین شیرن)

عبدالکریم حاجی سؤفی حاجی نومہر لہ دایک بووی ۱۹۳۸ی

نومہرگومت ۱

فتحیہ عبدالقادر محمد لہ دایک بووی ۱۹۴۴ی نومہرگومت

شاره‌زای میژووی تیره‌ی ده‌ریه‌ندیه‌کان عمر عزیز له‌سه‌رگۆڤی
جومعه‌ده‌ریه‌ندی له‌کانی قه‌برۆکی مه‌رزان

شه‌فیق عب‌دلقادرحمدامین له‌دایک بوی ١٩٤٩ی سین‌گردکان

برایم عبدالرحمن برایم لہ دایک بوی ۱۹۴۰ ی نومہرگومت

ہمینه محمد مہولود لہ دایک بوی ۱۹۲۷ ی نومہرگومت

عبدالرحمن عەحمەسور لەدايک بوی ١٩٣٨ی نۆمەرگۆمەت

شیروەزەن نۆمەرگۆمەت (وینەی بەرگ)

کوَتایی به رگی یه که م

زانایك بایك لهت باشتره
لهوهی نه زانایك خزمهت بکهره

Irdis A. Omergwmety
Heta le wyrman neçywn

منتدی اقرأ الشافعی

للکتاب (کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

گاله گیره گاوس خوهی سه ری ژانک هیک